MIC DICȚIONAR DE AUTORI CITAȚI

Abelard (1079-1142), lat. *Petrus Abaelardus*. Eminent teolog şi filosof. Pe terenul filosofiei limbajului, învățatul distinge, pe urmele lui Aristotel, categoria numelor de cea a verbelor, arătînd că, spre deosebire de nume, verbele au forță conectivă, adică proprietatea de a accepta sau respinge diverse clase de determinanți. Pentru învățatul francez, numele au două proprietăți semantice: referința (*nominatio*), ceea ce termenul denumeşte, şi sensul (*significatio*), ceea ce auzirea termenului trezeşte în minte, conținutul său informațional. Sensul este, aşadar, conținutul informațional al noțiunii asociate unui nume în momentul întrebuințării termenului. Sensul, rezultat al proceselor de percepție şi de reprezentare, nu se identifică, în viziunea lui Abelard, cu noțiunea. Sensul apare ca produs al unui complex de factori fenomenali, noțiunea este o esență. Semantica numelor se aplică în mare parte şi la semantica verbelor. În raport cu proprietățile semantice ale celor două categorii, numele şi verbele, o propoziție reflectă existența principiului componențialității: întregul numit propoziție are înțeles numai în funcție de înțelesurile părților constituente. (V. Peter King, „Peter Abelard”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, www.seop.leeds.ac.uk, John Marenbon, „Peter Abelard”, în Jorge J. E. Gracia, Timothy B. Noone (editori), *A Companion to Philosophy in the Middle Ages*, Blackwell, 2002, p. 485-493.)

Adelung, Johann Christoph (1732-1806). Lingvist german. Autor al unor lucrări de gramatică şi lexicografie, printre care *Über den Deutschen Styl* (1785), *Grammatisch-kristisches Wörterbuch der Hochdeutschen Mundart, mit beständiger Bergleichung der übringen Mundarten besonders aber der Oberdeutschen* (4 vol., 1793-1801), *Mithridates oder allgemeine Sprachenkunde mit dem Vater unser als Sprachprobe in beynahe fünfhundert*

Sprachen und Mundarten (4. vol., 1806-1817). În ultima dintre lucrări se realizează clasificarea limbilor în conformitate cu trei criterii: geografic, tipologic şi genetic. Astfel, limba română („valaha”) este considerată, acordîndu-se întîietate criteriului geografic, un idiom romano-slav. Sînt prezentate, pe baza unor lucrări elaborate de reprezentanții Şcolii Ardelene (Ioan Molnar Piuariu, Samuel Micu, Gheorghe Şincai), trăsăturile principalelor clase lexico-gramaticale, fiind comentate cele de origine latină. Totodată, se schițează şi influențele evidențiate în plan lexical (slavă, greacă, turcă). În finalul descrierii, sînt publicate ca probe lingvistice mai multe variante ale rugăciunii „Tatăl nostru” (vol. II, 1809, p. 723-737). În istoria lingvisticii, lucrarea *Mithridates* are importanță şi pentru că în prefața celui de-al doilea volum este întrebuințat termenul „lingvistică” (*Linguistik*), pentru a numi disciplina care se ocupă cu cercetarea trăsăturilor limbilor omeneşti. (V. Sylvain Auroux, E.F.K. Koerner, Hans-Josef Niederehe şi Kees Versteegh (ed.), *History of the Language Sciences: An International Handbook on the Evolution of the Study of Language from the Beginnings to the Present*, vol. II, Walter de Gruyter, Berlin, New York, 2000)

Albert cel Mare (1193/1206-1280), lat. *Albertus Magnus*. Învățat creştin, supranumit „Doctor Universalis” pentru lucrările sale care acoperă aproape toate domeniile de cunoaştere, aşa cum erau ele recunoscute în Evul Mediu: logică, teologie, metafizică, astronomie, chimie, fizică, botanică, geografie ş.a. Mentor al lui Toma d’Aquino, profesor de teologie la Universitățile din Paris şi Köln şi promotor al ideilor aristotelice, Albert cel Mare a contribuit decisiv la dezvoltarea teologiei şi ştiințelor, fiind considerat una dintre cele mai strălucite minți ale perioadei medievale. În istoria ideilor despre limbaj, influența lui Albert cel Mare este adesea asociată cu dezvoltarea cadrului ideatic şi cultural care a favorizat înflorirea *gramaticilor speculative*. (V. Markus Führer, „Albert the Great”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, www.seop.leeds.ac.uk, Sylvain Auroux, E.F.K. Koerner, Hans-Josef Niederehe şi Kees Versteegh (ed.), *History of the Language Sciences: An International Handbook on the Evolution of the Study of Language from the Beginnings to the Present*, vol. I, Walter de Gruyter, Berlin, New York, 2000.)

Anderson, John Mathieson (n.1941). Lingvist britanic. Profesor de limbă engleză la Universitatea din Edinburgh (1964-2001). Membru al Academiei Britanice din 1991. Între lucrările sale se numără *The Grammar of Case* (1971, *Gramatica cazului*), *Modern Grammars of Case* (2006, *Gramatici moderne ale cazului*), *The Grammar of Names* (2007, *Gramatica numelor*).

Arnauld, Antoine (1612-1694). Teolog, filosof şi învățat francez, părinte al *Gramaticii* (1660) şi *Logicii* (1662) de la Port-Royal, monumente de cultură care anunță zorii modernității în ştiințele umaniste din Europa. Asociată cu jansenismul şi cartezianismul, mişcarea inițiată de învățații aflați în abația cisterciană de la *Port-Royal des Champs* este reprezentată, între alții, de Claude Lancelot, co-autor al *Gramaticii generale şi raționale*, Pierre Nicole, co-autorul *Logicii*, filosoful Blaise Pascal şi dramaturgul Jean Racine. Vederile teologice pe care le-a exprimat în diverse ocazii au condus la excluderea lui din rîndul învățaților de la Sorbona (1656) iar scrierile sale au fost declarate eretice, astfel încît *Gramatica* şi *Logica* au fost publicate sub protecția anonimatului.

Ascoli, Graziadio Isaia (1829-1907). Lingvist italian, întemeietor al *glotologiei*, fondator al şcolii italiene de lingvistică comparativ-istoric şi dialectologie. Figură ilustră a vieții social-culturale italiene din a doua jumătate a veacului al XIX-lea, profesor la prima catedră italiană de lingvistică diacronică, înființată la Academia ştiințifico-literară din Milano, astăzi Universitatea din Milano, Ascoli a contribuit la dezvoltarea ştiințelor limbii cu o seamă de lucrări, cele mai cunoscute fiind *Studi orientali e linguistici* (1844-1845), *Studi critici* (1860), *Lezioni di fonologia comparata del sanscrito, del greco e del latino* (1870). Este fondatorul faimoasei serii *Archivio glottologico italiano* (Arhiva de studii lingvistice italiene).

Augustin (de Hipona), lat. *Aurelius Augustinus* (354-430). Doctor al Bisericii Romano-Catolice, figură emblematică a creştinismului occidental, unul dintre marii învățați ai lumii vechi. Opera sa, de importanță capitală pentru înțelegerea relațiilor între gîndirea antică şi fundamentele filosofice ale creştinismului, cuprinde lucrări de referință pentru istoria culturală a Europei, precum *Contra Academicos* (*Contra Academicilor*, 386-387), *De Libero Arbitrios* (*Despre liberul arbitru*, 387-395), *De Magistro* (*Despre învățător*, 389), *Confessiones* (*Confesiuni*, 397-401), *De Trinitate* (*Despre Trinitate*, 399-422), *De Civitate Dei* (*Cetatea lui Dumnezeu*, 413-427) etc. (v. James. J. O'Donell, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, www.seop.leeds.ac.uk;).

Aurifaber, Johannes (c.1295-1333). Scolastic german. Autor al lucrării *Determinatio de modis significandi* (1332).

Austin, John Langshaw (1911-1960). Filosof al limbajului. Profesor de filosofie morală la Universitatea Oxford. Cea mai mare parte a operei sale a fost publicată postum: *Philosophical Papers* (1961), *Sense and Sensibilia* (1962). În lucrarea *How to do things with words* (1962) sînt transcrise conferințele pe care

Austin le-a susținut la Harvard (1955) şi Berkeley (1958). Centrală în teoria învățatului britanic este noțiunea *act de limbaj*, fiind realizată, pe de o parte, distincția între *enunțuri constative* şi *enunțuri performative*, iar, pe de altă parte, se deosebeşte actul *locutoriu* (actul „de a spune ceva", Austin, 2005: 95) de cel *ilocutoriu* („performarea unui act în spunerea a ceva", Austin, 2005: 99) şi *perlocutoriu* („ceea ce facem să se întîmple sau obținem *prin* spunerea a ceva", Austin, 2005: 107). Ideile sale s-au dovedit extrem de fertile pe terenul pragmaticii şi al analizei discursului. (V. J. L. Austin, *Cum să faci lucruri cu vorbe*, traducere din limba engleză de Sorana Corneanu, prefață de Vlad Alexandrescu, Editura Paralela 45, Bucureşti, 2005.)

Bacon, Francis (1561-1626). Învățat şi om de stat englez. Părinte al *empirismului*. Opera sa este împărțită de unii exegeți în trei categorii: scrieri filosofice (*Novum Organum*, 1620), scrieri literare (*The Essays*, 1601) şi scrieri profesionale (cuvîntări şi texte juridice). Contribuția sa fundamentală la dezvoltarea culturii constă în dezvoltarea unei teorii a inducției (generalizarea inductivă se întemeiază pe evidențe empirice).

Bacon, Roger (1214/1220-1292). Scolastic englez. Studiază la Oxford şi la Paris. Adept al ideilor aristotelice, este autor al unor lucrări de gramatică şi logică: *Summa grammatica* (aprox. 1240)**,** *De signis* (1260) etc. Acestor lucrări li se adaugă alte însemnări de astrologie, alchimie şi medicină, fapt ce i-a determinat pe exegeți să afirme că Roger Bacon este unul din părinții ştiinței experimentale.

Balbi, Adriano (1782-1848). Mare geograf italian. Autor al unor importante lucrări de specialitate scrise în colaborare cu geografi importanți ai vremii sale. Între scrierile sale se numără *Prospetto politico-geografico dello stato attuale del globo* (1808), *Atlas ethnographique du globe, ou classification des peuples anciens et modernes d'après leurs langues* (primul volum, 1826), *Abrégé de géographie* (1833), *Elemente di geografia generale* (1844) etc. În istoria reflecțiilor privind originea şi evoluția limbajului, Adriano Balbi rămîne între fondatorii geografiei lingvistice, întrucît ideile sale, cuprinse în *Introduction à l'atlas ethnographique du globe* (1826), fac dovada unei erudiții care transcende cîmpul cercetărilor de geografie. Merită reținute, de exemplu, considerațiile sale cu privire la relația între națiune şi limbă, observațiile referitoare la importanța contactelor lingvistice, criteriile avute în vedere în clasificarea limbilor.

Bally, Charles (1865-1947). Lingvist elvețian, discipol al lui Ferdinand de Saussure. Studiază la universitățile din Geneva şi Berlin. Reprezentant de seamă

al Şcolii de la Geneva, devine, din 1913, titularul catedrei de lingvistică generală şi indo-europenistică de la Universitatea din Geneva, rămasă vacantă după moartea lui F. de Saussure. Este considerat întemeietorul stilisticii moderne şi unul din părinții studiilor privind frazeologia. Publică, împreună cu Albert Sechehaye şi Albert Riedlinger (colaborator), faimosul *Cours de linguistique générale* (1916), urmînd şi aprofundînd, în publicațiile proprii, unele dintre ideile lui Ferdinand de Saussure, după cum rezultă din volumele *Précis de stylistique* (1905), *Traité de stylistique française* (2 vol., 1909), *Le langage et la vie* (1913), *Linguistique générale et linguistique française* (1932).

Bartoli, Matteo Giulio (1873-1946). Lingvist italian, fondator al şcolii neolingvistice. Studiază filologia clasică şi romanică la Viena, Strasbourg şi Paris. I-a avut ca profesori pe Wilhelm Meyer-Lübke, reprezentant de seamă al neogramaticilor şi pe Jules Gilliéron, fondator al geografiei lingvistice. Profesor de filologie clasică şi romanică la Universitatea din Torino (1907), este inițiatorul *Atlasului Lingvistic Italian* (*Atlante Linguistico Italiano*). Sub influența ideilor lui Benedetto Croce, Bartoli şi alți neolingvişti s-au declarat adversari ai ideilor neogramaticilor şi au contestat existența *legilor fonetice*, considerînd că limba, în calitatea ei de creație umană, nu se supune altor legi decît celor create şi impuse de vorbitori. Consecința acestei teze este că nu există limbi „pure”, ci amestecuri lingvistice care pun în evidență diversitatea umană. Bartoli are meritul de a fi descris *dalmata*, o limbă romanică astăzi dispărută. Este autorul lucrărilor *Das Dalmatische* (1906), *Introduzione alla neolinguistica: principi-scopi-metodi* (1925), *Saggi di Linguistica Spaziale* (1945) etc. Una din contribuțiile ştiințifice remarcabile ale lui Bartoli este aşa-numita „teorie a ariilor”. (V. J. Albrecht, „Bartoli, Matteo Giulio” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006; Alexandru Graur şi Lucia Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1977, p. 153-160.)

Baudouin de Courtenay, Jan Ignacy Niecisław (1845-1929). Lingvist polonez, descendent al unei familii din aristocrația franceză. Studiază limbile slave la Universitatea din Varşovia, perioadă în care îşi manifestă interesul pentru interpretarea psihologică a faptelor de limbaj. Îşi continuă pregătirea la universitățile din Praga, Jena şi Berlin, stagiul în Germania oferindu-i prilejul de a studia sanscrita şi a-l avea ca profesor pe August Schleicher. Titlul de doctor îi este acordat la Universitatea din Leipzig (1870). A fost profesor de slavistică şi de gramatică comparată la universitățile Sankt Petersburg, Kazan, Tartu şi Cracovia. Contele Baudouin de Courtenay este lingvistul care propus conceptul

şi denumirea de *fonem*, în 1870, într-un curs inaugural ținut la Universitatea din Sankt Petersburg, ocazie cu care a arătat că sunetele unei limbi sînt mai degrabă entități structurale decît simple manifestări fono-articulatorii. Deosebirea între sunet şi fonem este una din distincțiile capitale care anunță apariția lingvisticii structurale. Totodată, lingvistul problematizează necesitatea de a face o distincție între limbă şi vorbire şi evidențiază importanța studiului sincronic, descriptiv, al limbii. Lucrarea sa cea mai de cunoscută este *Versuch einer Theorie phonetischer Alternationen* (*Pentru o teorie a alternanțelor fonetice*, 1895). Interesul său pentru psiholingvistică şi pentru teoria limbii este reflectat şi în cele 12.000 de pagini de manuscris privind limbajul copiilor. Cea mai mare parte a operei sale a fost publicată în poloneză şi în rusă, aspect ce arată că opera revoluționară a acestui mare lingvist a rămas multă vreme inaccesibilă specialiştilor occidentali. (V. Paweł Rutkowski, „Baudouin de Courtenay, Jan Ignacy Niecisław" în Philipp Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, Taylor and Francis, New York, Oxon, 2005.)

Benfey, Theodor (1809-1881). Filolog şi indolog german. Studii de filologie la Universitatea din Göttingen. Doctor în filologie (1828) şi profesor de sanscrită al aceleiaşi universități. Este considerat fondatorul studiilor comparative de folclor (fabule, legende, poveşti) şi un reprezentant de seamă al indologiei şi indo-europenisticii. Dintre lucrările sale pot fi amintite primul tratat ştiințific de etimologie, *Griechisches Wurzellexicon* (2 vol., 1839-1842), traducerea imnurilor *Sāmaveda* (1848), un manual de sanscrită, însoțit de o gramatică şi de o antologie, *Handbuch der Sanskritsprache* (2 vol., 1852-1854), şi un dicționar, *A Sanskrit-English Dictionary* (1866). (V. R. Schmitt, „Benfey, Theodor" în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Benveniste, Émile (1902-1976). Lingvist francez, reprezentant de frunte al structuralismului. Studiază filologia clasică şi indo-europenistica la Sorbona. Discipol al lui Antoine Meillet (1866-1936), obține titlul de doctor în 1935, cu o teză despre formarea substantivelor indo-europene (*Origines de la formation des mots en indo-européen*). Activitatea sa ştiințifică este foarte bogată şi cuprinde studii de lingvistică diacronică (*Le vocabulaire des institutions indoeuropéennes*, 1969, trad. rom. *Vocabularul instituțiilor indo-europene*, 1999), lingvistică generală şi teoria limbii (*Problèmes de linguistique générale*, 2 vol., 1966, 1974; trad. rom. *Probleme de lingvistică generală*, 2 vol., 2000). Concepția lui Benveniste despre enunțare şi despre caracterul intersubiectiv al vorbirii omeneşti s-a dovedit foarte influentă în cercurile structuraliste şi îl

recomandă pe marele lingvist francez ca deschizător de drumuri în semiotică, pragmatică, teoria actelor de limbaj. Pe terenul şcolii sociologice franceze, al cărei reprezentant declarat este, Benveniste continuă, valorifică şi nuanțează unele din ideile centrale ale maeştrilor săi (Ferdinand de Saussure, Antoine Meillet): noțiunea de sistem, definit ca ansamblu de opoziții, relația complexă între limbă şi cultură, caracterul arbitrar al semnului lingvistic (cu observația că, în viziunea sa, arbitrarietatea caracterizează raportul între semn şi ceea ce el denumeşte, nu între semnificant şi semnificat), raportul limbă – vorbire, prin potențarea noțiunii de *discurs* etc. Viziunea teoretică propusă de Benveniste a influențat „noua critică" franceză, ai cărei reprezentanți, Julia Kristeva, Roland Barthes, Gérard Genette ş.a., au îndreptat interpretarea fenomenologiei literare în direcția unei semiologii a literaturii. (V. Carol Sanders, „Benveniste, Émile" în Philipp Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, 2005.)

Bergmann, Frédéric Guillaume (Friedrich Wilhelm) (1812-1887). Filolog francez, profesor de limbi şi literaturi nordice la Universitatea din Strassbourg. Autor al unor lucrări de lingvistică (*Cours de linguistique*, 1875) şi literatură (*Poèmes islandais (Voluspa, Vafthrudnismal, Lokasena) tirés de d'Edda de Sæmund*, 1838, *Dante, sa vie et ses œuvres*, 1881).

Bertoni, Giulio (1878-1942). Lingvist, filolog şi critic literar italian. Fruntaş al şcolii neolingvistice. Studiază la universitățile din Torino, Florența, Paris şi Berlin. Profesor la universitățile din Fribourg (Elveția), Torino şi Roma (Italia). Fondează, în 1917, revista *Archivum romanicum*. Este membru în colectivul de redactare al *Atlasului Lingvistic Italian* (*Atlante Linguistico Italiano*). Adept al idealismului, promovat, între alții, de Benedetto Croce, Bertoni respinge ideile neogramaticilor cu privire la caracterul regulat al schimbărilor fonetice. Activitatea de critic literar este reflectată de participarea la elaborarea monumentalei *Storia letteraria d'Italia* (1899), în redactarea unei lucrări despre *Dante* (1921) şi a numeroase alte studii despre renascentismul italian. Între lucrările de lingvistică cele mai apreciate pot fi amintite *L'elemento germanico nella lingua italiana* (1914) şi *Programma di filologia romanza come scienza idealistica* (1922).

Bhartrhari (c. 570-651). Gramatic şi poet indian. Este cunoscut pentru poemele adunate în ciclul *Śatakas* (Sutele) şi pentru tratatul de gramatică intitulat *Vākyapadīya* (*Despre propoziții şi cuvinte*), în care sînt discutate aspecte ale filosofiei limbajului, chestiuni legate de specificul propoziției şi al sensului şi probleme privind identitatea gramaticală a formelor lingvistice. În continuitatea

ideilor lui Patañjali (secolul al II-lea, î.Hr.), Bhartrhari consideră că propoziția este unitatea lingvistică primară, considerată ca întreg indivizibil al cărui sens se manifestă instantaneu, întocmai cum un tablou este mai întîi perceput ca un tot, în ciuda diversității componentelor cromatice. (V. S. Shukla, „Bhaţtrhari”, în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Biondelli, Bernardino (1804-1886). Lingvist şi arheolog italian. Studiază la Verona, Veneția şi Milano. Profesor la Academia Ştiințifico-Literară din Milano. Interesele sale ştiințifice variază de la indo-europenistică şi dialectologie, la arheologie, numismatică şi culturi şi civilizații precolumbiene. În lucrarea *Saggio sui dialetti gallo-italici* (1853) prezintă o descriere a dialectelor şi graiurilor din regiunile Lombardia, Emilia şi Piemont. De asemenea, este autorul unei lucrări lexicografice inedite, *Glossarium azteco-latinum et latino-aztecum* (1869).

Bloch, Oscar (1877-1937). Dialectolog francez. Discipol al lui Jules Gilliéron (1854-1926). Autor al lucrărilor *Grammaire de l'ancien français* (1900), *Lexique français-patois des Vosges Méridionales* (1915), *Atlas linguistique des Vosges Méridionales* (1917) şi *Dictionnaire étymologique de la langue française* (1932, în colaborare cu Walther von Wartburg).

Bloomfield, Leonard (1887-1949). Lingvist american. Studiază la Harvard şi obține titlul de doctor la Universitatea din Chicago (1909). După un stagiu de studii în Europa (Leipzig, Göttingen), timp în care se familiarizează cu ideile neogramaticilor, se întoarce în Statele Unite, unde începe o fertilă activitate de cercetare a limbilor amerindiene (limbile algonquine). Devine profesor la Universitatea de Stat din Ohio (1921-1927), perioadă în care face cunoştinţă cu ideile psihologului behaviorist Albert Paul Weiss (1879-1931). Profesor la Universitatea din Chicago (1927-1940) şi la Yale (1940-1946). Considerat părinte al structuralismului american, Leonard Bloomfield a rămas un adept declarat al concepției pozitiviste a neogramaticilor, pe care a fructificat-o cu statornicie în descrierea limbilor non-indo-europene de care s-a interesat. La baza concepției sale stă credința că numai faptele de limbă observabile pot face obiectul cercetării ştiințifice. Orice manifestare interioară, lipsită de expresie externă, a proceselor de gîndire şi de simțire este exclusă din sfera de cercetare a lingvisticii. Pe baza distincției între *actul de vorbire* (engl. act of speech) şi *evenimentele practice* (engl. *practical events*, circumstanțele desfăşurării vorbirii), Bloomfield identifică trei momente de bază ale comunicării verbale:

A: Evenimentele practice care precedă actul de vorbire; B: Vorbirea (ca atare) şi C: Evenimente practice care urmează actului de vorbire. În raport cu aceste trei momente, savantul descrie, în termenii relației *stimul-reacție*, procesele (verbale şi non-verbale) activate în comunicare şi concluzionează că se poate face deosebirea între *reacția non-verbală* (directă, imediată) şi *reacția mediată de vorbire* (întemeiată pe substituția produsă de stimulul lingvistic, care circulă sub forma undelor sonore). Vorbirea are rolul esențial de a crea o punte (engl. to *bridge*) peste discontinuitatea dintre cei doi protagonişti ai comunicării, vorbitorul şi ascultătorul. Stimulul reprezentat de vorbire declanşează, la rîndul său, alte reacții, ceea ce ar evidenția dimensiunea, activă, performativă a vorbirii omeneşti. În ciuda slăbiciunii reprezentate de interpretarea restrictivă a problemei sensului, inovațiile metodologice şi analitice propuse de Bloomfield în capodopera *Language* (1933) s-au dovedit esențiale pentru dezvoltarea altor direcții lingvistice precum *distribuționalismul*, *contextualismul* şi *generativism-transformaționalismul*. Concepția structuralistă, diferită de perspectiva saussuriană, este caracterizată de împletirea necesității de a realiza o descriere precisă a relațiilor între unitățile limbii cu deziderатul de a încadra într-o perspectivă evolutivă, istorică, un anumit fapt de limbă. Modernitatea terminologică pe care o aduce lucrarea *Language* îl recomandă pe Bloomfield ca inovator. Vastitatea domeniilor de cercetare reliefate de contribuțiile lui Bloomfield este impresionantă: lingvistică generală, indo-europenistică şi germanistică, geografie lingvistică şi tipologie lingvistică, descrierea limbilor vorbite de nativii amerindieni. Între volumele de referință se cuvin a fi amintite şi *An Introduction to the Study of Language* (1914), *Tagalog Texts with Grammatical Analysis* (3 vol., 1917), *The Menomini language* (1962). (V. J. G. Fought, „Bloomfield, Leonard”, în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006; Renate Born, „Bloomfield, Leonard” în Philipp Strazny (ed.) *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, 2005.)

Bonfante, Giuliano (1904-2005). Lingvist italian. Profesor la Universitatea Princeton (1937-1950) şi la universitățile din Genova şi Torino. Contribuțiile sale ştiințifice acoperă arii de cercetare precum indo-europenistica (*I Dialetti indoeuropei*, 1931), romanistica (*The Origin of the Romance Languages: Stages in the Development of Latin*, 1999), slavistica (*La protopatria degli Slavi*, 1984) şi etruscologia (*Lingua e cultura degli Etruschi*, 1985, în colaborare cu Larissa Bonfante; trad. rom. *Limba şi cultura etruscilor*, 1995). Savantul italian s-a remarcat şi prin evaluarea ideilor promovate de şcoala neolingvistică (*La*

dottrina neolinguistica, 1970). Interesul pentru limba română s-a concretizat într-o serie de studii grupate în volumul *Studi romeni* (1973; trad. rom. *Studii române*, 2001), în care avansează ideea unor influențe protoromâne asupra protoslavei.

Bopp, Franz (1791-1867). Lingvist şi filolog german, considerat unul din fondatorii lingvisticii comparativ-istorice. A studiat sanscrita la Universitatea din Paris. Profesor de gramatică istorică a limbilor indo-europene la Universitatea din Berlin. Lucrarea de referință rămîne *Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Send, Armenischen, Griechischen, Lateinischen, Litauischen, Altslavischen*, *Gotischen und Deutschen* (1833-1852, *Gramatica comparativă a limbilor sanscrită zendă, armeană, greacă, latină, lituaniană, slavă veche, gotică şi germană*), dar trebuie menționate şi alte contribuții deschizătoare de drumuri precum *Kritische Grammatik der Sanskrita-Sprache in kürzerer Fassung* (1834) sau *Glossarium sanscritum in qou omnes radices et vocabula usitatissima explicantur et cum vocabulis graecis, latinis, germanicis, lithuanicis, slavicis, celticis comparantur* (1847). Prietenia cu Wilhelm von Humboldt şi interesul celor doi savanți pentru limbile malaio-polineziene par să fi favorizat redactarea, prezentarea şi publicarea lucrării *Über die Verwandtschaft der malayisch-polynesischen Sprachen mit den indisch-europäischen* (1841).

Bottiglioni, Gino (1887-1963). Dialectolog şi romanist italian. Autor al lucrărilor *Leggende e tradizioni di Sardegna* (*Legende şi tradiții din Sardinia*, 1922), *Atlante linguistico etnografico italiano della Corsica* (*Atlas lingvistic şi etnografic al Corsicii*, 10 vol., 1933-1942), *Manuale dei dialetti italici* (*Manual al dialectelor italice*, 1954).

Bracciolini, Gian Francesco Poggio (1380-1459). Umanist italian. Studiază la Florența. Secretar apostolic al papilor *Bonifaciu IX*, *Inocențiu VII*, *Grigore XII*, *Alexandru V* şi *Ioan XXIII*. Afirmă latinitatea limbii române, prin exemple de „cuvinte româneşti dar în veşmînt latinesc (*oculus*, *digitus*, *manus*, *panis*)”. (V. E. Coşeriu, *Limba română în fața Occidentului*, Editura Dacia, Cluj, 1994, p. 37.)

Bréal, Michel Jules Alfred (1832-1915). Lingvist francez, fondator al semanticii lingvistice. Studiază limba sanscrită la Berlin, unde l-a avut ca profesor, între alții, pe Franz Bopp. Obține titlul de doctor în 1863, cu o lucrare de mitologie comparată. Din 1864 este numit profesor de gramatică comparată la Collège de France. A fost unul dintre profesorii lui Ferdinand de Saussure. În

viziunea lui Bréal, semantica este disciplina care are ca obiect de cercetare schimbarea semnificației cuvintelor. Schimbarea de sens, consideră lingvistul, este produsul acțiunii şi inteligenței umane, nu o lege naturală, aşa cum au propus unii dintre adepții naturalismului lingvistic, ceea ce face ca limba să reflecte dinamica intelectului uman şi fundamentele istorice şi culturale ale schimbării. Lucrarea sa cea mai de seamă, *Éssai de sémantique: (science des significations)*, este organizată în trei părți („Legile intelectuale ale limbajului", „Cum s-a fixat sensul cuvintelor", „Cum s-a format sintaxa"), subdivizate în douăzeci şi şase capitole, în care autorul descrie aspectele responsabile pentru identitatea semantică a elementelor unui idiom: specializarea, repartiția, iradierea, falsele percepții, analogia, înnoirea, dispariția formelor învechite, deprecierile, restrîngerile şi extinderile semantice, identitatea părților de vorbire, importanța topicii, aspectul intelectual (logic) şi cel subiectiv al comunicării verbale etc. Caracterul inovator al lucrării este reflectat, pe lîngă noutățile de concepție şi de argumentare, şi de faptul că Bréal descrie *polisemia*, relație semasiologică centrală pentru descrierea organizării semantice a unei limbi. (V. E. Guimarães, „Bréal, Michel Jules Alfred" în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Bredsdorff, Jacob Hornemann (1790-1841). Precursor al lingvisticii diacronice. Studiază teologia şi ştiințele naturale la Universitatea din Copenhaga. Este autorul lucrării *Om Aarsagerne til Sprogenes Forandringer* (*Despre cauzele schimbării lingvistice*, 1821), considerată de exegeți o contribuție originală, aflată cu mult înaintea concepțiilor despre limbă din epoca sa. La fel de importante sînt şi studiile sale despre scrierea runică (v. J. Van Pottelberge, „Bredsdorff, Jakob Hornemann" în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Brugmann, Karl Friedrich Christian (1849-1919). Inițiator şi reprezentant de frunte al şcolii neogramatice. Studiază filologia comparată la Universitatea din Leipzig, ca discipol al lui Georg Curtius, de ale cărui idei se desprinde ulterior. Profesor la universitățile din Freiburg şi Leipzig. Fondator (1891) al prestigioasei publicații „Indogermanische Forschungen". Activitatea sa, reflectată de o bibliografie ce cuprinde aproximativ 400 de titluri, este dovada unei capacități de lucru extraordinare. Este considerat, alături de alți reprezentanți ai şcolii neogramatice, fondatorul studiilor moderne de lingvistică istorică. În prefața primului volum al uneia dintre lucrările capitale în domeniul indo-europenisticii, *Morphologische Untersuchungen auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen* (6. vol., 1878-1910, *Cercetări de morfologie în*

domeniul limbilor indo-europene), Karl Brugmann, sprijinit de Hermann Osthoff, în calitate de co-autor, lansează principiile a ceea ce, mai apoi, va fi considerat un *manifest* al neogramaticilor: „1. Limba este guvernată de legi fără excepție (dar e vorba numai de legi fonetice)” şi 2. „Un rol important în schimbările de limbă îl joacă analogia (dar trebuie să recurgem la explicarea prin analogie numai acolo unde nu ne ajută legile fonetice)” (Graur şi Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, 1977, p. 118). Un al doilea monument lingvistic, nedepăşit ca realizare ştiințifică, este lucrarea *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen* (*Privire asupra gramaticii comparative a limbilor indo-europene*, 6 vol., 1886-1901; volumele, I, II şi VI sînt semnate de Brugmann, volumele III, IV şi V, privind descrierea sintactică, sînt realizate de Berthold Dellbrück). Alte lucrări de prestigiu sînt *Griechische Grammatik* (*Gramatică grecească*, 1885), *Die Demonstrativpronomina der indogermanischen Sprachen: Eine bedeutungsgeschichtliche Untersuchung* (*Pronumele demonstrative ale limbilor indo-europene: un studiu istoric al înțelesurilor*, 1904). Prin contribuțiile sale, Brugmann rămîne unul dintre cei mai importanți reprezentanți al lingvisticii istorice din veacul al XIX-lea. (V. Silvia Luraghi, „Brugmann, Karl”, în Philipp Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, Taylor and Francis, New York, Oxon, 2005; K. R. Jankowsky, „Brugmann, Karl”, în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Bühler, Karl (1879-1963). Psiholog şi filosof al limbajului, reprezentant al cercului ştiințific de psihologie cognitivă (germ. *Denkpsychologie*) de la Würzburg. Studiază medicina şi psihologia la universitățile din Freiburg şi Strasbourg. Profesor de psihologie la universitățile din Dresda şi Viena (1922-1938), se refugiază în Statele Unite ale Americii, unde rămîne, pînă la moarte, ca profesor de psihiatrie la *University of Southern California* din Los Angeles. În istoria lingvisticii, Bühler este considerat unul din întemeietorii semioticii şi psiholingvisticii actuale. Modelul funcțional propus sub denumirea de „organon” îşi are originea în credința că limbajul este un instrument (gr. *órganon*) de comunicare cu funcții distincte: *Darstellung* (reprezentare), *Ausdruck* (expresie) şi *Appell* (apel). Altfel spus, limbajul este mijloc de reprezentare a lumii (funcția de reprezentare), de exprimare a stărilor vorbitorului (funcția expresivă) şi de influențare a ascultătorului (funcția de apel). Acțiunea acestor trei funcții face ca semnul lingvistic să fie *simbol* al realității, prin funcția de reprezentare, *simptom* al personalității verbale a emițătorului, prin funcția expresivă, şi *semnal* pentru receptor, prin funcția de

apel. Simplitatea şi complexitate acestui model l-a transformat pe autorul acestei viziuni ştiinţifice într-unul dintre deschizătorii de drumuri în direcţii de cercetare precum *funcţionalismul* (Cercul lingvistic de la Praga, în special), *contextualismul*, semiotica lingvistică şi generală şi *pragmatica*. Capodopera sa este intitulată *Sprachteorie* (*Teoria limbii*, 1943).

Bourcelot, Henri (1925-2006). Dialectolog francez. Editor al lucrării *Atlas linguistique et ethnographique de la Champagne et de la Brie* (*Atlas lingvistic şi etnografic al regiunilor Champagne şi Brie*, 3 vol., 1966-1978).

Burnett, **James**, **Lordul Monboddo** (1714-1799). Jurist şi cărturar, personalitate a iluminismului scoţian. Studiază dreptul la universităţile din Edinburgh şi Gröningen. Personalitate excentrică, lordul Monboddo publică sub acoperirea anonimatului lucrarea *Of the Origin and Progress of Language* (1773-1792, 6 vol., *Despre originea şi evoluţia limbajului*), în care respinge perspectiva empirică propusă de Locke, adoptînd, în schimb, un punct de vedere aristotelic. În concepţia acestui învăţat, limbile clasice sînt superioare, prin armonie, celorlalte limbi, greaca fiind considerată modelul lingvistic cel mai înalt. Pe de altă parte, o serie de consideraţii eronate l-au discreditat pe autor în ochii posterităţii. Cea mai gravă dintre erori este considerarea urangutanilor ca fiinţe umane primitive. În acord cu această mistificare, lordul Monboddo considera că primii oameni ar fi fost lipsiţi de facultatea limbajului, trecerea de la strigăte instinctive la sunete articulate realizîndu-se după depăşirea acestui stadiu pre-lingvistic. (V. P. C. Sutcliffe, „Burnett, James, Monboddo, Lord” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Burnouf, Eugène (1801-1852). Cărturar şi orientalist francez. A contribuit la descrifrarea scrierii cuneiforme şi la cunoşterea vechii civilizaţii persane.

Buyssens, Eric (1900-2000). Lingvist belgian, adept al funcţionalismului. Urmează cursuri de filologie germanică la Universitatea din Bruxelles, unde obţine şi titlul de doctor. Este autorul lucrărilor *Vérité et langue. Langue et pensée* (1960, *Adevăr şi limbă. Limbă şi gîndire*), *Linguistique historique* (1965, *Lingvistică istorică*), *La communication et l'articulation linguistique* (1967, *Comunicarea şi articularea lingvistică*).

Cantemir, Dimitrie (1673-1723). Umanist român. În *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae* (*Descrierea stării de odinioară şi de astăzi a Moldovei*, 1714), principele afirmă caracterul latin al limbii române („limba

moldovenească, ce se potriveşte mai mult decît oricare altă limbă cu cea romană”), influențele care s-au manifestat asupra românei (slavonă, greacă, turcă, poloneză), unitatea de limbă a moldovenilor, muntenilor şi ardelenilor, unele din particularitățile dialectale esențiale ale vorbirii moldoveneşti (palatalizarea labialelor) şi ale unor dialecte sud-dunărene (dialectul cuțo-vlahilor din Rumelia). Cantemir este unul din primii observatori atenți şi interesați de relația între limbă şi cultură, contactele lingvistice fiind, în concepția acestui mare cărturar, expresia istorică şi culturală a întîlnirilor între civilizații. Foarte multe observații sînt îndreptate asupra atitudinii înaintaşilor şi contemporanilor săi față de influențe. Din acest punct de vedere, *Descrierea Moldovei* oferă lingvistului informații şi date valoroase cu privire la mediul cultural de la începutul veacului al XVIII-lea şi de dinainte de această perioadă. (v. Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Editura Academiei Române, 1973).

Carnap, Rudolf (1891-1970). Filosof, logician şi matematician de origine germană. Urmează cursuri de filosofie, matematică şi fizică la universitățile din Jena şi Freiburg, iar după Primul Război Mondial, aprofundează studiile asupra relativității, la Universitatea din Berlin. Între 1925 şi 1935 activează ca profesor la universitățile din Praga şi Viena, apoi emigrează în Statele Unite ale Americii. Principalele interese de cercetare ale acestui învățat au fost semantica, logica formală şi filosofia ştiinței. Sub influența ideilor lui Ludwig Wittgenstein, Carnap dezvoltă pragmatismul pozitivist, prin critica adusă curentelor metafizice, idealismul în special. Dintre contribuțiile sale ştiințifice pot fi amintite *Introduction to semantics* (1942, Introducere în semantică) şi *Meaning and necessity: a study in semantics and modal logic* (1947, Sens şi necesitate: studiu de semantică şi logică modală). (V. D. Bell, „Carnap, Rudolf”, în Peter V. Lamarque, R. E. Asher (editori), *Concise Encyclopedia of Philosophy of Language*, Pergamon, 1997; T. P. Górski, „Carnap, Rudolf”, Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Cherubini, Francesco (1789-1851). Cărturar milanez. Autor al mai multor lucrări lexicografice, între care dicționarele dialectale ocupă locul cel mai însemnat: *Vocabolario milanese-italiano* (5 vol., 1839-1856); *Vocabolario mantovano-italiano* (1827); *Vocabolario patronimico italiano; o sia, adjettivario italiano di nazionalità* (1860, postum).

Chomsky, Noam Avram (n. 1928) Lingvist şi filosof american, figură legendară a ştiinţelor socio-umane actuale. Este considerat unul din cei mai mari lingvişti ai lumii şi cel mai important reprezentant al lingvisticii americane. Studiază, sub îndrumarea lui Zellig Harris, la Universitatea din Pennsylvania. În 1955 obţine titlul de doctor al aceleiaşi universităţi. Profesor la Massachusetts Institute of Technology (MIT), Doctor Honoris Causa al multor universităţi din lume. Fondator al *generativismului*, curent care a dominat lingvistica anglo-americană a ultimei jumătăţi de veac, Chomsky a propus o serie de distincţii esenţiale pentru descrierea limbii ca activitate de comunicare. Astfel, distincţia *competenţă – performanţă*, prezentată ca deosebirea între capacitatea înnăscută a individului de a construi şi înţelege enunţuri corecte, în conformitate cu anumite modele (scheme) de generare şi comportamentul său lingvistic ca atare, pune în lumină creativitatea vorbitorului şi conştiinţa lingvistică a acestuia. Procesele de cunoaştere şi de exprimare implicate în actul de vorbire pun în lumină dihotomia *structură de suprafaţă - structură de adîncime*, solidaritatea între cele două categorii de structuri fiind asigurată prin reguli care guvernează transpunerea sensului într-o expresie lingvistică. *Structura de adîncime*, descrisă ca ansamblul de relaţii ce determină interpretarea semantică a unui enunţ şi *structura de suprafaţă*, definită drept mulţimea de raporturi ce asigură interpretarea fonetică a unui enunţ, reliefează tensiunile între componenta semantică şi componenta fonologică a unui enunţ (*Aspects of a Theory of Syntax*, 1965). Gramatica generativă este, în lumina unei asemenea interpretări mentaliste, teoria lingvistică menită să descrie procesele şi regulile prin care structurile de adîncime generează structuri de suprafaţă. Interesul faţă de elementele şi relaţiile de bază care sînt puse în acţiune pentru a dezvolta enunţuri, în baza unor transformări a căror descriere poate fi realizată cu precizie, a făcut posibilă postularea unei gramatici universale, teorie menită să argumenteze existenţa unor universalii de cunoaştere şi de procesare lingvistică graţie cărora orice vorbitor este capabil să dezvolte un număr teoretic nelimitat de enunţuri, pe baza unor seturi finite şi elementare de reguli şi relaţii care evidenţiază ceea ce lingvistul a numit intuiţia, „cunoaşterea” pe care emiţătorul-ascultător le are despre limba pe care o întrebuinţează ca mijloc de comunicare. Adversar al behaviorismului şi adept al ineismului, Chomsky a fundamentat programul generativist prin raportare la momente cruciale din evoluţia ideilor despre limbaj (concepţia lui Descartes, cercul de la Port-Royal, activitatea ştiinţifică a lui Wilhelm von Humboldt), însă interpretările sale au iscat numeroase controverse şi polemici (a se vedea, de exemplu, dezbaterea dintre Noam Chomsky şi Jean Piaget în *Teorii ale limbajului. Teorii ale învăţării*,

1988). În ciuda criticilor şi polemicilor, nu se poate nega faptul că Noam Chomsky rămîne un spirit revoluţionar. Cunoştinţele vaste de logică, matematică, filosofie, psihologie şi lingvistică i-au permis să intuiască şi să propună noi direcţii în cercetarea faptelor de limbaj. Lucrările sale figurează în literatura de referinţă pentru domenii de cercetare care depăşesc terenul lingvisticii tradiţionale: inteligenţă artificială şi lingvistică matematică, psihologie şi ştiinţe cognitive, filosofia limbajului şi logică, politologie etc. Cele mai cunoscute lucrări sunt *Syntactic Structures* (1957, *Structuri sintactice*), *Aspects of the Theory of Syntax* (1965; trad. rom. *Aspecte ale teoriei sintaxei*, 1969), *Cartesian Linguistics* (1965, *Lingvistică carteziană*), *Language and Mind* (1968, *Limbaj şi înţelegere*), *Reflections on language* (1975, *Reflecţii despre limbaj*), *The Logical Structure of Linguistic Theory* (1985, *Structura logică a teoriei lingvistice*), *Knowledge of Language: Its Nature, Origin, and Use* (1986; trad. rom. *Cunoaşterea limbii*, 1996) etc.

Condillac, Étienne Bonnot, **de** (1714-1780). Erudit francez. Adept al empirismului, el a dezvoltat doctrina numită *senzualism* (fr. sensualisme), potrivit căreia cunoaşterea este dată de simţuri. Opera sa cea mai cunoscută, *Traité des sensations* (1754 ; trad. rom. *Tratatul despre senzaţii*, 1962), este o lucrare de psihologie în care se descrie importanţa simţurilor în viaţa omului: conştiinţa umană este sistemul născut din acţiunea şi sprijinul reciproc între senzaţii. În concepţia sa, originea limbajului se află în izvorul senzaţiilor care au făcut posibilă necesitatea de a fi exprimate. Pe fondul identităţii între judecăţile prin percepţie şi cele prin afirmaţie (Condillac, *Œuvres complètes*, vol. 6, 1821, p. 383 ş.u.), cuvintele unei limbi sînt semne convenţionale şi necesare prin care se exprimă operaţiile de descompunere şi de ordonare a datelor de existenţă căpătate prin simţuri (v. *Oeuvres complètes de Condillac,* tome cinquième, *Art de penser et art d'écrire*; tome sixième*, Art de raissoner et grammaire,* 1821).

Coşeriu, Eugen (Eugeniu Coşeriu, Eugenio Coseriu) (1921-2002). Lingvist român, mentor al şcolii de lingvistică de la Tübingen. Studii de filologie la universităţile din Iaşi (România), Zagreb (Croaţia) şi Roma (Italia). Studii universitare de filosofie la Universitatea din Padova (1944-1949). Profesor de lingvistică generală şi indo-europenistică la Universitatea din Montevideo, Uruguay (1951-1963). Profesor titular de filologie romanică şi lingvistică generală la Universitatea din Tübingen (din 1966). Între lucrările care s-au bucurat de circulaţie şi recunoaştere internaţională fac parte: *Introducción a la lingüística* (1951, ediţie românească în 1995), *Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico* (1958, ediţie românească în 1997, *Sincronie,*

diacronie şi istorie. Problema schimbării lingvistice), *Teoría del lenguaje y lingüística general. Cinco estudios* (1962, ediție românească în 2004, *Teoria limbajului şi lingvistica generală. Cinci studii*), *Sprache. Strukturen und Funktionen* (1970), *Principios de semántica estructural* (1977), *El hombre y su lenguaje. Estudios de teoría y metodología lingüística* (1977), *Gramática, semántica, universales. Estudios de lingüística funcional* (1978), *Textlinguistik. Eine Einführung* (1980), *Trends in Structural Semantics* (cu Horst Geckeler, 1981), *Lecciones de lingüística general* (1981, ediție românească în 2000, *Lecții de lingvistică generală*), *Prelegeri şi conferințe* (1994) etc. Ansamblul de aspecte teoretice care formează fundamentul viziunii ştiințifice a lui E. Coşeriu poartă numele de *lingvistică integrală* (v. interviurile cu Eugen Coşeriu realizate de Nicolae Saramandu, publicate în volumul intitulat *Lingvistica integrală*, 1996). Profesorul Dumitru Irimia are meritul de a fi valorificat, încă din prima ediție a *Cursului* (1978), elementele centrale ale concepției marelui savant român, prin interpretarea relației care se stabileşte între concepția lui F. de Saussure şi perspectiva critică propusă de E. Coşeriu. De altfel, legăturile lui D. Irimia cu savantul de la Tübingen s-au concretizat, dincolo de corespondența privată, în traducerea şi editarea de texte coşeriene, literare şi ştiințifice. Amintim, spre exemplu, studiul „Omul şi limbajul său", tradus de D. Irimia din limba italiană şi publicat în revista ieşeană „Cronica", an XXVII (1992), nr. 7, p. 6-7, 10 sau fragmentele literare din volumul de povestiri *Anotimpul ploilor*.

Courtrai, Siger de (c. 1280-1341). Scolastic francez (belgian), reprezentant al şcolii modiste. Ca şi alți mari autori de gramatici speculative din perioada de apogeu a studiilor de filosofie a limbajului din Evul Mediu (secolele al XIII-lea şi al XIV-lea), Siger de Courtrai a îmbinat descrierea gramaticală cu elemente de metafizică şi de logică aristotelică într-o operă puțin cercetată, din care fac parte, între altele, manuscrisele *Ars Priorum* şi *Summa modorum significandi* (V. G. Wallerand, *Philosophes belges*, tome VIII, *Les oeuvres de Siger de Courtrai* (Étude critique et textes inédits), 1913).

Curtius, Georg (1820-1885). Mare clasicist german. Studiază gramatica comparativ-istorică cu August Wilhelm Schlegel, la Universitatea din Bonn, şi cu Franz Bopp, la Universitatea din Berlin. Obține titlul de doctor în 1842 şi devine titular al catedrei de filologie clasică de la Universitatea din Praga (1849). Profesor la universitățile din Kiel şi Leipzig. Mentor al primei generații de neogramatici (Leskien, Brugmann, Osthoff), care i-au purtat respect, în ciuda conflictelor de idei în care au fost implicați. Activitatea sa ştiințifică include studii de referință pentru cercetarea limbilor clasice (*Sprachvergleichende*

Beiträge zur griechischen und lateinischen Grammatik, 1846; *Grundzüge der griechischen Etymologie*, *Principii ale etimologiei greceşti*, 1858-1862; în calitate de autor, editor sau co-editor: *Studien zur griechischen und lateinischen Grammatik*, 10 vol., 1868-1878), pentru dezvoltarea studiilor de indo-europenistică (*Zur Chronologie der indogermanischen Sprachforschungen*, 1873) şi pentru înțelegerea critică a ideilor asumate de neogramatici (*Zur Kritik der neuesten Sprachforschung*, 1885). Relația tensionată cu unii dintre elevii săi este motivată de unii exegeți prin rezervele pe care lingvistul le avea cu privire la regularitatea schimbărilor fonetice şi prin tehnica sa conservatoare de prezentare a materialului faptic analizat (v. K. R. Jankowsky, „Curtius, Georg", în Keith Brown (ed). *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Dante, Alighieri (1265-1321). Scriitor, gînditor şi om de stat florentin (italian), unul dintre cei mai mari autori ai Evului Mediu european. Autor al binecunoscutei opere *Divina comedie* (*La Divina Commedia*, 1304-1321) şi al unor însemnări (neterminate) despre limba vorbită din epoca sa (*De vulgari eloquentia*, aprox. 1302-1305; trad. rom. *Despre arta cuvîntului în limba vulgară*, în *Opere minore*, 1971).

Darwin, Charles Robert (1809-1882). Naturalist englez, una din cele mai influente personalități ştiințifice ale veacului al XIX-lea. Studiază medicina la Universitatea din Edinburgh şi teologia la Universitatea Cambridge. Între 1831 şi 1836 întreprinde o călătorie în jurul lumii la bordul navei „Beagle", punctele de interes ale expediției fiind pe coasta de vest a Americii de Sud (Țara de Foc, Chile, Peru, Arhipelagul Galapagos). Observațiile adunate în această călătorie stau la baza celebrei lucrări *The Origin of Species* (titlul complet: *On the Origin of Species by means of Natural Selection, or the Preservation of Favored Races in the Struggle for Life*, 1859; trad. rom. *Originea speciilor prin selecție naturală sau păstrarea raselor favorizate în lupta pentru existență*, 1957), prin care pune bazele *evoluționismului*, perspectivă ştiințifică aflată astăzi la temelia ştiințelor naturale. Opera, în care se arată că speciile evoluează din strămoşi comuni, a avut un impact imediat şi major asupra unor mari lingvişti contemporani cu Darwin, August Schleicher şi Max Müller, lucrările acestora din urmă contribuind la apariția şi dezvoltarea naturalismului lingvistic. Un exemplu ilustru de influență este reprezentat de *teoria arborelui genealogic*, propusă de Schleicher pentru a explica înrudirile între limbi. Într-un alt volum foarte cunoscut, *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex* (1871, p. 54 ş.u.; trad. rom. *Descendența omului şi selecția sexuală*, 1967), Darwin îşi

exprimă poziția științifică cu privire la originea onomatopeică a limbajului articulat, prin raportare la cercetările adepților naturalismului lingvistic: „Cu privire la originea limbajului articulat, după ce am citit, pe de o parte, lucrările foarte interesante ale D-lui Hensleigh Wedgwood, pe cele ale Rev. F. Farrar şi pe cele ale Prof. Schleicher şi, pe de altă parte, faimoasele prelegeri ale Prof. Max Müller, nu am nici o îndoială că limbajul îşi are originea în imitarea şi modificarea, însoțite de alte semne şi gesturi, ale unor sunete naturale diverse, ale sunetelor scoase de alte animale şi ale strigătelor instinctive ale omului". Totodată, naturalistul observă şi comentează similitudinile între limbi şi specii: „Limbile, întocmai ca organismele vii, pot fi clasificate în grupuri şi subgrupuri; ele pot fi clasificate în chip natural, pe baza originii, sau în chip artificial, pe baza altor criterii. Limbile şi dialectele dominante se extind cu repeziciune şi provoacă dispariția treptată a altor limbi. O limbă, precum o specie, odată dispărută, nu renaşte niciodată, aşa cum a remarcat Sir C. Lydell. Una şi aceeaşi limbă nu are niciodată două locuri de naştere. Limbi diferite se pot încrucişa sau contopi. Observăm variabilitatea în orice limbă şi noi cuvinte apar mereu; dar din pricina puterilor limitate ale memoriei, cuvintele individuale, ca şi limbile în întregime, dispar treptat." Punctul de vedere evoluționist exprimat de Darwin reprezintă, în ciuda criticilor aduse naturalismului lingvistic, un fundament al lingvisticii diacronice: limbile evoluează, chiar dacă vorbitorii nu au conştiința deplină şi profundă a schimbărilor care configurează identitatea limbii pe care o întrebuințează ca mijloc de exprimare (V. James Mark Baldwin, *Darwin and the Humanities*, 1909) .

Delbrück, Berthold (1842-1922). Reprezentant de frunte al şcolii neogramatice. Studiază gramatica comparată, filologia clasică şi istoria limbilor germanice la universitățile din Halle şi Berlin. Îi are ca profesori pe August Friedrich Pott, Franz Bopp şi Heymann Steintal. Obține titlul de doctor în 1863, cu o lucrare despre infinitivul verbelor greceşti. Profesor la universitățile din Halle şi Jena. Cercetările sale în domeniul sintaxei istorice ating un nivel de excelență greu de depăşit. Lucrează, împreună cu Ernst Windisch, la elaborarea seriei *Syntaktische Forschungen* (*Cercetări sintactice*, 5 vol., 1876-1888). Colaborează cu Brugmann la realizarea monumentalei *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen* (*Privire asupra gramaticii comparate a limbilor indo-europene*, 6 vol., 1886-1901; volumele, I, II şi VI sînt semnate de Karl Brugmann, volumele III, IV şi V, privind descrierea sintactică, sînt realizate de Dellbrück). Este autorul unor lucrări în care prezintă şi apără fundamentele concepției neogramaticilor: *Einleitung in*

das Sprachstudium: ein Beitrag zur Geschichte und Methodik der vergleichenden Sprachforschung (*Introducere în cercetarea limbii: o privire critică asupra istoriei şi metodelor întrebuințate în studiul comparativ al limbilor*; 1884) şi *Die neueste Sprachforschung: Betrachtungen über Georg Curtius Schrift zur Kritik der neuesten Sprachforschung* (*Cea mai nouă direcție de cercetare a limbii: considerații despre critica lui Georg Curtius cu privire la noua orientare lingvistică*; 1885). (V. K. R. Jankowsky, „Delbrück, Berthold” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Delormel, Jean (?-?). Profesor şi avocat francez. Autor al unui proiect de dezvoltare a unei limbi universale.

Democrit (aprox. 470-400 î.Hr.). Filosof grec, adept al atomismului. În concepția sa, universul este format din vid şi din atomi, aceştia din urmă fiind particule invizibile, eterne şi aflate în permanentă mişcare. Perspectiva sa materialistă a fost respinsă de Platon şi de Aristotel (V. Ian David, John & Margaret Millar, *The Cambridge Dictionary of Scientists*, 2002).

Descartes, René (Carthesius) (1596-1650). Matematician şi filosof francez, întemeietor al geometriei analitice. Adept al raționalismului, Descartes a fost, totodată, un susținător al ineismului, teza ideilor înnăscute fiind fructificată în raționamentele prin care s-a edificat sistematizarea ulterior numită *cartezianism*. Ernst Cassirer (*Filosofia formelor simbolice*, vol.I, *Limbajul*, 2008, p. 78) observă că teoria limbajului nu a reprezentat o preocupare sistematică pentru Descartes, ci este o problemă ale cărei implicații filosoful le-a analizat în scrierile sale epistolare. Într-o scrisoare către părintele Marsenne, din 20 noiembrie 1629, Descartes se arată interesat de proiectul utopic al unei limbi universale uşor de învățat, ale cărei elemente specifice ar trebui să fie ordinea caracteristică lumii abstracte a numerelor şi capacitatea de a exprima toate gîndurile din mintea omului. Rațiunea este aspectul definitoriu al ființei umane, iar limba este expresia rațiunii. Perspectiva raționalistă adoptată de Descartes a avut o mare influență asupra elaborării şi publicării de gramatici raționale (Şcoala de la Port-Royal). Între lucrările cele mai cunoscute ale filosofului francez amintim *Discours de la methode* (1637, trad. rom. Discurs asupra metodei) şi *Meditationes de prima philosophia, in qua Dei existentia et animæ immortalitas demonstratur* (*Meditații despre filosofia primă în care sînt demonstrate existența lui Dumnezeu şi nemurirea sufletului*, 1641).

Diez, Friedrich Christian (1794-1876). Întemeietor al studiilor moderne de romanistică. Studiază filologia clasică la universitățile din Giessen şi Göttingen. Profesor de medievistică la universitățile din Giessen şi Bonn. Activitatea sa ştiințifică cuprinde numeroase contribuții filologice şi lingvistice privind limbile şi literaturile romanice: ediții şi culegeri de texte, gramatici şi dicționare. Dintre publicațiile cele mai cunoscute pot fi menționate *Die Poesie der Troubadours* (*Poezia trubadurilor*, 1826), *Grammatik der romanischen Sprachen* (*Gramatica limbilor romanice*, 3 vol., 1836-1844), *Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen* (*Dicționar etimologic al limbilor romanice*, 1853). (v. N. Lioce, P. Swiggers, „Diez, Friedrich” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Diodor din Sicilia, lat. Diodorus Siculus (c. 90 -30 î.Hr.). Istoric grec, autor al lucrării *Biblioteca istorică*, una din puținele lucrări de istorie ale Antichității. Este adeptul caracterului arbitrar al atribuirii numelor în raport cu obiectele.

Discolos, Apollonius (secolul II, d. Hr.). Gramatic grec, autor al unor lucrări despre părțile de vorbire (pronume, adverb, conjuncție). Cea mai importantă dintre lucrările sale, *Sintaxa*, este o prezentare a claselor lexico-gramaticale şi a distribuției acestora în raport cu substantivul şi cu verbul, „părțile vitale” ale unei propoziții. Apollonius intuieşte importanța principiului ierarhizării şi a distribuției sintagmatice. Unitățile cele mai mici (literele) sînt folosite pentru a alcătui unități de rang superior. Ordinea sintagmatică şi rolurile părților de vorbire reflectă importanța pe care o au în alcătuirea de propoziții (v. D. L. Blank, „Apollonius Dyscolus and Herodian” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Eco, Umberto (n. 1932). Semiotician, filosof al limbajului şi scriitor italian, unul din cei mai cunoscuți cărturari ai veacului al XX-lea şi fondator al semiologiei culturale. După absolvirea studiilor de filosofie la Universitatea din Torino, activează ca profesor la universitățile din Torino, Milano, Florența şi Bologna, în paralel cu activitatea desfăşurată la diverse instituții de cercetare şi de învățămînt superior din America de Nord. Este autorul unor lucrări revoluționare în semiotica generală şi teoria literară: *Opera aperta* (1962, trad. rom. *Opera deschisă*, 1969), *Trattato di semiotica generale* (1975, trad. rom. *Tratat de semiotică generală*, 1982), *Lector in fabula* (1969, trad. rom. 1991), *I limiti dell'interpretazione* (1990, trad. rom. *Limitele interpretării*, 1996), *Kant e l'ornitorinco* (1997, trad. rom. *Kant şi ornitorincul*, 2002). Succesul său ca teoretician este întrecut numai de faima de scriitor, cele mai traduse dintre

operele sale literare fiind *Il nome della rosa* (1980, trad. rom. *Numele trandafirului*, 1992), *Il pendolo di Foucault* (1988, trad. rom. *Pendulul lui Foucault*, 1991), *Baudolino* (2000, trad. rom. Baudolino, 2001) şi *Il cemetero di Praga* (2010, trad. rom. *Cimitirul din Praga*, 2010). (V. R. Pozzo, „Eco, Umberto" în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Edmont, Édmond (1849-1926). Colaborator al lui Jules Gilliéron. Băcan de meserie, Edmont avea auzul foarte fin, aşa că a fost instruit să realizeze transcrieri fonetice. În perioada 1896 -1900, el a dirijat în jur de 700 de interviuri cu informatori din 639 de puncte de anchetă. Informațiile adunate în urma anchetelor de teren au fost valorificate de Gilliéron pentru a elabora *Atlasul lingvistic al Franței* (1902-1910).

Engels, Friedrich (1820-1895). Gînditor german din veacul al XIX-lea. Redactează, împreună cu Karl Marx, *Manifest der kommunistichen Partei* (*Manifestul partidului comunist*, 1848). Dezvoltă concepția lui Marx, numită materialism dialectic, şi contribuie la teoretizarea socialismului ştiințific (*Socialisme utopique et socialisme scientifique*, 1880). (V. Terrell Carver, „Engels, Friedrich" în *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, 1998.)

Epicur (341-270 î.Hr.). Filosof grec din perioada elenistică, întemeietor al şcolii de filosofie epicureică. Concepția sa se dezvoltă ca reacție împotriva ideilor lui Platon. Adept al materialismului, Epicur continuă şi nuanțează doctrina atomistă formulată de Democrit. Cea mai cunoscută dintre contribuțiile sale, *Despre natură*, a supraviețuit numai fragmentar. Contribuția sa cu privire la originea şi importanța limbajului verbal este cuprinsă în *Scrisori către Herodot* şi în cartea a douăsprezecea a lucrării *Despre natură*. Epicur este adeptul originii naturale a numelor şi susține ideea unei legături naturale între cuvinte şi obiecte. Dezvoltarea limbajului uman din sunete nearticulate este un aspect paradigmatic în evoluția culturii. Totodată, Epicur afirmă apariția primelor forme de limbaj ca efect al acțiunii trăirilor şi percepțiilor umane: „Firile umane au simțit emoții şi senzații diferite de la o populație la alta şi fiecare sentiment şi senzație i-a făcut pe aceştia să sufle în mod distinct, în acord cu aria de aşezare a fiecărei populații". Originea limbajului este pusă în legătură cu evoluția, în două etape, a culturii omeneşti. Prima etapă este etapa în care omul imită ceea ce observă în universul înconjurător. În cea de-a doua etapă, ființa umană rafinează şi dezvoltă, cu ajutorul rațiunii, achizițiile din prima etapă. În evoluția limbajului şi a culturii se observă, deci, existența unui stadiu natural şi a unuia rațional,

aflate în succesiune cronologică (V. Alexander Verlinsky, „Epicurus and his predecessors on the origin of language” în Dorothea Frede, Brad Indoow (editori), *Language and Learning. Philosophy of Language in the Hellenistic Age*, Cambridge University Press, 2005, p. 56-100).

Estienne, Henri (1531-1598). Erudit francez, unul din fiii tipografului Robert Estienne. Foarte bun cunoscător al limbilor clasice, publică mai multe lucrări în care urmăreşte să descrie, din perspectivă comparativă, specificul limbii franceze: *Traicté de la conformité du langage françois avec le grec* (*Tratat privind corespondențele între limbile franceză şi greacă*, 1565) şi *Thesaurus graecae linguae* (*Tezaurul limbii greceşti*, 1572). În unele din lucrările sale, adoptă teza că franceza descinde din latină şi consideră că celții sînt strămoşii vorbitorilor de limbă franceză. Preocupările sale pentru identitatea limbii franceze vorbite în vremea sa au favorizat redactarea şi tipărirea volumului *Deux dialogues du nouveau langage françois italianizé* (*Două dialoguri despre noua limbă franceză italienizată*, 1579), în care critică abuzul de italienisme (v. John Considine, *Dictionaries in Early Modern Europe. Lexicography and the Making of Heritage*, Cambridge University Press, p. 56 - 100).

Estienne, Robert (1503-1559). Învățat şi tipograf francez, editor şi autor a numeroase lucrări lexicografice. Una din tipărituri, *Dictionarium*, *seu latinae linguae thesaurus* (*Tezaurul limbii latine*, 1531), este recunoscută atît prin bogăția frazeologică şi de citate din autori clasici cît şi pentru însoțirea termenilor latineşti cuprinşi în dicționar cu echivalente franțuzeşti, dar pot fi menționate şi alte volume publicate în mai multe ediții revizuite şi adăugite: *Dictionaire francois-latin* (*Dicționar francez-latin*, 1539-1540) şi *Grammaire francoise* (*Gramatică franceză*, 1557). (V. John Considine, *Dictionaries in Early Modern Europe. Lexicography and the Making of Heritage*, Cambridge University Press, p. 38-55.)

Fick, August Konrad Friedrich (1833-1916). Lingvist german. Studii de filologie la Universitatea din Göttingen, unde îl are ca profesor de gramatică comparată pe Theodor Benfey. Profesor de indo-europenistică şi lingvistică comparativ-istorică la universitățile din Göttingen şi Breslau. Este primul învățat care elaborează un dicționar contrastiv al limbilor indo-europene, *Wörterbuch der indogermanischen Grundsprache in ihrem Bestande vor der Völkertrennung: Ein sprachgeschichtlicher Versuch* (*Dicționar al principalelor limbi indo-europene în perioada de dinainte de despărțirea populațiilor: o încercare istorico-lingvistică*, 1868, cunoscut mai tîrziu drept *Dicționarul*

comparativ al limbilor indo-europene). Este autorul unor studii însemnate pentru dezvoltarea unor domenii de cercetare lingvistică precum antroponimia (*Die griechischen Personennamen nach ihrer Bildung erklärt, mit den Namensystemen verwandter Sprachen verglichen und systematisch geordnet*, *Numele de persoane greceşti lămurite după formarea lor, comparate cu sistemele de nume ale limbilor înrudite şi ordonate sistematic*, 1874) şi toponimia (*Vorgriechische Ortsnamen als Quelle für Vorgeschichte Griechenlands verwertet*, *Numele de locuri pre-greceşti folosite ca izvoare pentru preistoria Greciei*, 1905). (V. R. Schmitt, „Fick, August Konrad Friedrich" în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Galiani, Ferdinando (1728-1787). Gînditor şi economist italian. Activitatea sa culturală este reflectată în lucrări de economie, cea mai cunoscută fiind tratatul *Della moneta* (*Despre monedă*, 1751), şi de dialectologie, *Del dialetto napoletano* (Despre dialectul napolitan, 1779) şi *Vocabolario delle parole del dialetto napoletano* (Dicționar de cuvinte din dialectul napolitan, dicționar publicat postum, 1789).

Gerbert d'Aurillac (945-1003), Papa Silvestru al II-lea. Mare învățat medieval, primul papă de origine franceză. Una din cele mai durabile realizări constă în valorificarea vechilor surse greceşti şi arabe pentru dezvoltarea ştiințelor, matematica în special. Opera sa, formată dintr-un tratat despre diviziunea numerelor, unul de geometrie şi cîteva scrieri de aritmetică (cea mai cunoscută este intitulată *Abacus*), reflectă interesul pentru progresele ştiințifice înregistrate în lumea arabă, după descoperirea şi fructificarea unora din lucrările existente în marea bibliotecă din Alexandria. În calitate de *scholasticus* al şcolii de pe lîngă catedrala din Rheims, Gerbert d'Aurillac a valorificat scrierile antichității grecolatine (Aristotel, Cicero), pentru a preda dialectica şi retorica (v. James Countryman, „Sylvester II, Pope" în Jana K. Schulman (ed.), *The Rise of the Medieval World, 500-1300: A Biographical Dictionary*, Greenwood Press, Westport, 2002, p.409-411).

Giambullari, Pier Francesco (1495-1555). Cărturar florentin, membru al Academiei Florentine, susținător al supremației culturii şi limbii florentine față de celelalte varietăți lingvistice italiene. Cea mai însemnată contribuție este reprezentată de volumul *Historia dell'Europa* (*Istoria Europei*, 1566). În lucrarea *Origine della lingua florentina* (*Originea limbii florentine*, 1549),

autorul pretinde, în chip eronat, că vorbirea florentinilor (dialectul florentin) îşi are originea în limba etruscă, care, la rîndu-i, descinde din aramaică.

Gilliéron, Jules (1854-1926). Lingvist francez, fondator al geografiei lingvistice. Născut în Elveția, studiază la École pratique des Hautes Études din Paris şi devine, în 1883, profesor de dialectologie la aceeaşi instituție de învățămînt. La îndemnul profesorului său, Gaston Paris, începe elaborarea unei lucrări revoluționare, *Atlas linguistique de la France* (ALF, *Atlasul lingvistic al Franței*, 1902-1910), pe care o elaborează prin valorificarea materialului lingvistic adunat de Édmond Edmont. Unii specialişti au remarcat că viziunea lui Gilliéron asupra variației teritoriale a limbii este de tip structuralist. *Dialectul* este un sistem lingvistic ale cărui semne constitutive au expresie şi conținut, sarcina lingvistului fiind aceea de a lămuri devenirea istorică a faptelor de limbă supuse descrierii sincronice. Acest demers analitic a favorizat lansarea ipotezei că istoria cuvintelor trebuie cercetată pentru fiecare termen considerat ca individualitate. Alți specialişti observă că dorința de a aprofunda istoria cuvintelor l-a îndrumat pe lingvistul francez pe căi greşite de interpretare, o asemenea eroare fiind considerația că nu există limite dialectale şi nici legi fonetice (v. Alexandru Graur, Lucia Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, Editura Academiei Române, Bucureşti, p. 139-142; W. H. Weith, „Gilliéron, Jules” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Van Ginneken, Jac. (Jacobus Joannes Antonius) (pseudonim J. van Groenendaal) (1877-1945). Cercetător olandez, autor al unor lucrări de pionierat în dialectologie şi psiholingvistică. Profesor de psihologie la universitățile din Utrecht şi Nijmegen. A predat cursuri de psiholingvistică la universitățile din Amsterdam şi Nijmegen. Cel mai cunoscut dintre volume este *Grondbeginselen der psychologische taalwetenschap. Eene synthetische proeve* (*Principii de psihologie lingvistică: eseu de sinteză*, 2 vol., 1904-1906), în care examinează ipoteza conectivității în reprezentarea verbală, proces psihologic care presupune combinarea mai multor tipuri de reprezentare mentală în actul de comunicare lingvistică: orală, auditivă, vizuală, grafică (v. Jac. Van Ginneken, *Principes de linguistique psychologique. Essai de synthèse*, Paris, 1907).

Grammont, Maurice (1866-1946). Lingvist francez, discipol al lui Michel Bréal şi Ferdinand de Saussure. A activat ca profesor la Universitatea din Montpellier. Concepția sa fonetică este inspirată de experimentalismul abatelui Rousselot. Este autorul lucrărilor *Traité pratique de prononciation française*

(1914, *Tratat practic de pronunție a limbii franceze*) şi *Traité de phonétique* (1933, *Tratat de fonetică*).

Graur, Alexandru (1900-1988). Lingvist român. Studiază filologia clasică la Universitatea din Bucureşti (1922). La Sorbona îl are ca profesor, între alții, pe Antoine Meillet. Obține titlul de doctor cu o teză de indo-europenistică (1929). Temele de cercetare avute în vedere acoperă domenii diverse de interes ştiințific: lingvistică generală (*Scurtă istorie a lingvisticii*, 1961), gramatică şi lexic (*Gramatica azi*, 1973; *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române*, 1954), antroponimie şi toponimie (*Nume de persoane*, 1965; *Nume de locuri*, 1972), istoria limbii (*Evoluția limbii române. Privire sintetică*, 1963; *La romanité du Roumain*, 1965) şi cultivarea limbii („*Capcanele*” *limbii române*, 1976; *Dicționar al greşelilor de limbă*, 1982). A fost redactor responsabil al unor lucrări fundamentale: *Gramatica limbii romîne*, 2 vol., 1963; *Tratat de lingvistică generală*, 1972; *Dicționarul limbii române* etc. (v. Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingvişti şi filologi români*, 1978).

Greimas, Algirdas Julien (1917-1992). Semiotician francez de origine lituaniană, repezentant de primă mărime al structuralismului. Studiază lingvistica la Universitatea din Grenoble (1939) şi la Universitatea Sorbona din Paris. Obține titlul de doctor în 1948, cu o teză despre vocabularul modei. Profesor de lingvistică la universitățile din Alexandria (Egipt), Ankara şi Istanbul (Turcia). Din 1965 predă la École pratique des Hautes *Études*, unde întemeiază Şcoala de Semiotică de la Paris, mişcare de factură structuralistă, ai cărei membri au contribuit la dezvoltarea studiilor de semiotică, lingvistică şi naratologie. Este fondator al revistei *Langages*. Urmîndu-i pe Ferdinand de Saussure şi Louis Hjelmslev, dar raportîndu-se critic la lucrările acestora, Greimas concepe problema semnificației nu în termenii descrierii izolate a înțelesurilor cuvintelor, ci în direcția înțelegerii şi interpretării rețelei de relații care permit dezvoltarea şi manifestarea sensurilor într-un act de comunicare. Pe fondul distincției între *limbă*, considerată ca sistem de semne, şi *discurs*, considerat, conform perspectivei propuse de Benveniste, ca act de vorbire, lingvistul se arată interesat de problema semnificației în discurs şi teoretizează existența unui *pătrat semiotic*. Cele patru colțuri ale pătratului sînt reprezentate, în sensul acelor de ceasornic, de S1, S2, Non-S1, Non-S2. Astfel, dacă în poziția S1 introducem noțiunea *frumos*, în poziția S2 va figura noțiunea *urît*, în poziția Non-S1 va figura *ne-frumos*, iar în poziția Non-S2, *ne-urît*. Cele patru colțuri ale pătratului dezvoltă trei tipuri de relații: *opoziție*, *complementaritate* şi *contradicție*. Relația bilaterală de opoziție se stabileşte longitudinal, între

pozițiile S1 şi S2. Relația de complementaritate se fixează latitudinal, între pozițiile S1↔Non-S2, respectiv S2 ↔ Non-S1. Relația de contradicție se dezvoltă diagonal, între pozițiile S1↔ Non-S1, respectiv S2 ↔ Non-S2. Astfel, opoziția între *frumos* şi *urît*, exprimată ca relație longitudinală între pozițiile S1 şi S2, își pierde caracterul binar. S1 (*frumos*) intră în relație de complementaritate, latitudinală, cu Non-S2 (*ne-urît*), ceea ce înseamnă că *frumos* poate fi cuprinsă în *ne-urît*. Relația de contradicție, diagonală, între S1 (*frumos*) şi Non-S1 (*ne-frumos*) arată că ceea ce este *frumos* nu se opune în mod necesar la ceea ce nu este frumos (*ne-frumos* poate fi şi altceva decît *urît*). O altă inovație este dezvoltată în interpretarea narațiunilor folclorice şi mitice, concepția lui Greimas purtînd numele de *model actanțial*. Avînd ca reper deosebirea realizată de Vladimir Propp între *personaje* şi *dramatis personae*, Greimas distinge, prin reducerea variantelor la invariante, între *actori* (personajele care iau parte la evenimentele dintr-o narațiune) şi *actanți* (rolurile atribuite respectivelor personaje). Rolurile actanțiale se stabilesc pe baza a trei perechi: *Subiect-Obiect*, *Destinator-Destinatar* şi *Adjuvant-Opozant*. Categoria actanțială *Subiect-Obiect* reflectă, în planul discursului narativ, relația eroului cu obiectul dorinței sale (axa dorinței). Categoria actanțială Destinator-Destinatar reflectă relația între un trimițător şi un primitor care caută să ducă la îndeplinire voința trimițătorului (axa comunicării). Categoria *Adjuvant-Opozant* reflectă relația între participanții circumstanțiali la desfăşurarea acțiunii (axa voinței de a acționa). Modelul actanțial reflectă semantica invariantelor narațiunii folclorice sau mitice şi pune în evidență ceea ce semioticianul va înțelege prin „gramatică narativă”. Prin fructificarea distincției chomskiene între *planul de suprafață* şi *planul de adîncime* al unui enunț, Greimas trasează deosebirea între *nivelul aparent al narațiunii*, reprezentant de desfăşurarea sintagmatică, enunțiativă, a unei narațiuni, şi *nivelul imanent al narațiunii*, reprezentat de invariantele structurale care generează dezvoltarea enunțiativă a narațiunii respective. *Gramatica de adîncime* (nivelul imanent) generează *gramatica de suprafață* (nivelul aparent) al unei narațiuni. Cele mai cunoscute dintre lucrările lui Greimas sînt *Du sens: essais sémiotiques* (2 vol., 1970, 1983; trad. rom. *Despre sens*, vol. I, 1975), *Sémantique structurale* (*Semantică structurală*, 1966); *Sémiotique: dictionnaire raisonné de la théorie du langage* (*Semiotica: dicționar analitic al teoriei limbajului*, în colaborare cu Joseph Courtés, 1979), *Sémiotique des passions. Des états de choses aux états d'âme* (*Semiotica pasiunilor: de la stările lucrurilor la stările sufletului*, în colaborare cu Jacques Fontanille, 1991; trad. rom. 1997). (V. John Lechte, *Fifty Key Contemporary Thinkers: From Structuralism to Postmodernity*, Routledge, London, 1994, p. 131-136; David

Herman, *Universal Grammar and Narrative Form*, Duke University Press, Durham and London, 1995, p. 89-94.)

Griera y Gaja, Antonio (1887-1974). Dialectolog spaniol. Autor şi coordonator al unor volume de lingvistică diacronică şi dialectologie: *Gramàtica històrica del català antic* (*Gramatică istorică a limbii catalanei vechi*, 1931), *Atlas lingüístic de Catalunya* (*Atlasul lingvistic al Cataloniei*, 8 vol., 1923-1964), *Dialectologia catalana* (*Dialectologie catalană*, 1949).

Grimm, Jacob Lugwig Carl (1785-1863). Învăţat german, pionier al lingvisticii istorice, fondator al studiilor ştiinţifice de germanistică, membru al Academiei Prusace de Ştiinţe. Studiază dreptul la Universitatea din Marburg (1802-1805). Profesor la Universitatea din Göttingen (1829-1837). Una din cele mai însemnate contribuţii la fixarea identităţii limbilor germanice faţă de celelalte idiomuri indo-europene îi poartă numele. „Legea lui Grimm" reprezintă un lanţ de mutaţii consonantice specifice evoluţiei dinspre proto-indo-europeană către proto-germanică. Astfel, 1) consoanelor oclusive surde *p*, *t*, *k* le corespund fricativele surde *f*, *θ*, *h*; 2) oclusivelor sonore *b*, *d*, *g* le corespund oclusivele surde *p*, *t*, *k* şi 3) oclusivelor aspirate sonore *bh*, *dh*, *gh* le corespund oclusivele sonore *b*, *d*, *g*. Astfel, 1) formelor indo-europene ***p**isk-*, ***t**reyes* şi ***k**rn-* le corespund formele germanice (englezeşti) ***f**ish*, ***th**ree* şi ***h**orn*, 2) formelor indo-europene *a**b**el-*, ***d**wō* şi ***g**enu* le corespund formele germanice (englezeşti) *a**pp**le*, ***t**wo* şi ***k**nee*, iar 3) formelor indo-europene ***bh**rāter*, ***dh**wer-* şi ***gh**aido-* le corespund formele germanice (englezeşti), ***b**rother*, ***d**oor* şi ***g**oat*. Legea lui Grimm a fost completată cu legea lui Verner, privind poziţia consoanelor care suferă mutaţiile consonantice în raport cu vocala accentuată. Jacob Grimm este autorul şi coautorul unor opere de pionierat în lingvistica istorică: *Deutsche Grammatik* (*Gramatică germană*, prima ediţie a vol. I, 1819, a doua ediţie 1822), *Geschichte der deutschen Sprache* (*Istoria limbii germane*, 1848). Acestor lucrări li se adaugă şi monumentalul proiect lexicografic iniţiat de fraţii Grimm şi continuat de alţi învăţaţi, *Deutsches Wörterbuch* (*Dicţionar german*, 16 vol., primele trei volume publicate pe durata vieţii fraţilor Grimm: vol. I, 1854, vol. II, 1860, vol. III, 1864). (V. Silvia Luraghi, „Grimm, Jacob" în Philipp Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, Taylor and Francis, New York, Oxon, 2005; E.F.K. Koerner, „Grimm, Jacob Lugwig Carl" în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006; Lyle Campbell, Mauricio J. Mixco, *A Glossary of Historical Linguistics*, Edinburgh University Press, 2007, p. 75-76).

Grimm, Wilhelm Carl (1786-1859). Învățat german. Culege şi editează, împreună cu Jacob Grimm, faimoasa colecție de poveşti *Kinder- und Hausmärchen* (*Poveşti populare şi pentru copii*, din 1812). Interesele sale ştiințifice s-au îndreptat mai ales către culegerea, publicare şi interpretarea de material folcloric germanic: *Altdänische heldenlieder, ballade und märchen* (*Vechi legende, balade şi poveşti daneze*, 1811), *Die Deutsche Heldensage* (*Legenda eroică germană*, 1829). Contribuie la elaborarea primelor volume din marele *Deutsches Wörterbuch* (*Dicționar german*, 16 vol., primele trei volume publicate pe durata vieții fraților Grimm: vol. I, 1854, vol. II, 1860, vol. III, 1864).

Grootaers, Ludovic (Jean Joseph) (1885-1956). Lingvist belgian. În calitate de profesor la Universitatea din Louvain (Leuven), a contribuit la dezvoltarea studiilor consacrate dialectelor olandeze şi flamande.

Guillaume, Gustave (1883-1960). Lingvist francez, discipol al lui Antoine Meillet. Prin raportare critică la preceptele teoretice saussuriene, Guillaume defineşte limba ca activitate discursivă şi consideră că rolul esențial al acesteia este de a reflecta cunoaşterea. În cea mai cunoscută dintre lucrările sale, *Temps et verbe. Théorie des aspects, des modes et des temps* (1929, *Timp şi verb*. *Teoria aspectelor, modurilor şi timpurilor*), lingvistul impune teza că sistemele verbale sînt sisteme cognitive cu stadii succesive de dezvoltare, ale căror organizări se manifestă prin organizările complexe ale paradigmelor lingvistice. Ulterior, ca succesor al lui Meillet la École pratique des Hautes Études, dezvoltă o teorie *psihomecanică*, centrată pe ideea că limba reflectă structurile cognitive. Cea mai mare parte a operei sale a rămas în manuscris şi se află în curs de publicare. Pînă în prezent au fost publicate în jur de 20 de volume (v. J. Hewson „Guillaume, Gustave” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Guiraud, Pierre (1912-1983). Lingvist francez. Profesor la Universitatea din Nisa, autor al unei opere vaste, care evidențiază interese ştiințifice diverse: istoria limbii [*Structures étymologiques du lexique français* (*Structurile etimologice ale lexicului francez*, 1967), *L'Étymologie* (*Etimologia*, 1972) etc.], lexicologie [*Les mots savants* (*Cuvintele savante*, 1968), *Les mots étrangers* (*Cuvintele străine*, 1971), *L'argot* (Argoul, 1973) etc.], stilistică [*Essais de stylistique* (Eseuri de stilistică, 1969)], semiotică [*La Sémiologie* (*Semiologia*, 1971)]. Cele mai multe dintre lucrări au caracter introductiv şi au fost publicate în colecția „Que sais-je ?”, Presses Universitaires de France.

Guiter, Henri (1909-1994). Lingvist franco-catalan. Profesor de lingvistică romanică la Universitatea „Paul Valéry" din Montpellier, autor al lucrării **Atlas linguistique des Pyrénées-Orientales** (*Atlasul lingvistic al Pirineilor orientali,* 1966). A avut, de asemenea, preocupări în domeniul toponimiei şi paremiologiei *(Proverbes et dictons catalans, Proverbe şi zicători catalane*, 1969).

Halle, Morris (n. 1923) Lingvist american de origine letonă. Discipol al lui Roman Jakobson. Studiile de lingvistică începute la Universitatea din Chicago şi continuate la Universitatea Columbia culminează cu obţinerea titlului de doctor (1955), cu o teză coordonată de Jakobson. Profesor la MIT (Massachusetts Institute of Tehcnology) şi prieten cu Noam Chomsky, el face parte din pleiada de savanţi care au transformat generativismul în cea mai importantă şcoală americană de lingvistică. Este considerat fondatorul fonologiei generative. Colaborează cu mentorul său la redactarea volumului *Fundamentals of Language* (*Fundamentele limbajului*, 1956), în care problematizează existenţa universaliilor fonologice. În 1968, publică, împreună cu Chomsky, *The sound pattern of English* (*Principii de fonologie generativă*), lucrare revoluţionară, în care se argumentează teza că informaţia fonologică nu ţine doar de acţiunea articulatorie şi de discriminarea perceptuală, ci se manifestă şi ca ansamblu cognitiv cu un set specific de principii. În acord cu tezele generativismului, informaţia fonologică este structurată pe două nivele: un nivel de adîncime şi un nivel de suprafaţă, structura de adîncime se reflectă în structura de suprafaţă prin mijlocirea unor reguli generative. Studiile sale de fonetică şi fonologie sînt grupate în volumul *From Memory to Speech and Back: Papers on Phonetics and Phonology 1954-2002* (*De la memorie la vorbire şi înapoi*, 2002). Lingvistul american are contribuţii meritorii şi în domeniul morfologiei (v. Andrew Carnie, „Halle, Morris" în Philipp Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, Taylor and Francis, New York, Oxon, 2005).

Harris, Zellig S(abbetai) (1909-1992). Lingvist american de origine ucraineană. Studiază la Universitatea din Pennsylvania şi devine profesor al aceleiaşi instituţii de învăţămînt superior. Îl are ca discipol pe Noam Chomsky. Harris s-a declarat continuator al ideilor lui Edward Sapir şi Leonard Bloomfield, deşi nu i-a avut ca profesori, iar concepţia sa structuralistă se desprinde de viziunea lui Bloomfield prin asumarea sarcinii de a descoperi un model matematic al funcţionării limbii. Cercetarea lingvistică trebuie, în concepţia lui Harris, să identifice şi să prezinte operaţiile de care se poate servi un specialist pentru a descrie organizarea limbii. În consecinţă, lingvistul trebuie să fie interesat de procedurile taxonomice de segmentare şi clasificare a unităţilor şi relaţiilor între

elementele limbii. Acest proiect s-a concretizat în publicarea unui volum foarte tehnic, *Methods of Structural Linguistics* (*Metode de lingvistică structurală*, 1951), criticat de unii recenzenți pentru tendința de a încorseta realitățile de limbă într-o configurație teoretică şi metodologică în care nu se mai ține seama de realitatea uzului. Programul lingvistic propus de Harris se întemeiază pe necesitatea de a descoperi constrîngerile şi libertățile distributive ale unităților limbii. Totodată, cercetările lingvistului reflectă dorința acestuia de a depăşi problema semnificației propoziționale, prin dezvoltarea unor tehnici de analiză a discursului. Numită şi „gramatică transformațională", viziunea lui Zellig S. Harris este vremelnic abandonată de elevul său, Noam Chomsky, mai puțin interesat de distribuția elementelor de limbă în conformitate cu transformările pe care distribuțiile le evidențiază şi mai degrabă pasionat de aflarea seturilor de reguli care generează diversitatea structurală a enunțurilor. Alte contribuții ştiințifice ale lingvistului reflectă statornicia punctelor sale de vedere: *A Grammar of English on Mathematical Principles* (*O gramatică engleză întemeiată pe principii matematice*, 1982), *A Theory of Language and Information: A Mathematical Approach* (*O teorie a limbii şi a informației*: o *cercetare matematică*). (V. Alan D. Corré, „Harris, Zellig Sabbetai", în Philipp Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, Taylor and Francis, New York, Oxon, 2005.)

Hasdeu, Bogdan Petriceicu (1836-1907). Savant român. Profesor la catedra de filologie comparată a Universității din Bucureşti, membru al Academiei Române şi al altor prestigioase instituții culturale internaționale. Între numeroasele sale contribuții ştiințifice şi literare se numără *Principii de filologie comparativă ario-europea* (1875), *Cuvente den bătrîni* (3 vol., 1878-1881) şi *Etymologicum Magnum Romaniae* (proiect neîncheiat, 4 vol., 1887-1898). În cultura românească, B. P. Hasdeu rămîne întemeitor sau deschizător de drumuri în filologie, lingvistică diacronică, dialectologie şi geografie istorică, folclor şi literatură veche (v. Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingvişti şi filologi români*, 1978).

Heliade Rădulescu, Ion (1802-1872). Om de litere, gramatic şi publicist român, personalitate a culturii române de la începutul veacului al XIX-lea. Contribuțiile sale reliefează viața unui cărturar preocupat de progresul cultural. În calitate de editor şi publicist, a încurajat dezvoltarea presei româneşti. În calitate de poet şi scriitor a rămas în istoria literaturii române prin cîteva opere remarcabile. Ca traducător, a impulsionat publicarea creațiilor străine în înveliş lingvistic românesc. Ca educator, s-a arătat în permanență preocupat de

întocmirea de manuale şi lucrări care să statornicească învăţămîntul românesc. Activitatea sa lingvistică este deosebit de importantă, dacă se ia în considerare că Heliade Rădulescu s-a arătat foarte preocupat de unele din problemele centrale ale uzului lingvistic: ortografia, gramatica şi vocabularul. Opera majoră rămîne, în această direcţie, lucrarea *Gramatică românească* (1828), ale cărei mari calităţi sînt simplitatea şi claritatea (V. Ion Heliade Rădulescu, *Gramatică românească*, ediţie şi studiu de Valeria Guţu Romalo, 1980; I. Heliade Rădulescu, *Scrieri alese*, 1984).

Helias, Petru (c.1100 - c.1166). Învăţat francez, renumit profesor de gramatică şi retorică. Este autorul unui comentariu asupra unuia din textele lui Cicero, *De inventione* şi al unei lucrări despre manuscrisul lui Priscian, *Institutiones grammaticae*, lucrare intitulată *Summa super Priscianum*, în care face deosebirea între categoriile gramaticale secundare precum numărul şi cazul şi categoriile comune, cum ar fi genul şi conjugarea. Proprietăţile de natură morfologică permit fixarea distincţiei capitale între alcătuirile lexicale şi cele propoziţionale, sensul fiind crucial pentru a distinge corectitudinea sau incorectidunea unei propoziţii. Apare, astfel, premisa dezvoltării *gramaticilor de dependenţă*. (V. C.H. Kneepkens, „Peter Helias", în Jorge J. E. Gracia, Timothy B. Noone (editori), *A Companion to Philosophy in the Middle Ages*, Blackwell, 2002, p. 512-513).

Herder, Johann Gottfried (1744-1803). Învăţat şi gînditor german, fruntaş al mişcării „Sturm und Drang". Este autor al mai multor studii de filosofie. Între cele mai importante idei de filosofia limbajului, exprimate în eseul *Abhandlung über der Urspung der Sprache* (*Eseu despre originea limbii*, 1772), se regăseşte teza că limba îşi are originea în împletirea gestului cu strigătele reflexe. Adept al relativismului cultural, Herder reliefează caracterul naţional al culturii tradiţionale, înţeles ca rezultat al determinărilor geografice, climatice şi lingvistice. În acest context ideatic, este lansată teza că limba nu este un dar divin, ci o creaţie umană, legată inerent de condiţiile naturale ale existenţei umane. Gînditorul interpretează limba „ca produs al senzaţiei nemijlocite şi, în acelaşi timp, ca rezultat al reflecţiei, al conştiinţei: căci reflecţia nu este ceva exterior care este adăugat ulterior conţinutului senzaţiei, ci este un moment constitutiv al acesteia. Doar „reflecţia" transformă stimulul sensibil efemer într-un „conţinut", determinat şi distinct în sine şi, astfel, spiritual" (Ernst Cassirer, *Filosofia formelor simbolice*, vol. I., *Limbajul*, Editura Paralela 45, Bucureşti, p. 108). Unitatea între senzaţie şi conştiinţă face ca limba să nu fie ceva dat, un produs, ci o energie a spiritului. Prin urmare, naşterea limbii este strîns legată de dezvoltarea

conştiinței umane, de care nu se desprinde şi în raport cu care se perfecționează treptat. (V. şi P.B. Salmon, „Herder, Johann Gottfried”, în Peter V. Lamarque, R.E. Asher (editori), *Concise Encyclopedia of Philosophy of Language*, Pergamon, New York, 1997, p. 481-481.)

Hervás y Panduro, Lorenzo (1735-1809). Erudit filolog spaniol, autor al unei opere vaste şi documentate, pe care a redactat-o în limbile spaniolă şi italiană şi care îl recomandă drept unul dintre precursorii lingvisticii comparativ-istorice. Din marea enciclopedie *Idea dell'Universo* (*Ideea de univers*, 21 vol., 1778-1787) fac parte cinci volume cu scrieri de lingvistică care cuprind un tratat despre originea limbilor, un catalog al limbilor cunoscute şi un vocabular poliglot. E. Coşeriu observă că Hervás poate fi considerat primul *romanist*, adică primul învățat „care priveşte familia limbilor romanice (inclusiv româna) ca pe un întreg; de aceea, el este primul care, în Europa occidentală, tratează româna la un loc cu celelalte limbi romanice, întocmai ca ramură a acestei familii de limbi”. Afirmarea latinității limbii române este însoțită de considerații privind originea românilor, pe care îi menționează folosind etnonimul *Rumuin*, *Rumini* şi de comentarii referitoare la unitatea de limbă a românilor, despre care arată că locuiesc în Valahia, Moldova şi Transilvania. În scrierile sale lingvistice, învățatul spaniol consemnează faptul că limba română reperezintă o enclavă romanică între alte limbi neromanice. Specificul oriental al latinității limbii române este justificat prin viețuirea românilor între popoare vorbitoare de alte limbi şi prin lipsa culturii latine. De mare însemnătate pentru cercetători este şi lista de cuvinte româneşti amintite în dicționarul poliglot alcătuit de Hervás, întrucît culegerea de material lexical reprezintă primul lexicon tipărit al limbii române şi „primul lexicon comparat al românei” (V. E. Coşeriu, *Limba română în fața Occidentului*, Editura Dacia, Cluj, 1994).

Hjelmslev, Louis Trolle (1899-1965). Lingvist danez, cel mai de seamă reprezentant al Cercului lingvistic de la Copenhaga. Studiază filologia comparată la universitățile din Copenhaga, Praga şi Paris. Este numit conferențiar la Universitatea din Arhus (1934), apoi profesor de filologie comparată la Universitatea din Copenhaga (din 1937). Împreună cu Hans Jorgen Uldall, Hjelmslev dezvoltă, sub influența unora dintre ideile saussuriene, teoria lingvistică numită *glosematică*, potrivit căreia limba este un sistem de relații între invariante esențial abstracte, numite *gloseme* („forme minimale pe care teoria limbii ne îngăduie să le stabilim ca bază pentru explicarea faptelor; invariantele ireductibile”; L. Hjelmslev, *Preliminarii la o teorie a limbii*, traducere în limba română de Dumitru Copceag, 1967, p. 285).

Hobbes, Thomas (1588-1679). Filosof englez, adept al empirismului. Susţine teza solidarităţii între limbă şi gîndire. El afirmă că limba este constitutivă gîndirii şi arată că cuvintele sînt manifestări sensibile ale gîndurilor. Fiinţele omeneşti au nevoie de limbă pentru a raţiona, deoarece, fără limbă, gîndurile ar fi supuse dispariţiei. Urmarea acestei judecăţi este că limba fixează fluiditatea gîndirii şi dobîndeşte, la rîndu-i, stabilitate. (v. Michael Losonsky, „Language and Logic", în Donald Rutherford (ed.), *The Cambridge Companion to Early Modern Philosophy*, 2007, p. 170-197).

Hockett, Charles Francis (1916-2000). Lingvist american. Studiază istoria la Universitatea de Stat din Ohio şi urmează studii aprofundate de antropologie şi lingvistică la Universitatea Yale, unde încheie şi studiile de doctorat (1939). Profesor de antropologie la universităţile Cornell şi Rice. Este considerat discipolul lui Leonard Bloomfield. Cercetările sale s-au desfăşurat mai cu seamă în cîmpul fonologiei şi morfologiei. În volumul *Manual of phonology* (1955, *Manual de fonologie*) valorifică analiza în constituenţi imediaţi pentru a descrie identitatea fonemelor în raport cu silaba. Este unul dintre cei mai notorii adversari ai generativismului. Este autor al lucrărilor *A course in modern linguistics* (1958, *Curs de lingvistică modernă*), *Refurbishing our foundations* (1987, *Reînnoirea temeiurilor noastre*). (V. M. Brdar, „Hockett, Charles Francis", în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Humboldt, Wilhelm Friedrich Christian Karl Ferdinand, Baron de ~ (1767-1835). Învăţat german, personalitate de prim rang a culturii europene. Diplomat de carieră, ministru şi fondator al Universităţii din Berlin, Wilhelm von Humboldt a rămas în conştiinţa posterităţii ca un spirit reformator. Studiile sale de filosofia limbajului îmbină perspectiva lingvistică cu cea cultural-istorică şi cu cea filosofică, recomandîndu-l pe autor ca părinte al lingvisticii moderne. Influenţa operei sale asupra concepţiei marilor lingvişti din veacul al XX-lea este de netăgăduit şi se regăseşte, în diferite grade de fidelitate interpretativă, în lucrările lui Franz Boas, Edward Sapir, Noam Chomsky, Eugenio Coseriu. Concepţia lingvistică a lui Wilhelm von Humboldt s-a cristalizat de-a lungul mai multor decade, cea mai cunoscută expunere a ideilor sale de mare complexitate şi subtilitate fiind *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts* (1836, trad. rom. *Despre diversitatea structurală a limbilor şi influenţa ei auspra dezvoltării spirituale a umanităţii*, 2008). Concepută ca introducere la un tratat privind limba kawi din insula Java,

lucrarea evidențiază aspectele centrale ale concepției lui Wilhelm von Humboldt despre natura şi funcționarea limbii ca mijloc de comunicare interumană. Opera sa, *Gesammelte Schriften* (17 vol., 1903-1936), include contribuțiile ştiințifice (volumele I-IX), scrierile politice (volumele X-XII), jurnalele şi corespondența (volumele XIV-XVII) (v. K. Willems, „Wilhelm von Humboldt", în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006; Wilhelm von Humboldt, *Despre diversitatea structurală a limbilor şi influența ei asupra dezvoltării spirituale a umanității*, versiune românească de Eugen Munteanu, 2008).

Ivănescu, Gheorghe (1912-1987). Mare lingvist român. Urmează cursurile Facultății de litere şi filozofie a Universității din Iaşi, unde îi are ca profesori pe Al. Philippide şi G. Ibrăileanu, apoi studiază la École pratique des Hautes Études din Paris şi la Roma. Întors în țară, activează ca profesor la Universitatea din Iaşi. Dificultățile întîmpinate în perioada regimului comunist l-au obligat să activeze ca profesor la universitățile din Craiova şi Timişoara, unde a pus bazele unor şcoli de lingvistică. Revine la Iaşi, în 1971, ca profesor de indo-europenistică. Este autorul unor volume fundamentale de lingvistică şi istoria limbii române: *Problemele capitale ale vechii române literare* (1947, 1956), monumentala lucrare *Istoria limbii române* (1980, 2000), *Lingvistică generală şi românească*, 1983 şi *Curs de sintaxa limbii române moderne* (postum, 2004).

Jaberg, Karl (1877-1959). Lingvist elvețian. Discipol al lui Jules Gilliéron şi profesor la Universitatea din Berna, el inițiază, împreună cu Jakob Jud, cercetările pentru elaborarea *Sprach and Sachatlas Italiens und der Südschweiz* (*Atlasul etno-lingvistic al Italiei şi Elveției de Sud*, 1928-1940), operă care impune cîteva inovații în cercetarea dialectală, cele mai relevante fiind folosirea întrebărilor indirecte, prin indicarea obiectului şi solicitarea denumirii („cuvinte şi lucruri") şi adoptarea perspectivei diacronice şi comparative în analiza distribuției sincronice a termenilor. Jaberg este autorul a numeroase lucrări teoretice şi metodologice care au avut un impact major pentru dezvoltarea geografiei lingvistice şi pentru înțelegerea importanței acestei direcții în cadrul mai cuprinzător al lingvisticii teoretice şi aplicate: *Aspectes géographiques du langage* (Aspecte geografice ale limbajului, 1936), *Sprachwissenschaftliche Forschungen und Erlebnisse* (*Studii şi cercetări lingvistice*, 1937). (V. S.N. Dworkin, „Jaberg, Karl", în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Jakobson, Roman (1896-1982). Savant american de origine rusă, una din figurile centrale ale structuralismului lingvistic şi unul dintre cei mai importanți lingvişti ai tuturor timpurilor. În perioada studiilor la Universitatea din Moscova fondează cercul lingvistic de la Moscova, centru al şcolii formaliste ruse. În 1920 se mută la Praga şi devine unul din fondatorii Cercului lingvistic de la Praga, leagăn al structuralismului funcțional. Obține doctoratul la Universitatea din Praga (1930). Între 1939 şi 1941 ocupă diverse poziții didactice şi de cercetare la universitățile din Copenhaga, Oslo şi Uppsala. Se refugiază în Statele Unite ale Americii, unde activează ca profesor de slavistică şi lingvistică generală la cele mai prestigioase universități americane (Columbia, Harvard, MIT). Activitatea sa ştiințifică este foarte bogată, cea mai bună mărturie fiind bibliografia în care sînt incluse sute de titluri ale unor studii şi cercetări de lingvistică generală şi aplicată, stilistică şi poetică, critică şi teorie literară, filosofia limbajului, teoria comunicării şi semiotică. Cele mai importante dintre studiile sale au fost publicate în voluminoasa colecție *Selected writings* (*Scrieri alese*, 6 vol., 1971-1985). Este creatorul unor direcții de cercetare fundamentale pentru teoria şi practica limbii: achiziția limbajului şi patologia lingvistică, teoria trăsăturilor distinctive şi problema marcării lingvistice, teza universaliilor fonologice, modelul funcțional al comunicării verbale şi cercetările de poetică sînt numai cîteva din realizările acestui savant. Astfel, publicarea, în 1941, a lucrării *Kindersprache, Aphasie und allgemeine Lautgesetze* (*Limbajul copiilor, afazia şi universaliile fonologice*) se întemeiază pe teza existenței unei ierarhii în achiziția unităților limbii. Colaborarea cu Trubetzkoy s-a concretizat în dezvoltarea şi nuanțarea concepției privind existența trăsăturilor distinctive, unități minimale şi constitutive ale fonemelor, pe baza cărora se realizează descrierea sistemului fonologic al unei limbi. În aceeaşi lucrare, Jakobson avansează ideea că marcarea, adică mecanismul structural care asigură identitatea şi pertinența lingvistică a unităților fonologice (prin prezența sau absența de trăsături distinctive), poate fi extinsă şi la alte nivele ale limbii, pentru a descrie opoziții gramaticale şi/sau semantice, şi concluzionează că *marcarea este asimetrică*. Astfel, luînd ca exemplu opoziția de gen, masculin-feminin, realizată, în limba română, prin intermediul sufixelor moționale, se observă că, în perechea *leu-leoaică*, termenul *leoaică* este marcat, în sensul că denumeşte doar femela, în vreme ce termenul leu este nemarcat, fiind, aşadar, dominant, în sensul că poate denumi, deopotrivă, şi masculul şi femela. Relația de opoziție *marcat-nemarcat* devine una dintre achizițiile centrale ale structuralismului, motiv pentru care va fi valorificată în numeroase alte domenii de cercetare, precum antropologia structurală (Claude Lévi-Strauss). În lucrările

de mai tîrziu, Jakobson va lansa ipoteza că 12 tipuri de opoziții fonologice sînt suficiente pentru a descrie organizarea sonoră a oricărei limbi (Roman Jakobson, Morris Halle, *Fundamentals of language*, 1956), teză ce va determina impulsionarea cercetărilor asupra universaliilor lingvistice, pe de o parte, şi asupra relațiilor între limbă, gîndire şi realitate, pe de altă parte. Interesul pentru literatură a constituit premisa elaborării modelului funcțional al comunicării verbale. Pe baza modelului propus de psihologul Karl Bühler, Jakobson dezvoltă o schemă cu şase elemente (emițător, mesaj, receptor, canal, cod, referent), cărora le corespund şase funcții (expresivă, poetică, conativă, fatică, metalingvistică şi referențială), de care se foloseşte pentru a arăta ca principiul selecției (din planul paradigmatic al limbii) şi principiul combinării (în planul sintagmatic al enunțului) generează relevanța contextuală a actului de comunicare verbală. Corelația între intenția de comunicare a vorbitorului şi situația de comunicare în care acesta se află orientează identitatea fiecărei comunicări verbale şi motivează acțiunea şi ponderea diferită a funcțiilor. (V. John Lechte, *Fifty Key Contemporary Thinkers: From Structuralism to Postmodernity*, Routledge, London, 1994, p. 71-76; Linda R. Waugh „Jakobson, Roman”, în Philipp Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, Taylor and Francis, New York, Oxon, 2005; N. Kerecuk, „Jakobson, Roman”, în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Jespersen, Otto (1860-1943). Lingvist danez. Studiază dreptul şi filologia la Universitatea din Copenhaga. În 1891 primeşte titlul de doctor, după ce susține o teză privind categoria cazului în limba engleză. Din 1893 devine profesor de limbă şi literatură engleză la Universitatea din Copenhaga. Membru al Academiei Regale de Ştiințe şi Litere din Danemarca (din 1899), călătoreşte în repetate rînduri în Statele Unite ale Americii, ca profesor invitat. Spre deosebire de mulți dintre lingviştii formați în veacul al XIX-lea, Jespersen consideră că schimbarea lingvistică nu este o formă de degradare, ci de progres şi arată că tendința de simplicare a organizării gramaticale a unei limbi este o manifestare lingvistică universală. Spre deosebire de formele mai vechi, formele mai noi sînt mai scurte (necesită mai puțin efort de exprimare), mai puțin (necesită mai puțin efort de memorare) şi mai regulate (reflectă armonia şi eficiența opozițiilor morfologice şi sintactice). S-a remarcat prin contribuții însemnate în domenii ca: fonetică şi fonologie, gramatică, teoria limbii, pedagogie lingvistică şi lingvistică istorică. Este autorul unor lucrări de referință în limgvistica englezească şi universală: *Language: its nature, development and origin*

(*Natura, dezvoltarea şi originea limbii*, 1922); *The philosophy of grammar* (*Filosofia gramaticii*, 1924), *Growth and Structure of the English Language* (*Evoluția şi structura limbii engleze*, 1938), *Modern English Grammar on historical principles* (*Gramatica istorică a limbii engleze moderne*, 8 vol. 1909-1949), *Efficiency in language change* (*Eficiența în schimbarea lingvistică*, 1941). (V. Julia S. Falk, „Jespersen, Otto”, în Philipp Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, Taylor and Francis, New York, Oxon, 2005; M. Peirce, „Jespersen, Otto”, în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Jones, William (1746-1794). Filolog şi cărturar englez, precursor al lingvisticii comparativ-istorice. Este considerat unul dintre cei mai de seamă orientalişti. Publică, în 1771, o gramatică a limbii persane. Pasiunea pentru limbile şi civilizațiile Orientului l-a îndemnat să obțină un post de judecător la Curtea Supremă de Justiție din Calcutta (1783). În acelaşi an este înnobilat. În calitate de fondator şi preşedinte al *Asiatick Society* (*Societatea Asiatică*) elaborează şi tipăreşte, cu resurse financiare proprii, mai multe cercetări de orientalistică, în prezent grupate sub titlul *The collected works of Sir William Jones* (Sir William Jones, *Opere complete*, 13 vol.). În discursul rostit la cea de-a treia aniversare a Societății Asiatice (1786), cărturarul observă înrudirile între latină, greacă şi sanscrită şi concluzionează că aceste limbi au avut o sursă comună, numită ulterior *indo-europeană*. (V. Edward A. Riedinger, „Jones, Sir William”, în Philipp Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, Taylor and Francis, New York, Oxon, 2005).

Jud, Jakob (1882-1952). Lingvist elvețian. Discipol al lui Jules Gilliéron şi profesor la Universitatea din Zürich, coordonează, împreună cu Jaberg, proiectul de descriere a varietății dialectale din Italia şi Elveția. Interesat, în principal, de relația dintre limbă şi cultură, Jud a dezvoltat interpretări dinamice ale distribuțiilor teritoriale ale faptelor dialectale supuse descrierii ştiințifice. Analiza variației lexicale în interiorul arealului romanic i-a permis să observe şi să interpreteze influența limbii latine asupra limbilor germanice şi celtice, în perioada tîrzie a Imperiului Roman. Este unul dintre cei mai buni cunoscători ai retoromanei, idiom asupra căruia a realizat numeroase cercetări. Este fondator al revistei *Vox Romanica*, publicație a romaniştilor elvețieni. Dintre lucrările individuale cele mai apreciate poate fi amintit volumul *Romanische Sprachgeschichte und Sprachgeographie: Ausgewählte Aufsätze* (*Scrieri alese de istoria limbii şi geografie lingvistică romanică*, 1973) (V. S.N. Dworkin,

„Jaberg, Karl”, în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Juilland, Alphonse (1923-2000). Lingvist de origine română. Studiile filologice de la Universitatea din Bucureşti culminează cu obținerea doctoratului la Universitatea Sorbona (1951). Profesor de franceză şi italiană la Universitatea din Pennsylvania şi la Universitatea Stanford (din 1961). Este unul din primii lingvişti interesați de studierea limbii cu ajutorul metodelor cantitative şi al mijloacelor computerizate. Elaborează, împreună cu Ileana Juilland şi P.M.H. Edwards, un dicționar de frecvență al cuvintelor româneşti (*Frequency Dictionary of Rumanian Words*, 1965). Este co-autor al volumului *The Rumanian Verb System* (*Sistemul verbal românesc*, în colaborare cu P.M.H. Edwards, 1971).

Karcevski, Serge, orig. Karcevskij, Sergej Iosifovič (1884-1955). Lingvist de origine rusă, discipol al lui Ferdinand de Saussure. Membru fondator al Cercului lingvistic de la Praga, profesor la universitățile din Strasbourg (1920-1922) şi Geneva (1927-1954). Este lingvistul care dezvoltă teza dualismului asimetric al semnului lingvistic. Această teză este întemeiată pe credința în oscilația limbii între poli, al generalului şi al particularului, al abstractului şi al concretului, al socialului şi al individualului, al stabilității şi al mobilității. Semnificantul (forma) şi semnificatul (funcția) semnului nu se află în relație de corespondență biunivocă – ceea ce ar însemna că unui semnificant i-ar corespunde doar un semnificat şi viceversa –, ci, dimpotrivă, că, în realitatea polară a limbii, unui semnificant îi pot corespunde două sau mai multe semnificate, după cum aceluiaşi semnificat îi pot corespunde doi sau mai mulți semnificanți. Cu alte cuvinte, semnul are potențialul de a fi omonimic şi sinonimic, întrucît, în realitatea uzului, semnificantul tinde spre omonimie (omofonie), iar semnificatul, către sinonimie. Această proprietate este numită dualism asimetric. Semnul lingvistic ar fi, potrivit acestei viziuni, şi stabil (prin raportul cu realitatea pe care o exprimă), şi instabil (prin raportul asimetric al semnificantului cu semnificatul), echilibrul fragil, instabil, dinamic dintre cele două laturi constitutive ale semnului fiind responsabil de evoluția lingvistică. Este autorul monografiei *Système du verbe russe* (*Sistemul verbului rusesc*, 1927). (V. Roman Jakobson, „Sergej Karcevskij”, în *Selected writings*, vol. II, Mouton, The Hague, Paris, p. 517-521; Peter Grzybek, „Karcevskij Sergej Iosifovic”, în Paul Bouissac, (ed.), *Encyclopedia of Semiotics*, Oxford University Press, New York, 1998.)

Kuryłowicz, Jerzy (1895-1978). Lingvist polonez. Studii de filologie la universitățile din Viena, Lvov şi Paris. La Paris, îl are ca profesor pe Antoine Meillet. Pe baza studiului textelor hitite confirmă ipoteza lui Ferdinand de Saussure cu privire la comportamentul laringalelor indo-europene. Profesor la Universitatea „Jan Kazimierz” din Lvov (din 1928), membru al Academiei Poloneze de Arte şi Ştiințe (din 1938). După cel de-al doilea război mondial, activează ca profesor de lingvistică generală la Universitatea Jagellonă din Cracovia, unde rămîne pînă la sfîrşitul vieții. Este autorul a numeroase studii de indo-europenistică, romanistică, slavistică şi lingvistică generală, cele mai cunoscute fiind *Études indoeuropeénnes* (*Studii de indo-europenistică*, 1935), *Esquisses linguistiques* (*Eseuri lingvistice*, 1960) şi *Problèmes de linguistique indoeuropeénne* (*Probleme de lingvistică indo-europeană*, 1977). (V. R.D. Greenberg, „Kuryłowicz, Jerzy”, în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Lancelot, Claude (1615?-1695). Reprezentant de prim rang al Şcolii de la Port-Royal. Redactează, împreună cu Antoine Arnauld, *Grammaire générale et raisonnée* (*Gramatica generală şi rațională*, 1660), monument cultural european, sursă de inspirație pentru generații întregi de cărturari. Pedagog de excepție, Lancelot s-a dedicat căutării căilor de înlesnire a învățării limbilor clasice şi moderne. Expresia acestui har este seria de volume *Nouvelle méthode pour apprendre facilement et en peu de temps la langue latine* (*Metodă nouă pentru învățarea cu uşurință şi în puțină vreme a limbii latine*, 1644), *Nouvelle méthode pour apprendre facilement la langue grecque* (*Metodă nouă pentru învățarea cu uşurință a limbii greceşti*, 1655). Sub pseudonimul M. de Trigny, învățatul a publicat manuale similare de învățare a limbilor italiană şi spaniolă.

Lees, Robert Benjamin (1922-1996). Lingvist american, pionier al cercetărilor de traducere automatizată şi reprezentant al glotocronologiei. Cea mai cunoscută dintre lucrările sale este *The Grammar of English nominalizations* (*Gramatica construcțiilor nominale englezeşti*).

Leibniz, Gottfried Wilhelm (Baron de, 1646-1716). Mare filosof şi savant german, ale cărui scrieri acoperă arii vaste şi diverse: filosofie şi istorie, matematică şi fizică, logică, drept, istorie. Realizarea unei maşini de calcul aritmetic, al cărei model numeric binar stă şi astăzi la baza calculatoarelor digitale şi metodele de calcul diferențial şi integral sunt dovezi ale contribuțiilor sale remarcabile la progresul cunoaşterii. Pe terenul metafizicii, Leibniz este întemeietor al monadologiei, concepție centrată pe monade, considerate atomi

spirituali, elemente eterne, indivizibile, în care se reflectă armonia universală a creației. În cîmpul filosofiei limbajului, Leibniz a fost un apărător al ineismului, viziunea sa asupra doctrinei ideilor înnăscute fiind exprimată în lucrarea *Nouveaux Essais sur L'entendement humaine* (1705, trad. rom. *Noi eseuri asupra intelectului uman*), publicată ca reacție la răspîndirea empirismului lui John Locke, autorul binecunoscutului volum *An Essay Concerning Human Understanding* (1690, trad. rom. *Eseu asupra intelectului omenesc*, 1961). În chestiunea pivotală a originii limbajului, filosoful împărtăşeşte ideea unei limbi originare, adamice, irecuperabil pierdută. De altfel, interesul savantului pentru simbolurile lingvistice s-a concretizat în proiectarea unei *lingua generalis*, un sistem convențional şi artificial, dezvoltat prin transcrierea consoanelor prin numere şi a vocalelor, prin unități zecimale. Această perspectivă combinatorică reflectă esența concepției leibniziene asupra idealului de a dezvolta un sistem de simboluri care să facă posibilă exprimarea adevărului. Acest proiect titanic, nedesăvîrşit, observă Umberto Eco (2002: 216-217), este caracterizat de existența a patru momente: „(i). identificarea unui sistem de primitive, organizate într-un alfabet al gîndirii, sau enciclopedie generală; (ii) elaborarea unei gramatici ideale, după exemplul latinei simplificate (...); (iii) eventual, o serie de reguli pentru pronunțarea caracterelor; (iv) elaborarea unui lexic de caractere reale, pe care să se poată exercita un calcul în măsură a-l face pe vorbitor să formuleze în mod automat propoziții adevărate". Scopul unei asemenea formalizări ar fi acela de a descoperi structura logică a arhitecturii semantice din limbile naturale şi ar evidenția caracterul intim al legăturilor dintre formele şi conținuturile, pe de o parte, şi cele ale gîndirii, pe de altă parte. Unii dintre exegeți consideră că proiectul unei asemenea gramatici raționale se apropie foarte mult de bazele inteligenței artificiale şi prezintă numeroase convergențe cu cercetările de lingvistică computațională. (V. Umberto Eco, *În căutarea limbii perfecte*, ed. Polirom., Iaşi, 2002; M. Piot, „Leibniz, Gottfried Wilhelm" în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Lepschy, Giulio Ciro (n. 1935). Lingvist italian. Profesor de limbă şi civilizație italiană şi lingvistică generală la unele din cele mai prestigioase universități din lume (Universitatea din Reading, Universitatea Cambridge). A fost ales membru al unor celebre foruri academice, între care British Academy şi Academia della Crusca. Este autorul mai multor lucrări de referință în lingvistica veacului al XX-lea: *A Survey of Structural Linguistics* (1970, *O cercetare asupra lingvisticii structurale*), *The Italian Language Today* (1977, *Limba italiană azi*).

Giulio Lepschy este editorul seriei *History of Linguistics* (1994 *Istoria lingvisticii*, în cinci volume, din care patru deja publicate).

Leskien, August (1840-1916). Mare lingvist german, fondator, alături de Karl Brugmann, Berthold Dellbrück şi Herman Osthoff, al orientării neogramatice. Studiază filologia clasică sub îndrumarea lui Georg Curtius şi obţine doctoratul la Universitatea din Leipzig, în 1864. Continuă şi aprofundează cercetările de lingvistică istorică la Universitatea din Jena, unde îl are ca profesor de indo-europenistică şi slavistică pe marele August Schleicher. A fost profesor de lingvistică comparativ-istorică la mai multe universităţi: Göttingen (1867-1869), Jena (ca succesor al lui Schleicher, 1869-1870) şi Leipzig (1870 - 1916). Concepţia sa ştiinţifică se dezvoltă ca reacţie faţă de naturalismul lingvistic al lui Schleicher, ale cărui consideraţii privind analogia între limbă şi organismele vii le respinge, şi faţă de teoria valurilor propusă de Johannes Schmidt, pe care o judecă drept o realizare ce nu ţine cont de importanţa vorbitorului. Leskien susţine tezele esenţiale ale concepţiei neogramaticilor: caracterul absolut şi regulat al legilor fonetice (analogia fiind admisă ca factor de schimbare lingvistică doar dacă au fost epuizate toate celelalte posibilităţi) şi supremaţia formei faţă de conţinutul lingvistic. Una din cele mai influente lucrări, *Die Declination im Slavisch-Litauischen und Germanischen* (1876, *Declinarea balto-slavică şi germanică*) este urmată de numeroase cercetări asupra vechii slavone bisericeşti, cele mai apreciate volume fiind *Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache. Grammatik, Texte, Glossar* (1871, *Manual de limbă bulgară veche (slavonă bisericească veche). Gramatică, texte, glosar*) şi *Grammatik der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache* (1909; *Gramatica limbii bulgare vechi* (*vechea slavonă bisericească*)). (V. Alexander Sitzmann, „Leskien, August” în Philipp Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, Taylor and Francis, New York, Oxon, 2005; K. Jankowsky, „Leskien, August”, în Keith Brown et al. (editori), Encyclopedia of Language and Linguistics, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Lévi-Strauss, Claude (1908-2009). Antropolog francez de origine belgiană, personalitate de primă mărime a structuralismului european. Încheie studiile de filosofie şi drept la Universitatea Sorbona (1931). După o perioadă de cercetare şi documentare în Brazilia, revine în Franţa şi obţine titlul de doctor, în 1948, cu o lucrare despre sistemul relaţiilor de înrudire. Profesor de antropologie la École Pratique des Hautes Études (1950-1974), director al departamentului de antropologie de la Collège de France (1959-1982) şi membru al Academiei

Franceze. Criticată sau admirată, opera sa este expresia nevoii de a reduce variantele la invariante, pentru a observa şi a descrie proprietăţile unităţilor simbolice, prin analiza raporturilor dintre acestea. În viziunea lui Lévi-Strauss, sistemele culturale sînt asemenea unor coduri ale căror funcţii există în virtutea legăturilor dintre elementele constitutive. Transpusă pe terenul de cercetare al antropologiei, deosebirea dintre *limbă* (*langue*, ipostază abstractă, supra-individuală) şi *vorbire* (*parole*, ipostază concretă, individuală) este fructificată pentru a formula principiile de adîncime care animă dinamica socio-culturală de suprafaţă a colectivităţilor umane, prin raportare la datele concrete care dau seamă despre diversitatea comportamentului omenesc. În consecinţă, natura esenţială a fenomenelor socio-culturale nu ar fi reprezentată de fenomenele considerate în sine, ci de relaţiile sistematice dintre ele. Susţinător al principiului universalităţii, savantul francez s-a declarat în favoarea ideii că invariantele reprezentate de relaţiile între structurile sistemelor socio-culturale reflectă caracterul esenţialmente universal al cunoaşterii umane, în ciuda deosebirilor evidenţiate de diversitatea comportamentelor şi practicilor culturale din colectivităţile omeneşti. Între temele de cercetare supuse investigaţiilor de tip structuralist pot fi menţionate relaţiile de rudenie (*Les structures élémentaires de la parenté*, 1949, *Structurile elementare ale gradelor de rudenie*), totemismul (*Le totémisme aujourd'hui*, 1962, Totemismul azi) şi miturile (*Mythologiques*, 4 vol., 1964-1971, trad. rom. *Mitologice*). (v. John Lechte, *Fifty Key Contemporary Thinkers: From Structuralism to Postmodernity*, Routledge, London, 1994, p. 82-89; Anita Sujoldzic, „Lévi-Strauss, Claude” în Philipp Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, Taylor and Francis, New York, Oxon, 2005; A. Campbell, „Lévi-Strauss, Claude” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Levițki, Leon (1918-1991). Lingvist român, fost profesor la Universitatea din Bucureşti. Activitatea sa ştiinţifică foarte bogată este reprezentată de lucrări de referinţă pentru studiile româneşti de anglistică şi de traduceri din operele unor mari scriitor şi învăţaţi, români şi străini deopotrivă. Între cele mai cunoscute volume se numără *Dicționar englez-român*, 1965, *Studii shakespeariene*, 1976 şi *Istoria literaturii engleze şi americane*, 2 vol., 1985, 1994.

Locke, John (1632-1704). Gînditor englez, părinte al empirismului. Capodo-pera sa, *An Essay concerning Human Understanding* (1690, *Eseu asupra intelectului uman*), a fost interpretată ca o contribuţie hotărîtoare pentru evoluţia filosofiei cunoaşterii şi a psihologiei. Partea a treia a lucrării sale cuprinde

considerații privind relația între limbă și gîndire, interpretată ca raport între cuvinte și idei. Cele mai importante dintre observații fac referire la arbitrarietatea legăturilor între cuvinte și idei, la geneza solidarității între un complex de sunete articulate și o idee și la semnificațiile pe care le au, pentru oameni, cuvintele. Arbitrarietatea este interpretată ca manifestare a unor convenții generate prin învățare. Însoțirea anumitor grupuri de sunete articulate cu anumite idei, în toate limbile, face ca orice cuvînt să fie un purtător al ideilor, un semn sensibil necesar și util pentru desfășurarea procesului social de comunicare între indivizi. Solidaritatea între cuvînt și idee reprezintă o creație a intelectului uman. Folosirea sunetelor articulate se deprinde și se perfecționează prin învățare, ceea ce face ca unele cuvinte să fie însușite de un individ înaintea ideilor pe care ele le semnifică. În calitatea lor de mărci arbitrare, sensibile ale ideilor, cuvintele capătă sens (devin expresii ale generalului) datorită faptului că ideile, la rîndu-le, devin generalizări desprinse de particular. Acest proces de abstractizare face ca numele (cuvintele) să fie semne ale ideilor complexe. Așadar, folosirea cuvîntului pentru a numi clase de elemente este o creație a intelectului uman. Asocierea mentală a cuvîntului cu ideea face ca numele să fie tipar (engl. patterns) sau formă a unei clase în care se lasă cuprinse elementele individuale. Nu toți indivizii au aceleași idei despre aceleași lucruri ceea ce face ca întrebuințarea cuvintelor să devină, în anumite circumstanțe, problematică, fie prin necunoașterea semnificației, fie prin oscilațiile semnificațiilor ori prin confuzia pe care indivizii o pot face între lucruri și semnificațiile acestora (care nu se identifică cu lucrurile respective), sau prin intervenții spontane ori deliberate asupra semnificațiilor (individul poate folosi cuvinte fără a preciza ce înseamnă, pe baza presupunerii că ceilalți îl înțeleg, dar în realitatea comunicării presupunerea sa poate genera ambiguitate și/sau neînțelegere). Cuvintele sînt semne imperfecte, dar, pentru a asigura eficiența și succesul funcțiilor centrale ale limbii, funcția comunicativă și funcția cognitivă, Locke propune patru remedii: 1. „Omul trebuie să aibă grijă să nu folosească nici un cuvînt fără înțeles, nici nume fără ideea pe care el o dorește reprezentată” (Locke, 1825: 375); 2. „Nu este suficient ca omul să întrebuințeze cuvintele ca semne ale unor idei; dacă ideile sînt simple, atunci cuvintele trebuie să fie clare și precise, dacă ideile sînt complexe, cuvintele trebuie lămurite” (Locke, 1825: 376); 3. „[oamenii] trebuie să facă tot ce le stă în puteri să dea cuvintelor înțelesuri pe cît posibil mai apropiate de cele existente în uzul comun” (Locke, 1825: 377) și 4. „este uneori necesar să se explice înțelesurile cuvintelor, pentru a le judeca sensurile” (Locke, 1825: 377). (V. John Locke, *An Essay concerning Human Understanding*, London, 25th edition, 1825.)

Lucrețiu (Titus Lucretius Carus) (c.99-c.55 î.Hr.). Poet latin. Sub influența ideilor lui Epicur, Lucrețiu problematizează, în poemul *De rerum natura* (trad. rom. *Poemul naturii*), originea limbajului omenesc, pe baza tezei privind originea naturală a cuvintelor. Teoria instinctului care favorizează geneza de emisii sonore este observabilă mai întîi în universul animalier, forța naturală a senzațiilor fiind cea care face ca animalele să emită diverse sunete. Nevoia naturală, de factură interioară, de a emite sunete i-a condus pe oameni către limbaj, iar aceştia au început să facă distincți între emisiile sonore. Fără a explica cum s-a realizat trecerea de la sunetul instinctual la sunetul articulat, de la emisia spontană la intenționalitate, Lucrețiu arată că ceea ce natura a lăsat să existe ca sunet natural este rafinat de om pe bază principiului utilității. În ansamblu, concepția expusă în *Poemul naturii* țintește către ideea că orice ființă umană are capacitatea de a trece de la stadiul prelingvistic către stăpînirea limbajului articulat grației dispoziției naturale de a emite sunete şi de a întrebuința sunetele ca semne ale obiectelor, în procesul de comunicare (v. Catherine Atherton, „Lucretius on what language is not”, în Dorothea Frede, Brad Indoow (editori), *Language and Learning. Philosophy of Language in the Hellenistic Age*, Cambridge University Press, 2005, p. 101-138).

Ludolf, Hjob (1624-1704). Orientalist german, fondator al studiilor europene de limbă şi literatură etiopiană. Este autorul lucrărilor *Lexicon Æthiopico-Latinum* (1661, 3 volume), *Grammatica linguœ Æthiopicœ* (1661); *Grammatica linguœ Amharicœ* (1698) şi *Lexicon Amharico-Latinum* (1698).

Macrea, Dimitrie (1907-1988). Lingvist român, elev şi colaborator al lui Sextil Puşcariu. După completarea studiilor la universitățile din Cluj şi Paris, începe colaborarea la redactarea *Dicționarului limbii române* (DLR). Profesor la universitățile din Cluj şi Bucureşti, autor al mai multor lucrări de lingvistică românească, precum *Probleme de fonetică*, 1953; *Lingvişti şi filologi români*, 1959; *Introducere în gramatica istorică a limbii române*, 1974; *Lingvistică şi cultură*, 1978; *Probleme ale structurii şi evoluției limbii române*, 1982 (v. Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingvişti şi filologi români*, 1978).

Maiorescu, Ioan (1811-1864). Cărturar român, tatăl lui Titu Maiorescu. Studii de teologie la Oradea şi la Pesta. Abandonează teologia în favoarea studiilor de istorie şi filologie şi se dedică activității didactice, în calitate de profesor al mai multor şcoli româneşti din Banat şi Oltenia. După Unirea Principatelor se stabileşte în Bucureşti şi activează ca profesor la Şcoala superioară de litere, nucleu al viitoarei Universități. A fost unul dintre militanții pentru afirmarea

romanității în perioada tulbure de la mijlocul veacului al XIX-lea. Este autorul a numeroase articole despre caracterul latin al limbii române şi al unei lucrări originale asupra istro-românilor, *Itinerar în Istria şi vocabular istriano-român*, 1874 (v. Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingvişti şi filologi români*, 1978).

Marcus, Solomon (n. 1925). Matematician şi lingvist român, pionier al formalizării matematice a limbajului verbal articulat şi unul din fondatorii lingvisticii şi poeticii matematice. Profesor de matematică la Universitatea din Bucureşti, membru al Academiei Române. Autor al mai multor lucrări de lingvistică şi poetică (*Introducere în lingvistica matematică*, 1966; *Poetica matematică*, 1970), semiotică (*Semne despre semne*, 1979; *Semnificație şi comunicare în lumea contemporană*, 1985) şi filosofia ştiinței (*Timpul*, 1985, *Jocul ca libertate*, 2003). Este autorul seriei enciclopedice *Paradigme universale*, 4 volume, 2005.

Marr, Nicolai Iacovlevici (1865-1934). Cărturar georgian, fondator al marrismului, orientare lingvistică de inspirație marxistă, inițial acceptată, apoi repudiată de regimul totalitar sovietic. Studiază limbile orientale la Universitatea din St. Petersburg (1884-1888). În 1912 este ales membru al Academiei Ruse de Ştiințe, iar din 1930 devine vicepreşedinte al Academiei Sovietice de Ştiințe. Serviciile aduse limbii şi culturii armeniene, asupra cărora a redactat mai multe studii, între 1888 şi 1912, pălesc în fața erorii de a apropia limba georgiană de ramura limbilor semitice, prin teoretizarea aşa-numitului grup „iafetic". În concordanță cu această eroare, Marr considera că substratul lingvistic primordial al lumii mediteraneene este iafetic, fiind mai apoi dislocat de emergența limbilor indo-europene. În viziunea sa, toate limbile omeneşti au aceeaşi origine. Principiul monogenezei limbilor a fost explicat prin existența a două stadii: 1. stadiul pre-fonic (manual, gestic) şi 2. stadiul fonic (vocal), caracterizat de apariția formelor verbale articulate de comunicare. Astfel, potrivit lui Marr, limbajul articulat ar fi apărut prin muncă. Din 1924, Marr devine, în chip oficial, părintele lingvisticii ideologice sovietice, prin numirea sa ca director a şase institute de cercetare şi al marii biblioteci din Leningrad. Într-o scrisoare către Roman Jakobson, din 6 noiembrie 1924, N. S. Trubetzkoy comenta, în legătură cu un studiu semnat de Marr, că „lucrarea ar trebui recenzată mai degrabă de un psihiatru, decît de un lingvist. Din nefericire (pentru ştiință), deşi Marr este nebun, nu e suficient de nebun pentru a fi plasat într-un ospiciu. Chiar şi forma eseului său e tipică pentru un lunatic." (N. S. Trubetzkoy, *Studies in general linguistics and language structure*, 2001, p.

253). În 1950, în seria de studii *Marxismul şi problemele lingvisticii*, semnată de Stalin, marrismul a fost denunțat ca o concepție ne-ştiințifică şi ne-marxistă, ale cărei erori fundamentale, ar fi fost considerarea limbii ca superstructură şi promovarea ideii că limba ar avea caracter de clasă (v. Piers Gray, *Stalin on Linguistics and Other Essays*, 2002).

Martinet, André (1908-1999). Lingvist francez, întemeietor al funcționalismului structuralist. Studiază lingvistica germanică la Universitatea Sorbona şi la École Pratique des Hautes Études. I-a avut ca profesori pe Antoine Meillet şi Joseph Vendryes. Obține titlul de doctor în 1937. Între 1938 şi 1946 este directorului Departamentului de Fonologie de la École Pratique des Hautes Études. După 1945 se mută temporar la New-York. Activează ca profesor de lingvistică la Universitatea Columbia (1948-1955). A fost editorul şi fondatorul unor prestigioase publicații ştiințifice: *Word* şi *La Linguistique*. Excelența de care a dat dovadă în cercetarea limbii a fost recunoscută prin alegerea, ca membru titular sau onorific, în mai multe asociații ştiințifice şi foruri academice. Modernitatea şi rigurozitatea concepției sale ştiințifice se oglindesc deopotrivă în terminologia propusă şi modalitatea originală de interpretare a faptelor de limbă, Martinet fiind unul dintre puținii lingvişti ai veacului al XX-lea care a reuşit să construiască o sinteză prin valorificarea celor mai importante achiziții ale unor şcoli structuraliste distincte (şcoala saussuriană, cercul de la Praga, şcoala glosematică de la Copenhaga şi structuralismul american). Între cele mai frecvent invocate dintre contribuțiile sale pot fi amintite *teoria dublei articulări*, principiul *economiei în limbă* şi problema *funcțiilor limbii*. Teoria dublei articulări are la bază distincția fonem-monem. Unitățile primei articulări, *monemele*, sînt unități înzestrate cu formă vocală şi înțeles, prin care datele de experiență se organizează într-un sistem de semne numit limbă. Unitățile celei de a doua articulări, *fonemele*, au doar formă vocală şi sînt unități discrete care se combină pentru a alcătui unitățile primei articulări. Astfel, prin combinarea unui inventar închis, finit de *foneme* se poate obține o listă deschisă de *moneme*. Dubla articulare trebuie considerată în legătură cu principiul economiei în limbă (legea minimului efort). Antinomia între nevoile comunicative crescînde ale masei de vorbitori şi tendința vorbitorilor de a-şi reduce activitatea fizică şi mentală favorizează manifestarea a două tipuri de economie în limbă: *economia paradigmatică* şi *economia sintagmatică*. Prin economie paradigmatică, Martinet înțelege conservarea numărului de unități din sistem şi valorificarea lor pentru a impune denumiri noi pentru realități noi. Procedeul lexical al derivării sau cel al compunerii reprezintă un exemplu de economie paradigmatică.

Economia sintagmatică se realizează atunci cînd necesităţile de comunicare reclamă o mărire a numărului de unităţi din sistem, împrumutul lexical fiind unul dintre exemplele tipice pentru acest tip de proces. Rolul esenţial în demonstraţia teoretică îl ocupă problema funcţiilor pe care le îndeplinesc în comunicare unităţile lingvistice, identitatea lor fiind judecată în virtutea relaţiilor de asociere şi contiguitate în care unităţile unei limbi se înscriu şi funcţionează. Pentru Martinet, limba este o instituţie socială şi reprezintă o organizare particulară a datelor de experienţă umană, funcţia de comunicare fiind însoţită şi de o funcţie de cunoaştere. Capodoperele semnate de acest mare lingvist sînt *Économie des changements phonétiques: Traité de phonologie diachronique* (1955, *Economia schimbărilor fonetice*. *Tratat de fonologie diacronică*) şi *Eléments de linguistique générale* (1960, trad. rom. *Elemente de lingvistică generală*, 1970). (V. Anita Sujoldzic, „Martinet, André” în Philipp Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, Taylor and Francis, New York, Oxon, 2005; T. P. Górski, „Martinet, André” în Keith Brown et al. (editori), Encyclopedia of Language and Linguistics, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Marx, Karl Heinrich (1818-1883). Gînditor german, figură emblematică a veacului al XX-lea, personalitate centrală a socialismului şi întemeietor al marximului. Pentru unii exegeţi, viziunea sa are la origine trei surse: idealismul filosofic german, socialismul francez şi gîndirea economică din Anglia. Destinul postum al operei sale l-a transformat într-una din personalităţile cele mai influente ale veacului al XX-lea. Este considerat, împreună cu Friedrich Engels, părinte al materialismului dialectic, doctrină asumată ideologiei totalitare comuniste, repudiată ulterior în spaţiile culturale care au suferit urmările nefaste ale comunismului. Cea mai importantă dintre lucrările sale este considerată *Das Kapital*, 3 vol, 1862, 1885, 1894 (trad. rom. *Capitalul*). Este autorul mai multor lucrări de filosofie, istorie şi economie politică. (v. Adam Kuper, Jessica Kuper (editori), *The Social Science Encyclopedia*, vol. II, Routledge, 2004).

Meillet, Antoine (1866-1936). Lingvist francez, reprezentant de frunte al şcolii sociologice franceze. Concepţia ştiinţifică a lui Meillet a fost influenţată de viziunea lui Ferdinand de Saussure, de perspectiva semantică propusă de Michel Bréal şi de ideile sociologului Emile Durkheim, influenţe ce au favorizat dezvoltarea activităţii sale în două direcţii la fel de importante: indo-europenistica şi lingvistica generală. Obţine titlul de doctor, în 1879, cu teza *Recherches sur l'emploi du génétif-accusatif en vieux-slave* (Cercetări *asupra întrebuinţării genitivului obiectiv în slava veche*). Profesor de limbă armeană la

École des langues orientales (din 1902) şi profesor de indo-europenistică la Collège de France (din 1905). Concepția științifică a lui Meillet se edifică pe ideea că limba este un fenomen social, ceea ce face ca schimbările faptelor de limbă să fie interpretate din perspectiva cadrului socio-cultural care a favorizat apariția şi dezvoltarea unei anumite configurații a unui sistem lingvistic. Din acest punct de vedere, dinamica schimbărilor este guvernată de trei categorii de factori: lingvistici, istorici şi sociali. Meillet este lingvistul care a teoretizat conceptul de *gramaticalizare*, noțiune care ilustrează procesul de transformare a unei unități lingvistice purtătoare de sens în instrument gramatical. Ideile sale inovatoare l-au impus ca mentor sau colaborator al mai multor mari lingvişti: Émile Benveniste, André Martinet, Louis Hjelmslev. Totodată, el a avut contribuții însemnate la dezvoltarea dialectologiei istoriei, teoriei contactelor lingvistice şi lingvisticii tipologice. Lucrările sale cele mai importante sînt *Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes* (1903, *Introducere în studiul comparativ al limbilor indo-europene*); *Les dialectes indo-européens* (1908, *Dialectele indo-europene*); *Linguistique historique et linguistique générale*, (2 vol., 1921, 1936, *Lingvistică istorică şi lingvistică generală*). (V. Alexandru Graur, Lucia Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, 1977, p. 180-182; Thierry Ponchon, „Meillet, Antoine” Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, Taylor and Francis, New York, Oxon, 2005; T. C. Christy, „Meillet, Antoine” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Melnic, Vasile (1934-2009). Lingvist român. Profesor la Universitatea de Stat din Republica Moldova, este autorul mai multor lucrări de gramatică şi dialectologie, între care *Texte dialectale*, 2 vol., 1969, 1971; *Dialectologia moldovenească*, 1976; *Elemente de morfologie dialectală*, 1977; *Dicționarul dialectal*, 5 vol., 1985-1986 (v. Vasile Pavel, „In memoriam Vasile Melnic”, în Limba română, an XIX, nr. 11-12, 2009, Chişinău).

Ménage, Gilles (1613-1692). Cărturar francez, autor al mai multor volume privind originea şi evoluția limbii franceze, *Observations sur la langue françoise* (1672, Observații asupra limbii franceze) şi *Dictionnaire étymologique de la langue françoise* (1650, *Dicționarul etimologic al limbii franceze*).

Meyer, Gustav (1850-1900). Lingvist german. Studii de filologie clasică şi indo-europenistică la Universitatea din Breslau. Profesor de lingvistică comparativ-istorică la Universitatea din Graz. Este autorul lucrărilor *Essays und studien zur sprachgeschichte und volkskunde* (1885, *Eseuri şi studii de istoria*

limbii şi folclor), *Griechische Grammatik* (1886, *Gramatica limbii greceşti*), *Etymologisches wörterbuch der albanesischen sprache* (1891, *Dicționarul etimologic al limbii albaneze*).

Meyer-Lübke, Wilhelm (1861-1936). Romanist german. Studiază la universitățile din Berlin, Zürich şi Paris şi activează ca profesor de filologie romanică la universitățile din Jena, Viena şi Bonn. Adept al orientării neogramatice, pe care a urmat-o în toată cariera sa ştiințifică, a devenit unul din cei mai reputați romanişti din toate timpurile. Capodoperele sale, *Grammatik der romanischen Sprachen* (1890-1902, 4 vol., *Gramatica limbilor romanice*, I. Fonetica, II. Morfologia, III. Sintaxa, IV. Index) şi *Romanisches Etymologisches Wörterbuch* (1911-1920, *Dicționarul etimologic al limbilor romanice*), reprezintă, la un veac de la publicarea lor, monumente culturale aflate încă în uzul curent al romaniştilor de astăzi. Înalta ținută ştiințifică a acestor lucrări este reflectată atît de selecția riguroasă şi exhaustivă a materialului faptic investigat cît şi de claritatea expunerii. Acestor lucrări li se adaugă şi alte contribuții valoroase precum *Italienische Grammatik* (1890, *Gramatica limbii italiene*), *Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft* (1901, *Introducere în lingvistica romanică*) şi *Historische grammatik der französischen sprache* (1908, *Gramatica istorică a limbii franceze*). (V. G. Price, „Meyer-Lübke, Wilhelm” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Meygret, Louis (var. Meigret c.1500-c.1558). Autor al primului tratat asupra limbii franceze, *Le tretté de la grammère françoèze* (1550, *Tratat despre limba franceză*).

Miclău, Paul (n. 1931). Lingvist şi om de litere român. Studiază la Universitatea din Bucureşti şi la Sorbona, unde îl are ca profesor pe André Martinet, a cărui lucrare fundamentală, *Eléments de linguistique* générale, 1960, o traduce în limba română în 1970. A activat ca profesor la Universitatea din Bucureşti şi este autorul mai multor lucrări de lingvistică, între care *Le signe linguistique*, 1970 şi *Semiotica lingvistică*, 1977 (v. Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingvişti şi filologi români*, 1978).

Miklošič, Fran, germ. Franz (von) Miklosich (1813-1891). Filolog sloven. Studiază filosofia la Universitatea din Graz, unde obține şi titlul de doctor. Se mută la Viena cu intenția de a studia dreptul, dar se dedică filologiei limbilor slave şi este numit profesor la Universitatea din Viena. În semn de recunoaştere a meritelor sale ştiințifice a fost numit membru al Academiei vieneze şi membru

corespondent al Academiei Franceze. Studiile sale sînt predominant orientate asupra limbilor slave, dar a realizate numeroase studii şi asupra altor limbi, precum româna, albaneza, greaca şi limba țigănească. Miklošič admite identitatea limbii ucrainene între celelalte idiomuri slave. Contribuțiile sale cele mai însemnate sînt *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen* (1852-1875, 4 vol., *Gramatica comparativă a limbilor slave*), cu atenție sporită acordată sintaxei şi *Etymologisches wörterbuch der slavischen sprachen* (1886, *Dicționarul etimologic al limbilor slave*). Acestor lucrări de referință li se adaugă alte studii privind fonetica şi morfologia limbii slovene vechi şi o serie de cercetări asupra formării numelor de locuri, de persoane şi de luni în limbile slave. Interesul lui Miklošič pentru limba română s-a concretizat în elaborarea unor volume precum *Die slavischen Elemente im rumunischen* (1861, *Elementele slave din limba română*), *Beiträge zur Lautlehre der rumänischen Dialekte* (1881, *Contribuții privind fonetica dialectelor româneşti*) şi *Rumunische Untersuchungen* (1881, *Cercetări asupra limbii române*). (V. N. Kerecuk, „Miklosich, Franc” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Monti, Pietro (1794-1856). Profesor milanez de limbi şi literaturi clasice, autorul al dicționarului *Vocabolario dei dialetti della città e diocesi di Como con esempi e riscontri di lingue antiche e moderne* (1845, *Dicționarul graiurilor din regiunea Como cu exemple şi comparații din limbile antice şi moderne*).

Morris, Charles William (1901-1979). Semiotician şi filosof american. Personalitate a semioticii mondiale, Charles Morris este considerat nu doar un reprezentant de seamă al şcolii nord-americane de filosofie, ci şi un deschizător de drumuri în constituirea unor ştiințe moderne ale limbajului, precum pragmatica. După încheierea studiilor de filosofie la Universitatea din Chicago, în 1925, cu obținerea titlului de doctor, Morris activează ca profesor de filosofie şi semiotică la universitățile din Florida, Boston (Harvard) şi Texas. Prima dintre operele sale importante, *Foundations of the Theory of Signs* (1938, *Fundamente ale teoriei semnelor*), impune distincția între cele trei dimensiuni în care se poate înscrie un semn, dimensiunea semantică, definită ca relație între un semn şi obiectul de cunoaştere pe care semnul îl reprezintă, dimensiunea sintactică, considerată ca relație a unui semn cu un alt semn şi dimensiunea semantică, interpretată ca relație între indivizi şi semnele pe care aceştia le întrebuințează. Definită ca ştiință care are ca obiect de cercetare ansamblul tuturor semnelor întrebuințate în procesul de comunicare, semiotica ar cuprinde, potrivit delimitărilor propuse de Morris, trei ramuri: semantica, sintaxa şi

pragmatica. Cea de-a doua contribuție însemnată, *Signs, Language and Behaviour* (1946, *Semne, limbaj şi comportament*), include considerații privind raporturile între semne şi mediul în care se desfăşoară comportamentul semiotic al indivizilor, problema semnificării şi a tipurilor de discurs precum şi o analiză a valorilor individuale şi sociale ale semnelor, urmată de o sinteză asupra importanței cercetărilor de semiotică (v. M. Neț, „Morris, Charles" în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Mounin, Georges (1910-1993). Pseudonim al lingvistului francez Louis Julien Leboucher. Discipol al lui André Martinet, a activat ca profesor de lingvistică generală, stilistică şi semiotică la Universitatea din Aix-en-Provence. Este autorul mai multe volume de istoria lingvisticii, de stilistică şi poetică, traductologie şi semiotică. Cele mai cunoscute dintre lucrări sînt: *Histoire de la linguistique. Dès origines au XXe siècle* (1967, trad. rom., *Istoria lingvisticii*, 1999), *Introduction à la sémiologie* (1970, *Introducere în semiologie*), *Linguistique et traduction* (1976, *Lingvistică şi traducere*) ş.a. (v. P. Martin, „Mounin, Georges" în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Müller, Max Friedrich (1823-1900). Lingvist german stabilit în Anglia. Este considerat fondatorul studiilor de mitologie şi religie comparată. Studiază limbile clasice, limbile orientale, sanscrita, filosofia şi mitologia la universitățile din Leipzig, Berlin şi Paris. Din 1851 activează ca profesor la Oxford. Lucrările sale reflectă interese ştiințifice din cele mai diverse: filologie comparată şi teoria limbii (*Lectures on the Science of Language*, 1862), sanscritologie (*Sanskrit grammar for beginners*, 1866), mitologie comparată şi orientalistică (*The Sacred Books of the East*, 50 vol., 1879-1910; *The six systems of Indian Philosophy*, 1899), religie (*Introduction to the Science of Religion*, 1873; *Anthropological Religion*, 1892) etc. (v. P.C. Sutcliffe, „Friedrich Max Müller", în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Münster, Sebastian (1489-1552). Cărturar german, profesor de ebraică la Universitatea din Basel. Este autorul mai multor lucrări, între care *Cosmographia*, 1544 şi *Institutiones grammaticae in Hebraeam linguam*, 1524.

Navarro Tomás, Tomás (1884-1979). Lingvist spaniol, considerat unul dintre reprezentanții de prim rang ai cercetărilor de fonetică şi dialectologie spaniolă. Adept al structuralismului praghez, cercetătorul spaniol a elaborat mai multe

lucrări de descriere a sistemului fonetico-fonologic al limbii spaniole, cele mai apreciate volume fiind *Manual de pronunciación española* (1918, *Manual de rostire a limbii spaniole*) şi *Estudios de fonologia española* (1948, *Studii de fonologie a limbii spaniole*). După alegerea sa ca membru al Academiei Regale Spaniole, în 1935, este numit directorul colectivului de specialişti care a lucrat la adunarea materialului pentru alcătuirea celor zece volume ale seriei *Atlas lingüístico de la Península Ibérica* (ALPI, *Atlasul lingvistic al Peninsulei Iberice*, I, 1962), din care a fost publicat doar un volum. Abia în 2002, David Heap a publicat, în format electronic, vastul material rămas în manuscrise. (v. S. N. Dworkin, „Navarro, Tomás” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Noiré, Ludwig (1828-1889). Filosof german. Prietenia sa cu Max Müller, s-a concretizat în elaborarea unor lucrări care au în centru devenirea ființei umane şi a limbajului. Unul din aspectele centrale ale concepției sale cu privire la originea şi evoluția limbajului este că vorbirea articulată, ca expresie a dimensiunii raționale a omului, s-a dezvoltat în procesul activităților sociale ale colectivităților umane. Lucrarea sa de referință, *Der Ursprung der Sprache* (1877, *Originea limbajului*), este expresia efortului de a sistematiza şi analiza cele mai importante concepții asupra originii limbajului din epocă. Teza originii acționale a limbajului este nuanțată şi în volumul *Das Werkzeug und seine Bedeutung für die Entwickelungsgeschichte der Menschheit* (1880, *Unealta şi însemnătatea ei în dezvoltarea istorică a umanității*). O evaluarea tezelor naturaliste ale lui Max Müller este realizată în lucrarea *Max Müller und Die Sprach-Philosophie* (1879, *Max Müller şi filosofia limbajului*).

Osthoff, Hermann (1847-1909). Mare lingvist german, membru al grupului de fondatori ai orientării neogramatice. Studiază filologia clasică şi evoluția limbilor indo-europene la universitățile din Berlin, Tübingen şi Bonn. După 1870 activează ca profesor de lingvistică comparativ-istorică la universitățile din Kassel şi Heidelberg. Este descoperitorul aşa-numitei legi a lui Osthoff, potrivit căreia, în greacă şi în alte limbi indo-europene, o vocală lungă, aflată înainte de i, u, r, l, m, n şi o consoană devine vocală scurtă. Semnează, împreună cu Karl Brugmann, prefața lucrării care va deveni manifestul şcolii neogramatice, *Morphologische Untersuchungen auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen* (6. vol., 1878-1910, *Cercetări de morfologie în domeniul limbilor indo-europene*). Exceptînd contribuțiile din volumele colective, Osthoff este autor al lucrărilor *Schriftsprache und Volksmundart* (1883, *Limbă literară şi*

limbă populară), *Etymologische parerga* (1901, *Contribuții etimologice*) şi altele.

Pānini (c. 500 î.Hr.). Gramatic indian, cel mai vestit dintre vechii interpreți ai sanscritei sacre. Este autorul lucrării intitulate *Astādhyāyī* („Cele opt capitole”), alcătuită din 3996 de *sūtra*, sau reguli aforistice, prin intermediul cărora sînt descrise regulile gramaticale şi conceptualizările metalingvistice necesare expunerii. Gramatica sa a devenit cunoscută în Europa abia în veacul al XVIII-lea, odată cu dezvoltarea studiilor de indologie. În secolul al XX-lea, pe fondul dezvoltării lingvisticii sincronice, gramatica lui Pānini a fost considerată o operă de geniu, în care pot fi descoperiți germenii structuralismului. Lui Pānini i se atribuie dezvoltarea unor concepte de bază pentru analiza descriptivă a limbii, cum ar fi fonemul Ø şi gramatica cazurilor (noțiunea *kāraka*, propusă de Pānini, fiind considerată un echivalent pentru ceea ce Charles Fillmore a numit „cazuri de adîncime”, mai întîi, şi „roluri semantice”, mai apoi). (V. Silvia Luraghi, „Pānini” în Philipp Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, Taylor and Francis, New York, Oxon, 2005).

Paris, Gaston Bruno Paulin (1839-1903). Lingvist şi filolog francez, promotor al studiilor de romanistică. A activat ca profesor de studii medievale la Collège de France. Activitatea sa ştiințifică, foarte bogată, include peste o mie de articole, studii, note şi monografii. Este autorul unor contribuții remarcabile, precum *La Poésie du Moyen Âge* (1885, *Poezia medievală*), *François Villon* (1901), *Légendes du Moyen Âge* (1903, *Legende medievale*). Interesul pentru cercetarea vechilor monumente de limbă franceză s-a manifestat prin publicarea volumelor *Étude sur le rôle de l'accent latin dans la langue française* (1862, *Studiu privind rolul accentului latin în limba franceză*), *Les plus anciens monuments de la langue française* (1875, *Cele mai vechi monumente ale limbii franceze*) şi *Mélanges linguistiques* (1906-1909, 4 vol, *Studii lingvistice*).

Pasqualino, Michele. Cărturar italian, autor al dicționarului *Vocabolario siciliano etimologico, italiano e latino*, 5 vol, 1785-1795.

Passy, Paul Édouard (1859-1940). Lingvist şi cărturar francez, pionier al cercetărilor de fonetică acustică. Interesul pentru cercetarea aspectului sonor al limbilor l-a impulsionat să se implice în fondarea mai multor asociații ştiințifice, cea mai prestigioasă fiind Asociația Fonetică Internațională. După obținerea titlului de doctor, în 1891, aprofundează cercetările de fonetică istorică şi comparativă. Printre contribuțiile sale cele mai apreciate se numără *Les sons du français* (1887, *Sunetele limbii franceze*), *Le français parlé* (1892, *Franceza*

vorbită) şi *Petite phonétique comparée des principales langues européennes* (1906, *O mică expunere de fonetică comparată a principalelor limbi europene*). (v. J. A. Kemp, „Passy, Paul Édouard” în Bernard Spolsky (ed.), *Concise Encyclopedia of Educational Linguistics*, Elsevier, 1999).

Paşca, Ştefan (1901-1957). Lingvist şi filolog român. Interesele sale ştiinţifice s-au îndreptat mai cu seamă către dialectologie şi onomastică. Este unul dintre specialiştii care au lucrat la elaborarea a două lucrări fundamentale pentru cultura românească, *Dicționarul limbii române* (DLR) şi *Atlasul lingvistic român* (ALR). Cel mai cunoscut dintre volumele sale este *Nume de persoane şi nume de animale în țara Oltului*, 1936 (lucrare premiată de Academia Română). (V. Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingvişti şi filologi români*, 1978.)

Patañjali (c. 150 î.Hr.). Gramatic indian, urmaş şi comentator al lui Pānini. Gramaticul Kātyāyana (c. 300 î. Hr.) este primul dintre comentatorii marelui Pānini, opera sa, *Vārttikas* (*Regulile explicative*), fiind, în fond, o interpretare a unei treimi din numărul total de *sūtra* fixate de înaintaşul său, iar Patañjali concepe *Mahābhāsya* (*Marele comentariu*), prin care se raportează atît la regulile lui Kātyāyana, cît şi la cele ale lui Pānini (V. Robert D. King, „Indian Traditional Grammar” în Philipp Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, Taylor and Francis, New York, Oxon, 2005.)

Paul, Hermann (1846-1921). Lingvist german, unul dintre cei mai reputați germanişti de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutului secolului XX. Studiază la Universitatea din Berlin şi obține titlul de doctor la Universitatea din Leipzig. Profesor de germanistică la universitățile din Freiburg şi München. În semn de considerație față de meritele sale ştiințifice a fost ales membru al Academiei de Ştiințe din Viena. Concepția sa ştiințifică se înscrie în liniile tutelare ale orientării neogramatice. Studiile de istoria limbii au fost în permanență dublate de contribuții de marcă în cîmpul studiilor literare. Concretizarea intereselor sale de cercetare este evidențiată de volume de referință pentru cele două arii de cercetare menționate: *Prinzipien der Sprachgeschichte* (1880, *Principii de istoria limbii*, lucrare foarte cunoscută, tradusă în mai multe limbi, care a avut o mare influență asupra multor lingvişti), *Deutsches Wörterbuch* (1897, *Dicționarul limbii germane*, lucrare foarte valoroasă, aflată şi astăzi în uz), *Deutsche Grammatik* (1916-1920, 5 vol., *Gramatica limbii germane*, monument cultural al limbii germane), *Mittelhochdeutsche Grammatik* (1881, *Gramatica limbii germane literare*

medievale) şi altele (V. Marc Pierce „Paul, Hermann” în Philipp Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, Taylor and Francis, New York, Oxon, 2005).

Pavlov, Ivan Petrovici (1849-1936). Faimos fiziolog rus, autor al teoriei reflexelor condiționate. Studiază ştiințele naturale şi medicina la Universitatea din St. Petersburg. Activează ca profesor la Academia medicală din St. Petersburg şi ca director al departamentului de fiziologie de la Institutul de Medicină Experimentală. În 1904 i se acordă premiul Nobel pentru medicină, iar în 1907 este ales membru al Academiei Ruse de Ştiințe. Cercetările sale s-au axat în special asupra înțelegerii modului de funcționare al sistemului nervos. Teoria reflexelor condiționate, descoperirea enzimelor de fermentație în sucul gastric şi descrierea detaliată a funcționării glandelor digestive sînt cîteva din contribuțiile sale remarcabile (v. Michael T. Florinsky (ed.), *McGraw-Hill Encyclopedia of Russia and the Soviet Union*, New York, 1961).

Peirce, Charles Sanders (1839-1914). Filosof şi logician nord-american, considerat, alături de Ferdinand de Saussure, întemeietor al semioticii. Studiază chimia la Harvard şi lucrează vreme de trei deceni ca geodez pentru U.S. Coast Survey. Cu excepția unei scurte perioade cînd a activat ca lector de logică la Universitatea John Hopkins (1879-1884), Peirce nu s-a acomodat cu posibilitatea unei cariere universitare. Cu toate acestea, este astăzi considerat unul dintre cei mai originali gînditori ai veacului al XIX-lea, ideile sale fiind actualmente valorificate în mai multe domenii de cercetare ştiințifică: epistemologie, lingvistică, semiotică, logică, antropologie etc. Este creatorul unor distincții esențiale pentru interpretarea organizării şi funcționării sistemelor de semne. Modelul său triadic, întemeiat pe raportarea semnului la obiect şi la interpretant, este fructificat pentru a distinge trei categorii ontologice: *calitatea* (engl. firstness – întîietate, primaritate, categorie ce ține de natura semnului în sine), *relația* (engl. secondness – secundaritate, categorie guvernată de raportul semnului cu obiectul) şi *reprezentarea* (engl. thirdness – terțiaritatea, categorie guvernată de raportul semnului cu interpretantul în reprezentarea obiectului). Cele trei categorii permit realizarea unei clasificări cu un grad înalt de abstractizare, iconicitatea fiind proprietatea *qualisemnelor* (calităților care se constituie în semne), indexicalitatea fiind caracteristica *sinsemnelor* (semnele care trimit către evenimențial), iar convenționalitatea fiind trăsătura definitorie a *legisemnelor* (semne întemeiate pe baza unor legi, reguli, convenții). În plan mai apropiat de activitatea concretă de comunicare şi pe fondul existenței celor trei mari categorii ontologice, semnele sînt considerate ca *semne iconice* (semne

care seamănă cu obiectul reprezentat), ca *semne indexicale* (semne care indică obiectul) şi ca *semne simbolice* (semnele constituite ca reprezentări convenționale ale obiectului). Claritatea şi modernitatea concepției lui Peirce rezultă şi din considerațiile pe care filosoful le face asupra *semiozei*, proces perpetuu de formare şi întrebuințare de semne, prin transfigurarea unei categorii de semne în altă categorie de semne, grației medierii mijlocite de interpretant. Opera sa, *Collected Papers of Charles Sanders Peirce* (Charles Sanders Peirce, *Opere complete*, 8 vol., 1931-1958), este mărturia excelenței ştiințifice, recunoscută prin alegerea autorului ei ca membru titular şi onorific în mai multe asociații şi foruri academice nord-americane. (V. John Lechte, *Fifty key contemporary thinkers*, Routledge, London, 1994, p. 166-170; Kanavillil Rajagopalan, „Peirce, Charles Sanders”, în Philipp Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, Taylor and Francis, New York, Oxon, 2005.)

Pellis, Ugo (1882-1943). Învățat italian. Colaborează cu Matteo Bartoli la adunarea materialului pentru realizarea *Atlasului Lingvistic Italian* (*Atlante Linguistico Italiano*).

Périon, Joachim (1499?-1559). Umanist şi teolog francez. Este adeptul tezei eronate potrivit căreia limba franceză descinde din limba greacă, sau, mai precis, că limba galilor este identică cu limba grecilor. Teza este expusă în lucrarea *Dialogorum de linguae Gallicae, eiúsque cum Graeca cognatione, libri quatuor* (1554, *Dialoguri despre originea limbii franceze şi despre înrudirea ei cu limba greacă*) (V. Albert Dauzat, *La philosophie du langage*, 1912, p. 150).

Petrovici, Emil (1899-1968). Lingvist român. Urmează cursurile Facultății de litere şi filosofie de la Universitatea din Cluj (1919), iar după un an pleacă la Paris, ca bursier (1920-1926), unde îi are ca profesori, între alții, pe Antoine Meillet şi Jules Gilliéron. În 1930 obține titlul de doctor, prin susținerea unei teze despre nazalizare, sub îndrumarea lui Sextil Puşcariu. Profesor de slavistică la universitățile din Cluj şi Bucureşti, membru al Academiei Române. Este unul dintre specialiştii care au avut contribuții fundamentale la elaborarea *Atlasului lingvistic român* (ALR) şi a *Micului atlas lingvistic român*. A avut multe contribuții valoroase în domenii lingvistice diverse: fonetică şi fonologie (prin trasarea distincției între studiul sunetelor, varietăți concrete ale vorbirii, şi studiul fonemelor, invariante abstracte ale limbii), dialectologie (Petrovici recunoaşte existența subdialectului crişean), toponimie, raporturile româno-slave etc. Între lucrările sale de prestigiu pot fi amintite *De la nasalité en Roumain*, 1930, *Influența slavă asupra sistemului fonemelor limbii române*,

1956, *Studii de dialectologie şi toponimie*, 1970 (V. Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingvişti şi filologi români*, 1978).

Pezzi, Domenico (1844-1905). Lingvist italian. Profesor la Universitatea din Torino. Popularizează în Italia concepția naturalistă a lui August Schleicher şi traduce în limba italiană lucrarea *Compendium der Vergleichenden Grammatik der Indogermanischen Sprachen* (*Compendio di grammatica comparativa dello antico indiano, greco ed italico*, 1869). Introducerea semnată de Pezzi va fi, la rîndul ei, tradusă în limba franceză, cu titlul *Introduction à l'étude de la science du langage* (1875).

Philippide, Alexandru (1859-1933). Lingvist român. Profesor la catedra de filologie română a Universității din Iaşi şi membru al Academiei Române. Creator al şcolii filologice ieşene, Philippide a privilegiat cercetarea limbii din perspectivă istorică, iar contribuțiile sale ştiințifice poartă influența şcolii neogramatice. Avînd ca model lucrarea lui Hermann Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte* (1882), savantul ieşean publică *Principii de istoria limbii* (1894), lucrare modernă a vremii sale, în care este expusă, pe baza unui suport bibliografic bogat, o concepție teoretică riguroasă. Opera cea mai de seamă este *Originea românilor* (2 vol., 1925, 1928), care impresionează prin bogăția materialului faptic examinat. Lui Philippide i se datorează şi prima încercare statornică de întocmire a unui *Dicționar al limbii române* (DLR), proiect lansat de Academia Română în 1898 şi încheiat după mai bine de un veac. Numit şi dicționar-tezaur, DLR a trecut prin mai multe redacții succesive în care se oglindesc epoci şi concepții lexicografice diferite (V. Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingvişti şi filologi români*, 1978)

Picot, Émile (1844-1918). Filolog şi învățat francez. În 1875 înființează catedra de limbă română la École de langues orientales vivantes. Interesul său pentru limba română datează din perioada în care a activat ca secretar al principelui Carol, mai apoi regele Carol I de România. Este unul din primii învățați care propune să se ia în considerare existența unei unități dialectale maramureşene, idee sprijinită şi argumentată mai tîrziu de Emil Petrovici şi Sever Pop. Are inițiativa de a traduce în limba franceză *Cronica* lui Grigore Ureche (1878-1886). Publică *Documents pour servir à l'étude des dialectes roumains* (1873, *Documente pentru studierea dialectelor româneşti*) şi *Chants populaires des roumains de Serbie* (1875, *Cîntecele populare ale românilor din Serbia*).

Platon (c.427-c.347 î.Hr.). Filosof grec, discipol al lui Socrate şi mentor al lui Aristotel. Este autorul faimoaselor *Dialoguri*, în care expune teoria ideilor,

întemeiată pe considerația că elementele lumii fenomenale sînt copii imperfecte ale unor idealuri, ansamblu conceptual numit adesea idealism platonician sau platonism. În istoria filosofiei limbajului, dialogul *Cratylos* reprezintă unul din nucleele importante ale controversei legate de originea naturală sau convențională a semnelor limbii. Bogăția de idei a acestei opere în care se problematizează chestiunile esențiale legate de natura, evoluția, întrebuințarea şi efectele întrebuințării cuvintelor reprezintă, încă, o fertilă arie de cercetare în filosofia limbajului (v. Platon, *Opere complete*, vol. II, Bucureşti, Humanitas, 2001; David Sedley, *Plato's Cratylus*, Cambridge University Press, 2003).

Podestà, Giovanni Battista (1640-1727). Orientalist vienez, traducător al curții imperiale de la Viena, autor al mai multor lucrări privind limbile arabă, turcă şi persană, una dintre acestea fiind o gramatică, *Cursus grammaticalis linguarum Orientalium Arabicae scilicet, Persicae et Turcicae*, 1688.

Pop, Sever (1901-1961). Lingvist român. Urmează cursurile Facultății de Litere şi Filosofie de la Universitatea din Cluj (1919-1923). Studiază la Paris, unde îi are ca profesori pe Antoine Meillet, Joseph Vendryes şi alții. După obținerea titlului de doctor (1925), activează că profesor de dialectologie şi limbă română la universitățile din Cluj, Cernăuți şi Bucureşti. Se stabileşte în Belgia, unde i se oferă postul de profesor la Universitatea Catolică din Louvain. Personalitate europeană a studiilor de dialectologie generală, a fost ales, în semn de recunoaştere, ca membru în mai multe foruri academice europene. A lucrat, sub direcția lui Sextil Puşcariu, la elaborarea *Atlasului lingvistic român*. Capodopera sa, *La dialectologie. Aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistiques* (1950, 2 vol., Dialectologia. Descriere istorică şi metode de cercetare lingvistică) este una din cele mai valoroase sinteze europene cu privire la evoluția şi sarcinile dialectologiei (v. Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingvişti şi filologi români*, 1978).

Popovici, Iosif (1876-1928). Lingvist român. Studiază filologia la universitățile din Budapesta, Leipzig şi Viena, avîndu-i ca profesor pe unii din reprezentanții de seamă ai orientării neogramatice, Wilhelm Meyer-Lübke, August Leskien, Eduard Sievers. Aprofundează studiile de slavistică la Universitatea din Zagreb şi studiile de romanistică la Collège de France. După obținerea titlului de doctor (1900) la Universitatea din Viena, Iosif Popovici activează ca profesor de limbă română şi filologie slavă la universitățile din Viena, Budapesta şi Cluj. Este întemeietorul foneticii experimentale româneşti, prin înființarea primului laborator românesc de fonetică experimentală (1919), la Universitatea din Cluj.

Contribuțiilor la dezvoltarea foneticii româneşti li se adaugă cele de dialectologie şi etnologie: *Poezii populare române*, 1909, *Dialectele romîne* (2 vol., 1909-1914), *Scrieri lingvistice*, 1979 (V. Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingviști și filologi români*, 1978).

Porru, Vissentu (Vincenzo Raimondo) (1773-1836). Cărturar italian, promotor al studiilor de limbă şi civilizație din Sardinia. Este autorul unor lucrări referitoare la identitatea limbii sarde şi la varietatea ei dialectală: *Saggio di gramatica sul dialetto sardo meridionale* (1811, *Cercetări asupra gramaticii dialectului sard meridional*), *Dizionariu sardu-italianu* (1866, ediția a doua, *Dicționar sard-italian*).

Potebnea, Aleksandr Afanasievici (1835-1891). Mare filolog şi lingvist ucrainean, adept al psihologismului lingvistic, fondator al şcolii de la Harkov. Sub influența ideilor lui Wilhelm von Humboldt şi Heymann Steinthal, aprofundează problema raporturilor între limbă şi gîndire, arătînd că vorbirea este procesul concret de înțelegere şi cunoaştere, care determină înnoirea limbii. Considerarea vorbirii ca activitate creatoare l-a condus către afirmarea relativității semantice, în sensul că aceleaşi cuvinte au, la vorbitori diferiți, valori de înțeles diferite, din pricina deosebirilor psihice implicate în interpretarea lumii. Considerațiile humboldtiene privind descrierea vorbirii ca activitate şi a limbii ca produs au fost valorificate în chip original în interpretarea actului de creație poetică (v. Alexandru Graur, Lucia Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, 1977, p. 112-115; N. Kerecuk, „Potebnja, Alexander” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Pott, August Friedrich (1802-1887). Erudit filolog german, fondator al etimologiei ştiințifice moderne. Urmează cursuri de filologie şi filosofie la Universitatea din Göttingen, unde obține şi titlul de doctor (1827). Profesor la universitățile din Berlin şi Halle. La recomandarea lui Wilhelm von Humboldt, se dedică cercetărilor de lingvistică generală. Este autorul unor lucrări de pionierat în domeniul indo-europenisticii şi lingvisticii generale: *Etymologische Forschungen auf dem Gebiete der Indo-Germanischen Sprachen* (1833-1836, *Cercetări etimologice în domeniul limbilor indo-europene*), *Die Zigeuner in Europa und Asien; ethnographischlinguistische Untersuchung, vornehmlich ihrer Herkunft und Sprache* (2 vol., 1844-1845, *Țiganii din Europa şi Asia*; *studiu etnografic şi lingvistic, în principal asupra originii şi limbii lor*) şi *Einleitung in die allgemeine Sprachwisseschaft* (1974, E. F. K. Koerner, ed.,

Introducere în lingvistica generală). (V. R. Schmitt, „Pott, August Friedrich” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Pottier, Bernard (n. 1924). Lingvist francez. Studiază la École pratique des Hautes Études şi obține titlul de doctor, la Sorbona, în 1955. Activează la profesor de lingvistică hispanică, etnolingvistică şi lingvistică generală la mai multe universități franceze: Bordeaux, Strasbourg, Nancy şi Paris. Doctor honoris causa al unor faimoase universități europene (Heidelberg, Madrid) şi membru al mai multor înalte foruri academice franceze şi internaționale. Este autorul unor lucrări revoluționare, care îmbină tradiția structuralistă cu orientările actuale: *Linguistique générale*, 1974, *Théorie et analyse en linguistique* (1988, *Teorie şi analiză în lingvistică*), *Sémantique générale*, 1992, *Représentations mentales et catégorisations linguistiques* (2000, *Reprezentări mentale şi categorizări lingvistice*).

Pumnul, Aron (1818-1866). Cărturar român. După încheierea studiilor la Viena, desfăşoară, la Blaj şi la Bucureşti, o intensă activitate de afirmare a conştiinței naționale româneşti. Prigonit în timpul revoluției de la 1848, se stabileşte la Cernăuți, ca profesor de limba şi literatura română la Liceul german. Apărător al latinității limbii române, are o bogată activitate de popularizare a literaturii române, prin adunarea unui bogat material, publicat în culegerea *Lepturariu rumînesc* (1862-1865, 4 vol.). În istoria limbii române literare, Aron Pumnul este considerat un susținător al curentului latinist, versiunea pe care el a sprijinit-o, numită şi curentul pumnist, fiind caracterizată de punerea în circulație a unor forme lingvistice fanteziste, dezvoltate prin valorificarea resurselor combinatorii ale limbii române (v. Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingvişti şi filologi români*, 1978).

Puşcariu, Sextil Iosif (1877-1948). Mare lingvist român, unul din întemeietorii lingvisticii româneşti moderne. Studiile universitare le urmează la Universitatea din Leipzig, bastion al neogramaticilor, avîndu-i ca profesori pe Karl Brugmann, August Leskien şi Eduard Siever. Îşi continuă studiile la Paris, unde se familiarizează cu ideile lui Gaston Paris şi Jules Gilliéron, apoi la Viena, unde îl audiază pe Wilhelm Meyer-Lübke. Obține titlul de doctor, la Universitatea din Leipzig, în 1899, cu o teză despre sufixele diminutivale româneşti. La mai puțin de treizeci de ani devine membru corespondent al Academiei Române. Activează ca profesor la universitățile din Cernăuți şi Cluj. În 1919 pune bazele Muzeului limbii române, institut în care se vor forma mai multe generații de

lingvişti români de valoare. A avut o activitate ştiinţifică foarte bogată, însumînd peste patru sute de lucrări în aproape toate domeniile de cercetare lingvistică şi filologică ale vremii sale. De numele lui Sextil Puşcariu se leagă două dintre proiectele monumentale ale cercetării lingvistice româneşti, *Dicţionarul limbii române* (DLR) şi *Atlasul lingvistic român* (ALR). Formaţia sa de neogramatic nu l-a împiedicat să se apropie şi să valorifice tezele structuraliste ale cercului lingvistic praghez, fără a se îndepărta însă de rigoarea şi profunzimea descrierii istorice a faptelor de limbă. Este autorul unor lucrări fundamentale de lingvistică românească şi comparativ-istorică: *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache: vol. 1: Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen* (1905, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, vol. I, Elementul latin, cu luarea în considerare a tuturor limbilor romanice), *Istoria literaturii române: epoca veche*, 1930, *Études de linguistique roumaine* (1937, *Studii de lingvistică românească*) şi capodopera *Limba română* (2 vol., vol. I, *Privire generală*, 1940, vol. II, *Rostirea*, publicat postum, 1959). În semne de preţuire faţă de valoarea contribuţiilor sale ştiinţifice a fost ales membru al mai multor societăţi şi foruri academice europene (V. Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicţionar de lingvişti şi filologi români*, 1978).

Ramus, Petrus (1515-1572). Umanist, logician şi reformist francez (Pierre de la Ramée). Este cunoscut pentru vederile sale anti-aristotelice şi anti-scolastice, considerînd că dialectica aristotelică şi scolasticismul nu aduc beneficii educative. Ruperea de tradiţia vremii a fost atît de puternică, încît Ramus a ajuns să spună că „tot ceea ce a afirmat Aristotel este fals”. Publică, în 1543, un atac virulent împotriva concepţiei aristotelice, *Aristotelicae animadversiones*, ceea ce a făcut ca lucrarea să fie arsă în public (v. Frank Pierrepont Graves, *Peter Ramus and the educational reformation of the sixteenth century*, 1912).

Rask, Rasmus (Kristian) (1787-1832). Filolog şi istoric literar danez, considerat unul din fondatorii lingvisticii comparativ-istorice. Profesor de istorie literară şi de orientalistică la Universitatea din Copenhaga. Interesele ştiinţifice s-au concretizat în publicarea unor lucrări privind identitatea limbilor nordice: *Lexicon Islandico-Latino-Danicum* (autor: Björn Halldórsson, 1814), *Vejledning til det Islandske eller gamle Nordiske Sprog*, (1811), *Angelsaksisk sproglære* (1817).

Raynouard, François-Juste-Marie (1761-1836). Dramaturg, istoric şi filolog francez, membru al Academiei Franceze. Deşi a fost avocat de profesie, interesul pentru perioada medievală s-a concretizat în elaborarea şi tipărirea mai

multor lucrări axate pe descrierea formării limbii franceze şi a legăturilor acesteia cu celelalte limbi romanice. Este considerat un precursor al romanisticii. Cea mai importantă lucrare este *Lexique roman ou dictionnaire de la langue des troubadours* (6 vol., 1836-1844, *Vocabular roman sau dicționarul limbii trubadurilor*), iar sintagma „limbă română” denumeşte limba aflată în uz în perioada de început a monarhiei franceze, numită şi limbă *francică*. În 1821, Raynouard publică *Grammaire comparée des langues de l'Europe latine dans leurs rapports avec la langue des troubadours* (*Gramatica comparată a limbilor Europei latine în raport cu limba trubadurilor*), lucrare care pregăteşte terenul pentru cercetările ştiințifice de romanistică.

Révész, Geza (1878-1955). Psiholog maghiar. Studiază dreptul şi psihologia la Universitatea din Götingen. Activează ca profesor la mai multe instituții de învățămînt superior din Ungaria. După 1923 se mută în Olanda şi este numit profesor la Universitatea din Amsterdam. Este autorul mai multor lucrări de psihologie, una dintre ele, *The Origins and Prehistory of Language* (1956, *Originile şi preistoria limbajului*), dovedindu-se influentă în epocă.

Riedlinger, Albert (1883-1978). Elev al lui Ferdinand de Saussure. Pe baza notițelor sale şi ale altor studenți au fost publicate mai multe ediții ale binecunoscutului *Cours de linguistique générale* (1956).

Ries, John (1857-1933). Germanist praghez, autor al unor lucrări moderne de sintaxă: *Was ist Syntax ?* (1894, *Ce e sintaxa*?), *Was ist ein Satz ?* (1931, *Ce e o propoziție*?).

Rietz, Johan Ernst (1815-1868). Cărturar suedez, profesor la Universitatea din Lund, autor al unui dicționar al graiurilor suedeze şi al mai multor lucrări de istorie şi folclor.

Rousseau, Jean-Jacques (1712-1778). Cărturar francez de origine elvețiană, personalitate de marcă a veacului al XVIII-lea francez şi european. În istoria ideilor privind geneza şi evoluția limbajului, Rousseau rămîne ca autor al unui eseu asupra originii limbii, *Essai sur l'origine des langues* (1781, *Eseu despre originea limbilor*, trad. rom., 1999), în care propune originea muzical-armonică a comunicării verbale articulate. După mărturisirile autorului, *Essai* a fost, la origine, un fragment din *Discours sur l'origine de l'inégalité* (1755, *Discurs asupra originii şi fundamentelor inegalității între oameni*, trad. Rom., 1958), o altă lucrare în care cărturarul avansează ideea că discuțiile cu privire la originea limbajului sînt inutile şi neconcludente, singura certitudine fiind reprezentată de

legăturile solidare dintre limbă şi societate. În concepţia lui Rousseau, aşa cum este expusă în *Eseu asupra originii limbilor*, apariţia vorbirii a fost guvernată nu de necesitate, ci de pasiuni, justificările invocate fiind că omul începe prin a simţi, înainte de a gîndi şi simţirea este forţa care îi apropie pe oameni unii de alţii, în vreme ce raţiunea îi deosebeşte, creează distanţă. În concordanţă cu această perspectivă, Rousseau lansează ideea că limbajul figurat a luat fiinţă înaintea celui literal. Aşadar, prima limbă vorbită, presupune Rousseau, trebuie să fi fost o limbă a imaginilor şi sentimentelor, asemenea poeziei, iar componenta sonoră a acesteia trebuie să fi avut un inventar limitat de alcătuiri sonore născute din pasiuni (strigăte, exclamaţii, secvenţe incantatorii). Ipoteza exotică propusă de Rousseau nu a fost validată ştiinţific (V. Jean-Jacques Rousseau, *Eseu despre originea limbilor, unde se vorbeşte despre melodie şi despre imitaţia muzicală*, ediţie de Eugen Munteanu, Iaşi, 1999).

Rousselot, Jean-Pierre, Abate (1846-1924). Fonetician şi dialectolog francez, întemeietor al foneticii experimentale. Sub îndrumarea lui Gaston Paris, obţine, în 1891, titlul de doctor, cu o teză asupra modificărilor fonetice din vorbirea unei familii din comuna Cellefrouin (sud-vestul Franţei). Rezultatul cercetărilor de teren şi al muncii de laborator este o lucrare inovatoare, *Principes de phonétique expérimentale* (1897-1901, 1901-1908, 2 vol., *Principii de fonetică experimentală*), în care sînt descrise şi interpretate trăsături ale rostirii foarte puţin sau deloc studiate pînă la acea dată. Într-o altă lucrare, *Précis de prononciation française* (1902, *Manual de pronunţie franceză*), scrisă în colaborare cu Fauste Laclotte, dezbate chestiunea ortoepiei. Sistemul de transcriere fonetică creat de abatele Rousselot este încă în uzul romaniştilor francezi, în paralel cu sistemul internaţional de transcriere fonetică (v. C. Puech, „Rousselot, Pierre Jean, Abbé” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Russell, Bertrand (1872-1970). Filosof, logician şi matematician britanic, considerat unul din întemeietorii filosofiei analitice, direcţie dezvoltată ca reacţie la idealism. A fost laureat al Premiului Nobel, în 1950. Prolixitatea şi originalitatea scrierilor sale reflectă interesul pentru domenii diverse: filosofia cunoaşterii şi filosofia ştiinţei, logică şi matematică, epistemologie, societate şi politică. Contribuţia sa cea mai importantă la dezvoltarea filosofiei limbajului este teoria numelor şi a descripţiilor definite, pe baza căreia se realizează deosebirea între nume, al căror sens ţine de relaţia cu un obiect al cunoaşterii şi descripţiile definite, a căror denotare nu este supusă unei asemenea constrîngeri, ceea ce face ca numele proprii să fie considerate descripţii definite prescurtate.

Lucrarea în care este expus esențialul acestei concepții este *Problems of Philosophy* (1912, trad. rom. *Problemele filosofiei*, 1995) (v. R. M. Sainsbury, „Russell, Bertrand” în Peter V. Lamarque, R. E. Asher (editori), *Concise Encyclopedia of Philosophy of Language*, Pergamon, 1997).

Salviati, Lionardo (1539-1589). Umanist italian. Născut într-o familie de aristocrați din Florența, primeşte o foarte bună educație clasică. Prima sa lucrare, *Dialogo dell'amicizia* (1560, *Dialog despre prietenie*), are ca sursă de inspirație opera lui Cicero, *De amicitia*. O altă contribuție, *Orazione in lode della fiorentina favella* (1564, *Orație întru lauda limbii florentine*), îi aduce faimă între membrii proaspăt înființatei Accademia Fiorentina. Opera sa de căpătîi, *Avvertimenti della lingua sopra 'l Decameron* (1583, *Observații despre limba **Decameronului***) este rodul efortului (criticat mai apoi) de a cenzura *Decameronul* lui Boccaccio şi de a tipări o viziune conformă cu moravurile epocii (v. Peter Bondanella, Julia Conaway Bondanella (editori), *Dictionary of Italian Literature*, Greenwood Press, 1996).

Sánchez, Francisco de las Brozas (El Brocense) (1523-1601). Umanist şi gramatic spaniol. Personalitate legendară a culturii medievale spaniole, *Sanctius* a publicat o lucrare care îşi face simțită influența vreme de aproape două secole şi care va fi considerată sursă de inspirație pentru alte spirite luminate ale vremii (Scioppius, port-royaliştii): *Minerva, seu de causis linguae latinae* (1587, *Minerva sau despre originile limbii latine*).

Sapir, Edward (1884-1939). Lingvist nord-american, personalitate culturală a veacului al XX-lea. Urmează cursuri de filologie la Universitatea Columbia. În 1909, obține titlul de doctor, cu o teză de antropologie lingvistică referitoare la limba şi cultura populației Takelma, din sud-vestul statului Oregon. A lucrat ca cercetător şi profesor de antropologie şi lingvistică la mai multe universități din Statele Unite ale Americii: California, Pennsylvania, Chicago, Connecticut (Yale). Discipol al lui Franz Boas, adoptă şi valorifică cercetarea limbii din perspectivă structurală şi antropologică. Este, probabil, cel mai rafinat cercetător al limbilor şi culturilor amerindiene din epoca sa, iar mărturiile efortului său de a cunoaşte în chip intim diversitatea lingvistică şi culturală a populațiilor băştinaşe constau în numeroase culegeri de texte şi analize descriptive asupra idiomurilor amerindienilor, multe rămase încă în manuscris. Un model excelent de analiză este oferit în lucrarea *Time perspective in aboriginal American culture* (1916, *Perspectiva asupra timpului în cultura aborigenilor americani*), în care sînt fructificate elemente-cheie ale concepției lui Boas. O altă contribuție

capitală, pe lîngă culegerea de material lingvistic pe baza anchetelor de teren este dezvoltarea unui nou sistem de clasificare genealogică a limbilor amerindiene vorbite în Statele Unite şi Canada, prin reducerea unui arbore cu 55 de familii de limbi, concepută de John Wesley Powell, la un număr de numai şase grupuri. De altfel, capodopera sa, *Language: an introduction to the study of speech* (1921, *Limbajul: o introducere în studiul vorbirii*), concepută ca o lucrare adresată mai degrabă studenţilor săi decît specialiştilor, cuprinde o sumă de distincţii privind tipologia lingvistică, unele fiind şi astăzi de actualitate. Această lucrare conţine germenii a ceea ce posteritatea va numi „ipoteza Whorf-Sapir” sau principiul relativităţii lingvistice, cu toate că urmele concepţiei filosofice avansate de Humboldt, părintele moral al ideii că limba creează în jurul vorbitorului „un cerc” în care se întemeiază o viziune asupra lumii, vor fi suferit mutaţii de anvergură în gîndirea lui Benjamin Lee Whorf, discipol al lui Sapir şi autor al teoriei relativităţii lingvistice (sistemele lingvistice sînt configuraţiile care guvernează cunoaşterea asupra lumii). Consideraţiile lui Whorf nu au, însă, subtilitatea şi fineţea interpretativă a observaţiilor şi nuanţărilor propuse de maestrul său. Numită în chip eronat „ipoteza Whorf-Sapir”, problema relativităţii lingvistice a fost schiţată de Whorf după dispariţia lui Sapir. În a doua parte a carierei sale ştiinţifice, Sapir s-a concentrat asupra relaţiei între personalitate şi cultură, fără a renunţa definitiv la cercetarea lingvistică. Opera sa, însumînd 16 volume, reprezintă unul din reperele cercetării antropologice şi lingvistice actuale. (V. Julia S. Falk, „Sapir, Edward” în Philipp Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, Taylor and Francis, New York, Oxon, 2005; J. G. Fought, „Sapir, Edward” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Sarmiento, Martín (1695-1772). Erudit călugăr spaniol, reprezentant al iluminismului spaniol, autor al mai multor volume despre începuturile literaturii şi ştiinţei în Spania.

Sassetti, Filippo (1540-1588). Comerciant italian, născut la Florenţa. Aflat în India, unde a şi murit, Sassetti notează, într-o scrisoare adresată lui Bernardo Davanzati, şi el comerciant florentin, că localnicii folosesc o limbă veche despre care spun că se numeşte „Sanscruta” şi în care există multe cuvinte asemănătoare unor cuvinte italieneşti precum „de’ numeri il 6, 7, 8 e 9, Dio, serpe et altri assai” (v. Lettere di Filippo Sassetti, 1874).

Saussure, Ferdinand de (1857-1913). Lingvist elvețian, considerat fondator al lingvisticii moderne şi întemeietor al structuralismului. Studii de indo-europenistică la universitățile din Leipzig, Berlin şi Paris. Conferențiar la École des Hautes Études (1881-1887), unde a predat cursuri de gotică, germană veche, lituaniană şi de gramatică comparată a limbilor greacă şi latină. Profesor de indo-europenistică la Universitatea din Geneva (1891-1913). În 1906 primeşte decizia de a ține cursuri de lingvistică generală, publicate postum în vestitul *Cours de linguistique générale* (1916). Între studenții lui F. de Saussure se numără, exceptîndu-i pe editorii *Cursului*, Maurice Grammont, Antoine Meillet, Paul Passy, Serge Karcevski. Deşi faima lui Ferdinand de Saussure se datorează mai cu seamă influenței pe care a exercitat-o *Cursul* asupra mai multor generații de oameni de ştiință, nu este mai puțin important să arătăm că marele lingvist s-a făcut remarcat prin publicații precum *Mémoire sur le système primitif des voyelles dans les langues indo-européenes* (1878) sau *De l'emploi du génitif absolu en sanscrit* (teza de doctorat, susținută în 1880 şi publicată în 1881). Comunicările, articolele şi studiile răspîndite în diverse publicații periodice au fost adunate şi tipărite în *Recueil des publications scientifiques de Ferdinand de Saussure* (editori: Charles Bally, Léopold Gautier, 1922). Lucrare-manifest a diverselor orientări structuraliste, sursă de inspirație pentru numeroase alte contribuții celebre, *Cours de linguistique générale* este rodul lecțiilor ținute de Ferdinand de Saussure, în fața unui auditoriu restrîns, la Universitatea din Geneva, între 16 ianuarie 1907 – 3 iulie 1907 (şase studenți), noiembrie 1908 – 24 iunie 1909 (unsprezece studenți) şi 29 octombrie 1910 – 4 iulie 1911 (doisprezece studenți). Istoria publicării *Cours-ului* nu este lipsită de controverse. Ferdinand de Saussure şi-a exprimat în diferite ocazii reticența de a-şi publica notele de curs. Volumului publicat în 1916 de Charles Bally şi Albert Sechehaye, în colaborare cu Albert Riedlinger, i s-a reproşat lipsa de autenticitate, Antoine Meillet considerînd, de pildă, că este „adaptarea unor învățături orale fugitive, despre care nu se ştie dacă detaliile criticabile aparțin autorului sau editorilor". O poziție similară a adoptat chiar Riedlinger, editor-asociat şi proprietar al unora dintre notițele prelucrate de Bally şi de Sechehaye. Într-o scrisoare din 1957, adresată lui Léopold Gautier, Riedlinger subliniază că omiterea unor fragmente de curs a denaturat spiritul saussurian al *Cursului* (pentru detalii, a se vedea Simon Bouquet, „Saussure au XXI° siècle: ce que les textes saussuriens originaux remettent en cause du *Cours de linguistique générale*", lucrare prezentată la Colocviul Internațional *Révolutions saussuriennes*, 19-22 iunie 2007, Geneva, adresa electronică: http://saussure.ch/preprints/.). În 1957, Robert Godel începe travaliul de editare, în acord cu normele filologice curente, a manuscriselor şi

notelor de curs rămase de la studenții prezenți la cursurile de lingvistică generală ale lui F. de Saussure, efort continuat, între 1968 şi 1974, de Rudolf Engler. Volumul lui Godel, *Les sources manuscrites du Cours de linguistique générale de Ferdinand de Saussure* (1957) şi ediția critică a *Cursului* realizată de Engler (1974) au deschis noi orizonturi pentru exegeza scrierilor saussuriene. În 2002, apare volumul *Écrits de linguistique générale*, editat de Simon Bouquet şi Rudolf Engler, în colaborare cu Antoinette Weil, care cuprinde notele de curs descoperite în 1996 şi alte documente inedite din arhiva manuscriselor saussuriene (v. Ferdinand de Saussure, *Curs de lingvistică generală*, ediție critică de Tullio de Mauro, traducere în limba română de Irina Izverna Tarabac, 1998, şi Ferdinand de Saussure, *Scrieri de lingvistică generală*, ediție de Simon Bouquet şi Rudolf Engler, în colaborare cu Antoinette Weil, traducere în limba română de Luminița Botoşineanu, 2004).

Scaliger(o) (it. Giulio Cesare Scaligero, fr. Jules-César Scaliger) (1484-1558). Om de litere şi gramatic de origine italiană. Cunoscut în epocă pentru atacurile contra marelui Erasmus din Rotterdam, Scaliger este autorul unei lucrări clasice *De causis linguae latinae* (1540, *Originile limbii latine*), o lucrare considerată ingenioasă, dar tributară limitărilor epocii, în care autorul consideră gramatica o ştiință care poate fi interpretată în termenii teoriei aristotelice privind modelul fizic al legilor naturale, scopul gramaticii fiind acela de a explica uzul lingvistic. Una din inovațiile sale este considerarea gramaticii ca ştiință a vorbirii, gramatica limbii scrise fiind de natură secundară. În concepția sa, părțile indivizibile, literele, sînt elemente folosite pentru a forma unități mai ample. Scaliger include, astfel, fonetica în sfera de preocupări a gramaticii. Pentru Scaliger, conceptele sînt identice în toate limbile, iar înțelesurile cuvintele sînt de natură convențională. Teza arbitrarietății semnelor limbii este preluată de la Aristotel, iar terminologia, de la modişti. (V. Charles Nisard, *Les gladiateurs de la république des lettres*, vol. I, Paris, 1860; N. Kerecuk „Scaliger, Julius, Caesar” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Schlegel, Carl Wilhelm **Friedrich,** von (1772-1829). Poet, critic literar şi lingvist german, reprezentant al romantismului german. Urmează cursuri de drept la universitățile din Göttingen şi Leipzig, dar se implică activ în mişcarea literară a vremii. Fascinația față de limbile Orientului l-a determinat, ca şi pe alți romantici germani, să se aplece asupra studiilor de persană, arabă şi sanscrită. Lucrarea care l-a făcut faimos, *Ueber die Sprache und Weisheit der Indier* (1808, *Despre limba şi înțelepciunea indienilor*), cuprinde capitole despre

limba, filosofia şi religia vechilor indieni, la care se adaugă traduceri de poezie indiană în limba germană. Lui i se atribuie impunerea sintagmei „vergleichende Grammatik” („gramatică comparativă”), deşi ea apare şi la alți autori (unul dintre aceştia fiind August Wilhelm von Schlegel, fratele său mai mare), dar nu cu mult mai devreme. Tot Friedrich Schlegel este cel care accentuează necesitatea de a cerceta trăsăturile gramaticale ale limbilor pentru a observa gradul de înrudire dintre ele, iar ideea sa de a clasifica limbile după structura lor morfologică s-a dovedit revoluționară. Acest învățat este primul care observă asemănările multor radicali din armeană, latină, greacă, persană şi germană şi consemnează şi convergențele de natură gramaticală (v. „E. F. K. Koerner”, „Schlegel, Friedrich von” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Schleicher, August (1821-1868). Lingvist german, profesor la universitățile din Bonn, Praga şi Jena, unul dintre fondatorii lingvisticii comparativ-istorice. Lucrările sale au favorizat apariția naturalismului lingvistic, curent inspirat de răspîndirea evoluționismului darwinian. Printre elevii săi se numără Jan Baudouin de Courtenay, August Leskien, Johannes Schmidt şi Hugo Schuchardt. *Compendium der Vergleichenden Grammatik der Indogermanischen Sprachen* (1861-1862) este considerată cea mai importantă lucrare a lui Schleicher, dar merită amintite şi volumele *Zur vergleichenden Sprachengeschichte* (1848), *Die Sprachen Europas in systematischer Uebersicht* (1850), compendiu în care clasificarea şi descrierea limbilor europene se realizează pe baza criteriului genealogic, şi *Die Deutsche Sprache* (1860). (V. E.F.K. Koerner, „Schleicher, August” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Schmidt, Johannes (1843-1901). Lingvist german, unul dintre cei mai importanți indo-europenişti ai vremii sale. Studiază limbile clasice la Universitatea din Bonn şi urmează cursuri de indo-europenistică la Universitatea din Jena, unde îl are ca profesor pe August Schleicher. Profesor de lingvistică comparativ-istorică la universitățile din Bonn, Graz (Austria) şi Berlin. Lucrarea în care se raportează critic la teza arborelui genealogic dezvoltată de Schleicher, *Die Verwandtschaftsverhältnisse der indogermanischen Sprachen* (1872, *Relațiile între limbile indo-europene*), are ca element esențial ideea că regiunile adiacente au un grad de asemănare lingvistică mai mare, iar diferențele cresc proporțional cu distanța între regiuni, ceea ce face ca difuzarea spațială a unei inovații să fie progresivă. Spre deosebire de Schleicher, care propunea să se constate înrudirea între diversele ramuri lingvistice indo-europene, pe baza unor

verigi intermediare, Schmidt propune ca analiza să ţină seama de faptul că inovaţiile se propagă asemenea valurilor iscate de o piatră aruncată în apă. Deşi a fost criticată pentru desconsiderarea importanţei pe care o are vorbitorul în adoptarea şi răspîndirea inovaţiilor lingvistice, teza sa, numită *wellentheorie*, „teoria valurilor" a fost aplicată cu succes în cercetările de dialectologie şi de sociolingvistică (v. J. Van Pottelberge, „Schmidt, Johannes" în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Schuchardt, Hugo (1842-1927). Lingvist german. Urmează cursuri de indo-europenistică la universitatea din Jena, sub îndrumarea lui August Schleicher şi studiază romanistica şi filologia clasică la Universitatea din Bonn, unde îl are ca profesor pe Friedrich Diez. Obţine titlul de doctor, în 1863, cu o teză despre vocalismul latinei populare, cercetare care va fi extinsă şi publicată sub forma celebrei lucrări *Der Vocalismus des Vulgärlateins*, 3 vol., 1866-1868. Este numit profesor de romanistică la universităţile din Halle (Germania) şi Graz (Austria). Fără a avea o viziune teoretică unitară, Schuchardt pare mai degrabă modelul de savant a cărui concepţie se dezvoltă în raport cu materialul faptic analizat. Bibliografia contribuţiilor sale este uriaşă, numărînd peste şapte sute de titluri, şi depăşeşte spaţiul romanic, prin extindere la interpretarea fenomenelor lingvistice din limbi şi culturi mai puţin studiate în Europa (limbile berbere, idiomurile malaeziene). Vastitatea perspectivei deschise prin cercetarea unui număr mare de limbi din Europa, Asia şi Africa l-a condus către ipoteza că nu există limbi neamestecate, ipoteză care îl recomandă pe Schuchardt ca întemeietor al contactelor între limbi. În raport cu poziţia ştiinţifică a neogramaticilor, de care se desprinde, Schuchardt face observaţia că evoluţia limbii nu poate fi interpretată doar din perspectiva legilor fonetice, întrucît dezvoltarea limbii ţine de vorbitori şi este produsul unui complex de legături etnice, sociale şi psihice. Aşadar, istoria cuvintelor trebuie interpretată în acord cu temeiurile culturale care configurează semnificaţia lor (v. W. H. Veith, „Schuchardt, Hugo" în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Schuller, Johann Karl (1794-1865). Istoric, folclorist şi filolog român. Studiază istoria la universităţile din Leipzig şi Viena, apoi revine în Sibiul natal, ca profesor la liceul evanghelic. Interesul pentru saşii din Transilvania s-a manifestat prin publicarea mai multor contribuţii ştiinţifice, demn de menţionat fiind proiectul neterminat al unui dicţionar al limbii saşilor transilvani, publicat la Praga, după moartea autorului, de F.A. Credner (v. G. Gündisch „Schuller,

Johann Karl” în *Österreichisches Biographisches Lexikon* 1815–1950, vol. XI, p. 326-327; Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingviști şi filologi români*, 1978).

Scioppius, Gaspar (Caspar Schoppe) (1576-1649). Învățat german. A rămas în conştiința posterității prin virulența atacurilor împotriva protestanților, după convertirea la catolicism. Unul dintre cei mai cunoscuți preopinenți a fost Scaliger, deşi, înainte de convertirea lui Scioppius la catolicism, cei doi erau prieteni. Cea mai cunoscută dintre lucrările sale este *Grammatica philosophica* (1628) (v. Charles Nisard, *Les gladiateurs de la république des lettres*, vol. II, Paris, 1860).

Seche, Mircea (1924-2000), **Seche, Luiza** (n. 1926). Lexicografi români, absolvenți ai Facultății de Filologie din Bucureşti, cercetători la Institutul de Lingvistică al Academiei Române. Sînt redactorii, împreună cu Ion Coteanu, ai celui mai cunoscut dicționar românesc, *Dicționarul explicativ al limbii române*. Mircea Seche a elaborat una din cele mai bune lucrări de istorie a lexicografiei româneşti, *Schiță de istorie a lexicografiei româneşti*, 2 vol., 1966, 1969 (v. Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingvişti şi filologi români*, 1978).

Sechehaye, Albert (1870-1946). Lingvist elvețian, reprezentant de frunte al Şcolii de la Geneva. Elev al lui Ferdinand de Saussure, publică, împreună cu Charles Bally şi Albert Riedlinger (colaborator), *Cours de linguistique générale* (1916). Profesor la Universitatea din Geneva, continuator al ideilor saussuriene, publică, între altele, volumele *Programme et méthodes de la linguistique théorique. Psychologie du langage* (1908), *Essai sur la structure logique de la phrase* (1926).

Séguy, Jean (1914-1972). Dialectolog francez, coordonator al unei secțiuni din seria nouă a Atlasului Lingvistic al Franței, *Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne* (1954-1973, 6 vol., *Atlasul lingvistic şi etnografic al Gasconiei*).

Sievers, Eduard Georg (1850-1932). Lingvist german, adept al orientării neogramatice. La douăzeci de ani, după definitivarea studiilor de filologie, este numit profesor la Universitatea din Jena. După ce a refuzat oferta de a preda la Harvard, a ținut lecții de lingvistică comparativ-istorică la universitățile din Tübingen, Halle şi Leipzig. Cea mai importantă dintre contribuțiile sale, *Gründzüge der Lautphysiologie* (1876, *Principii de fiziologie a sunetelor*) a fost

revizuită şi dezvoltată, sub titlul *Gründzüge der Phonetik* (1881, *Principii de fonetică*). În prima ediție a lucrării, Sievers propune ca cercetarea sunetelor să nu tindă către interpretarea izolată a valorilor acestora, ci spre descrierea sistemului sonor din care fac parte unitățile sonore, prin analiza relațiilor şi schimbărilor graduale dintre ele. În 1893, învățatul german publică *Altgermanische Metrik* (*Metrica limbii germane vechi*), contribuție în care dezvoltă o metodă experimental-estetică de interpretare a textelor scrise, întemeiată pe convingerea că receptorul este capabil să reconstituie structura ritmică originală a unui text, aşa cum a conceput-o autorul textului respectiv. Metoda sa, numită Schallanalyse, „analiză a sunetului”, nu a trezit interesul şi adeziunea cercetătorilor, în ciuda încercării de a o fundamenta teoretic în volume ulterioare, precum *Rhythmisch-melodische Studien* (1912, *Studii ritmico-melodice*). (V. E. Einhauser, „Sievers, Eduard” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Smith, Adam (1723-1790). Mare gînditor scoțian, părinte al teoriei moderne a circulației capitalului. În anii de început ai carierei a activat ca profesor de retorică şi filosofie morală la Universitatea din Glasgow. Cele mai importante publicații din această perioadă de început sînt *Theory of Moral Sentiments* (1759, *Teoria sentimentelor morale*) şi *Considerations Concerning the First Formation of Languages* (1761, *Considerații privind formarea limbilor*), lucrare în care pune dezvoltarea comunicării verbale articulate pe seama cauzelor naturale şi a necesităților de ordin social, pe urmele modelului fixat de Jean-Jaques Rousseau, citat şi apreciat în lucrare. Smith atribuie verbului un rol central în dezvoltarea unei comunicări şi presupune că limbile începuturilor trebuie să se fi constituit în jurul unor verbe impersonale. În toate limbile, verbul cu cel mai abstract conținut şi cu cea mai mare valoare metafizică este verbul *a fi*. Învățatul fixează ca maximă relația de inversă proporționalitate între alcătuire (engl. *composition*, bogăția de resurse formative) şi paradigmele de declinare şi conjugare şi argumentează că limbile cu o mare bogăție de resurse formative au paradigme structurale simple, iar limbile cu paradigme structurale complexe sînt sărace în resurse formative. Se întrevede în această maximă un principiu al economiei în limbă. Asemenea maşinilor mecanice de început, limbile primitive ar fi fost sisteme în care paradigmele structurale erau extrem de bogate, întrucît fiecare constituent al paradigmei ar fi îndeplinit doar o singură funcție. Pe măsura dezvoltării limbilor, ca şi în cazul progresului mecanic al maşinilor, paradigmele s-au simplificat, pentru că un singur element a ajuns să îndeplinească mai multe roluri în interiorul sistemului. Simplificarea structurală

înlesneşte flexibilitatea şi bogăția de resurse comunicative a limbii. Opera sa cea mai importantă, *The nature and causes of the wealth of nations* (1771, Natura şi *cauzele bogăției națiunilor*), este considerată prima lucrare modernă de economie (v. *The works of Adam Smith*, vol. V, 1811; Adam Kuper, Jessica Kuper (editori), *The Social Science Encyclopedia*, vol. II, Routledge, 2004).

Spencer, Herbert (1820-1903). Filosof englez, adept al evoluționismului, una din cele mai influente personalități ale epocii sale. Spencer este gînditorul care a impus, înainte de Darwin, conceptul de *evoluție*, înțeles ca proces continuu de perfecționare a organismelor. Tot lui i se atribuie sintagma „survival of the fittest", *supraviețuirea celui mai puternic*, folosită pentru a arăta că evoluția se manifestă numai prin concurența deschisă între indivizi, societăți sau rase. De altfel, Spencer a fost preocupat să argumenteze, în chip unitar şi progresist, importanța evoluției, pe baza exemplificărilor din biologie, psihologie şi sociologie. În concepția sa, societățile progresează asemenea organismelor biologice, iar populațiile constitutive devin din ce în ce mai specializate, structurile omogene şi simple ale societăților primordiale fiind treptat înlocuite de organizări sociale cu stratificări din ce în ce mai complexe şi mai diferențiate. Este autorul mai multor lucrări foarte populare, incluse în seria de zece volume intitulate *A system of syntetic philosophy* (*Sistem de filosofie sintetică*). (v. *Encyclopedia of Nationalism*, vol. II, Academic Press, San Diego, 2001.)

Steinthal, Heymann (1823-1899). Lingvist german şi filosof al limbajului. Urmează cursuri de filologie şi filosofie la Berlin, unde îi are ca profesori pe Jakob Grimm şi Franz Bopp, apoi studiază limba chineză şi limbile africane la Paris şi la Londra. Fascinația față de concepția lui Wilhelm von Humboldt s-a manifestat prin publicarea mai multor lucrări care au ca nucleu ideile eruditului german. Teza sa de habilitare, *Die sprachwissenschaft Wilhelm von Humboldt's und die Hegel'sche Philosophie* (1849, *Lingvistica lui Wilhelm von Humboldt şi filosofia lui Hegel*), este urmată de alte volume în care marile teme problematizate de Humboldt vor fi dezbătute şi nuanțate. Dintre acestea, *Die Classification der Sprachen* (1850, *Clasificarea limbilor*) reflectă interesul pentru tipologia limbilor, iar *Der Ursprung der Sprache* (1851, *Originea limbii*) evidențiază încercarea de a explica originea limbii în termenii distincției humboldtiene ergon – energeia. Tot pe fondul ideilor lui Humboldt referitoare la forma internă a limbii şi la interpretarea limbii ca factor activ ce orientează viziunea asupra lumii, Steinthal va impune conceptul de *völkerpsychologie* (psihologie a popoarelor), noțiune extrem de fertilă în paradigma epistemologică a veacului al XX-lea, valorificată mai cu seamă în activitatea lui Wilhelm

Wundt. Ideile sale vor avea ecou, prin activitatea lui Franz Boas, şi în lingvistica antropologică americană. Prin activitatea sa, Steinthal este considerat unul dintre întemeietorii psiholingvisticii, mai ales dacă se are în vedere lucrarea *Einleitung in die Psychologie und Sprachwissenchaft* (1871, Introducere *în psihologie şi lingvistică*). (V. K.-A. Forsgren, „Steinthal, Heymann” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Sturtevant, Edgar Howard (1875-1952). Filolog nord-american. Studiază filologia clasică la Universitatea din Chicago şi devine profesor de limbi clasice la Universitatea Columbia din New York. Din 1923 profesează la Yale. Este unul dintre adepții remarcabili ai metodei comparativ-istorice şi a avut contribuții valoroase la cercetarea limbii hitite şi a identității acesteia în arborele limbilor indo-europene. Lucrările sale, *Linguistic change: an introduction to the historical study of language* (1917, *Schimbarea lingvistică: introducere în studiul istoric al limbii*), *A Hittite glossary* (1931, *Glosarul limbii hitite*) şi *A comparative grammar of the Hittite language* (1933, *O gramatică comparativă a limbii hitite*) reflectă legăturile strînse între concepția ştiințifică a lui Sturtevant şi dezvoltarea lingvisticii europene (S.-H. Seong, „Sturtevant, Edgar Howard” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Swadesh, Morris (1909-1967). Lingvist nord-american, discipol al lui Edward Sapir, întemeietor al glotocronologiei. Urmează cursuri de lingvistică la Universitatea din Chicago, apoi îşi urmează maestrul la Yale, unde obține, în 1931, titlul de doctor, cu o lucrare despre limba indienilor Nootka. A activat ca profesor la mai multe universități din Statele Unite ale Americii şi din Mexic. Este unul din pionierii distribuționalismului, fiind interesat de relația dintre poziția contextuală a sunetelor şi valoarea aferentă respectivei poziții. Investigațiile sale asupra unor limbi pe cale de dispariție l-au condus către analiza vocabularului de bază, metoda folosită de Swadesh fiind aceea de a alcătui o listă restrînsă de cuvinte ale vocabularului fundamental, o grilă pe baza căreia să se descopere vocabularul esențial al unui idiom. Aşa-numita listă a lui Swadesh a stîrnit controverse între cercetători, datorită faptului că mulți lingvişti sînt de părere că este imposibil să se identifice sensuri universale. Metoda lexicostatistică a fost dezvoltată de Swadesh, în ciuda obiecțiilor ridicate de contemporanii săi, într-o direcție de analiză cantitativă a limbilor, numită glotocronologie. Principiile acestui tip de analiză sînt expuse în mai multe lucrări, cea mai importantă fiind *The origin and diversification of language* (1971, *Originea*

şi diversificarea limbajului), publicată după dispariția autorului. (V. Philipp Strazny, „Swadesh, Morris” în Philipp Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, Taylor and Francis, New York, Oxon, 2005; M. Makihara, „Swadesh, Morris” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Tchang Tcheng Ming (Béda Tsang) (1905-1951). Preot şi învățat chinez, autor al unei lucrări asupra ideogramelor chinezeşti, *L'écriture chinoise et le geste humain. Essai sur la formation de l'ecriture chinoise*, (1938, *Scriitura chinezească şi gestul uman. Eseu despre formarea scrierii chinezeşti*), în care avansează ipoteza că, la origine, aceste semne grafice îşi au originea în gesturi (dactilograme) (v. Révész, Geza, *The human hand: a psychological study*, Routledge & Paul, 1958).

Kate, Lambert Hermansz, Ten (1674-1731). Lingvist olandez, unul din cei mai reputați cărturari ai vremii sale, autor al lucrării *Aeinleiding tot de kennisse van het verhevene deel der Nederduitsche sprake* (1723, *Introducere despre noblețea limbii olandeze*), un dicționar de termeni comentați, în care se aduc dovezi în sprijinul similitudinilor dintre olandeză şi gotică.

Tesnière, Lucien Valerius (1893-1954). Lingvist francez, membru al cercului lingvistic de la Praga. Urmează cursuri de lingvistică comparativ-istorică la universitățile din Viena şi Leipzig. Profesor de lingvistică la Universitatea din Montpellier. Capodopera sa, *Éléments de syntaxe structurale* (1959, *Elemente de sintaxă structurală*), publicată postum, s-a dovedit o contribuție revoluționară la dezvoltarea metodelor moderne de analiză morfosintactică. Credința că analiza gramaticală tradițională funcționează pe baza unor concepte învechite (subiectul şi predicatul), inspirate de logica aristotelică, l-a îndemnat pe Tesnière să dezvolte o metodologie şi un instrumentar conceptual care să corespundă progresului înregistrat de ştiința limbii. Sintaxa structurală, notează lingvistul, are ca obiect revelarea realității structurale profunde care se ascunde în spatele lanțului liniar al vorbirii. Relațiile sintactice fundamentale stabilite pentru a descrie structura de profunzime a limbii sînt *conexiunea*, *translația* şi *joncțiunea*. *Conexiunea* corespunde relației de subordonare din gramatica tradițională şi reprezintă legătura dintre nouă *nuclee*, unul superior (regentul, element determinat), celălalt inferior (subordonatul, element determinant). În virtutea acestei perspective de interpretare, subiectul este interpretat ca unul dintre complementele verbului care îndeplineşte funcția de predicat. *Translația* este relația de trecere a unui element dintr-o categorie gramaticală în altă

categorie gramaticală. Astfel, în construcția „cartea lui Mihai”, substantivul însoțit de marca posesiei genivitale, „lui Mihai”, este considerat ca epitet al substantivului „cartea”, întocmai cum în construcția „cartea roşie”, adjectivul roşie are rolul de calificativ al substantivului. În construcția „cartea lui Mihai” este, aşadar, vorba despre o translație dinspre clasa substantivului (categoria actanților), în clasa epitetului (categoria determinanților actanțiali). Noțiunea de *joncțiune* corespunde relației de coordonare din terminologia tradițională. O altă inovație ține de distincția între două nivele de descriere, planul structural (definit de Chomsky ca „plan de suprafață”), care face obiectul de cercetare al analizei sintactice, şi planul semantic (interpretat de Chomsky ca „plan de adîncime”), care face obiectul de cercetare al analizei semantice, cu observația că distincția de principiu dintre planuri nu poate fi indiferentă la interferența dintre ele. În descrierea comportamentului sintactic al verbului, lingvistul francez introduce noțiunea de valență, numărul de valențe ilustrînd numărul de compliniri actanțiale ale verbului (v. Lucien Tesnière, *Éléments de syntaxe structurale*, Paris, 1959; K.-A. Forsgren, „Tesnière, Lucien Valerius” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Thomas din Erfurt (c. 1300). Scolastic german, autor al uneia din cele mai cunoscute gramatici speculative, *De modis significandi sive grammatica speculativa*, lucrare atribuită mai întîi lui John Duns Scotus. *Grammatica speculativa* descrie modurile de semnificare şi consemnificare. Prin semnificare se înțelege planul semantic al cuvîntului, prin consemnificare se face referire la comportamentul sintactic al cuvîntului, rolul său sintactic. Thomas din Erfurt desparte gramatica în etimologie sau analogie, sau, mai simplu spus, ceea ce în prezent ar corespunde descrierii lexicografice, şi diasyntetica, adică sintactica. Prima parte a gramaticii studiază clasele de cuvinte, cea de-a doua parte presupune descrierea regulilor de combinare a cuvintelor în enunțuri. (V. Mauricio Beuchot, „Thomas of Erfurt” în Jorge J. E. Gracia, Timothy B. Noone (editori), *A Companion to Philosophy in the Middle Ages*, Blackwell, 2002, p. 662-663.)

Thrax, Dionysios (c.190-c.70 î.Hr.). Mare gramatic grec, autor al unui monument cultural, *Hē grammátikē tékhne* (c. 130-100 î. Hr., *Arta gramaticii*), lucrare în care sînt deosebite opt clase lexico-gramaticale: nume (substantiv), verb, participiu, articol, pronume, prepoziție, adverb şi conjuncție. Acest model de descriere a fost conservat în gramaticile medievale şi a avut o influență decisivă în ceea ce priveşte descrierea gramaticală a părților de vorbire. Thrax

elaborează o prezentare pe baza categoriilor gramaticale specifice clasei din care face parte un anumit cuvînt: gen (masculin, feminin sau neutru), tip (primitiv, adică primar sau derivat), formă (simplă sau compusă), număr (singular, dual sau plural) şi caz (moninativ, vocativ, acuzativ, genitiv sau dativ), pentru nume şi determinanții săi, mod, diateză, tip, formă, număr, persoană, timp şi conjugare, pentru verb. Tot el realizează deosebirea între numele proprii de cele comune, prin definirea numelui propriu ca nume al unei singure ființe, şi a numelui comun, ca nume al unei substanțe, în general. Gramatica lui Thrax nu cuprinde o secțiune de sintaxă, aspect ce va fi dezvoltat de Apollonius Discolos. (V. Dionysius Thrax, *The grammar of Dionysios Thrax*, St. Louis, 1874; Christos G. Nifadopoulos „European Traditional Grammar" şi Allison Smith, „Grammar, Traditional" în Philipp Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, Taylor and Francis, New York, Oxon, 2005.)

Tiedemann, Dietrich (1748-1803). Filosof german, precursor al cercetărilor de psihologie infantilă. Rezultatele observațiilor privind dezvoltarea psihologică a fiului său, viitorul anatomist Friedrich Tiedemann, au fost adunate în lucrarea *Beobachtungen über die entwickelung der seelenfähigkeiten bei kindern* (1787, *Observații despre dezvoltarea stărilor sufleteşti la copii*), studiu de pionierat asupra dezvoltării psihologice a copiilor. Cele mai multe din contribuțiile sale sînt în domeniul filosofiei (v. Leonard Zusne, *Biographical Dictionary of Psychology*, Greenwood Press, 1984).

Tiraboschi, Antonio (1838-1883). Lingvist şi istoric italian. A contribuit la dezvoltarea dialectologiei şi paremiologiei italiene prin publicarea lucrărilor *Vocabolario dei dialetti bergamaschi antichi e moderni* (1873, *Dicționar al graiurilor bergamasche vechi şi moderne*) şi *Raccolta di proverbi bergamaschi* (1875, *Culegere de proverbe bergamasche*).

Toma d'Aquino (1224/6 -1274). Cel mai important teolog european din secolul al XIII-lea şi cel mai mare cărturar al Evului Mediu. Ariile sale predilecte de interes au fost metafizica, filosofia religiei şi morala. Discipol al lui Albert cel Mare, studiază teologia la Paris. Capodopera sa, *Summa theologiae*, începută în jurul anului 1265 şi rămasă neterminată, cuprinde interpretări ale celor mai importante dogme şi învățături ale creştinimului catolic. Este autorul unui număr impresionant de opere în care sînt dezbătute cele mai importante dintre chestiunile intelectuale ale vremii sale. Lui Toma d'Aquino i se datorează integrarea viziunii aristotelice în teozofia creştinismului catolic. (V. Brian

Davies, „Thomas Aquinas” Jorge J. E. Gracia, Timothy B. Noone (editori), *A Companion to Philosophy in the Middle Ages*, Blackwell, 2002, p. 643-659.)

Trombetti, Alfredo (1866-1929). Lingvist italian. Într-una din lucrările sale reprezentative, *L'unità d'origine del linguaggio* (1905, *Unitatea originară a limbajului*), dezvoltă teza monogenezei, potrivit căreia toate limbile au la origine aceeaşi sursă.

Trubetzkoy, Nicolai Sergheievici (1890-1938). Mare lingvist rus, reprezentant al Cercului Lingvistic de la Praga. Urmează cursuri de filologie la universitățile din Moscova şi Leipzig. În 1913, obține titlul de doctor, cu o teză despre realizarea timpului viitor în indo-europeană. A activat ca profesor de slavistică şi lingvistică comparativ-istorică la universitățile din Moscova, Rostov, Sofia şi Viena. Valorificarea dihotomiei saussuriene *limbă – vorbire* este reflectată în viziunea prințului lingvist ca distincție între *fonem* şi *sunet* şi, totodată, ca deosebire între *fonologie* (ştiința care studiază invariantele fonologice) şi *fonetică* (disciplina care se ocupă cu cercetarea sunetelor unei limbi). Sistemul fonologic al unei limbi, considerat ca ansamblu de foneme şi de relații între ele, se constituie şi există în virtutea trăsăturilor distinctive, interpretate ca proprietăți fonologice pe baza cărora se realizează deosebirile necesare planului expresiei. Prezența sau absența unei trăsături fonologice are repercursiuni asupra planului conținutului. În cuvintele româneşti *pară* şi *bară*, fonemele [p] şi [b] au trăsăturile comune [labialitate] şi [oclusivitate], adică se rostesc cu ajutorul buzelor şi se realizează printr-o ocluzie, şi se deosebesc prin trăsătura [sonoritate], prezentă la fonemul [b], dar absentă la [p]. Prezența trăsăturii [sonoritate] este esențială pentru a distinge înțelesurile diferite ale cuvintelor *pară* şi *bară*. Perspectiva structuralistă adoptată de Trubetzkoy este reflectată de teza că fonemele nu pot fi definite în raport cu ele însele, adică prin ceea ce ele reprezintă ca atare, ci prin relațiile în care se înscriu şi care le conferă identitate funcțională. Capodopera sa, publicată postum, se intitulează *Grundzüge der Phonologie* (1939, Principii de fonologie). (V. Elena Battaner-Moro, „Trubetzkoy, Nikolai Sergeyevich” în Philipp Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, Taylor and Francis, New York, Oxon, 2005; N. Kerecuk, „Trubetzkoy, Nikolai Sergeievich, Prince” în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Udler, Rubin (1925-). Lingvist român. Activitatea sa ştiințifică constă în elaborarea şi publicarea unor lucrări fundamentale de dialectologie asupra limbii

române vorbite în Republica Moldova, cea mai importantă dintre realizări fiind lucrul la *Atlasul lingvistic moldovenesc*. Este membru al Academiei de Ştiințe a Republicii Moldova.

Ureche, Grigore (c.1590-1647). Cronicar român, autor al *Letopisețului Țării Moldovei de cînd s-au descălicat țara şi de cursul anilor şi de viița domnilor carea scrie de la Dragoş Vodă pînă la Aron Vodă*, lucrarea redactată, cel mai probabil, în perioada 1642-1647. Cronica lui Ureche cuprinde numeroase referințe la limba română, „limba noastră moldovenească”, cele mai importante observații privind caracterul ei latin şi influențele lingvistice din partea vecinilor „de prinprejur” (v. Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, Bucureşti, 1955).

Varro, **Marcus Terentius** (116-27 î.Hr.). Gramatic latin, autor al unei descrieri gramaticale a limbii latine, *De lingua latina* (c. 100 î.Hr.), considerată primul monument lingvistic al antichității latine. Prin raportare la modelele greceşti, Varro a comparat latina cu greaca, a latinizat terminologia gramaticală grecească şi a dat o descriere a limbii latine, prin adaptarea regulilor de descriere pentru limba greacă. Este primul cărturar care deosebeşte derivativele de flectivele gramaticale. În viziunea lui Varro, limba ia ființă dintr-un număr finit de cuvinte primare, care stau la baza altor cuvinte. Ca şi alți autori din Antichitate, Varro stabileşte originea limbii latine în limba greacă. (V. Christos G. Nifadopoulos „European Traditional Grammar” şi Allison Smith, „Grammar, Traditional” în Philipp Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, Fitzroy Dearborn, Taylor and Francis, New York, Oxon, 2005.)

Vasiliu, Emanuel (1929-2001). Lingvist român. Profesor la Universitatea din Bucureşti şi cercetător la Institutul de Lingvistică al Academiei Române. Membru al Academiei Române. Este autorul mai multor volume de lingvistică, în special de fonologie, dialectologie, gramatică şi semantică, în care se observă interesul pentru valorificarea metodelor moderne de cercetare a limbii. Cele mai cunoscute lucrări sînt: *Fonologia limbii române*, 1965; *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne*, 1968; *Introducere în teoria textului*, 1990, *Introducere în teoria limbii*, 1992 şi Elemente de filosofie a limbajului, 1995. (v. Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingvişti şi filologi români*, 1978).

Vendryes, Joseph (1865-1960). Lingvist francez. Discipol şi colaborator al lui Antoine Meillet. Adept, ca şi mentorul său, al studiului diacronic al limbii, Vendryes adoptă orientarea sociologică a maestrului său, pe care o urmează în descrierea limbilor celtice. Lucrări precum *Grammaire du vieil irlandais:*

(phonétique – morphologie - syntaxe) (1908, *Gramatica vechii limbi irlandeze: fonetică, morfologie, sintaxă*) sau *La position linguistique du Celtique* (1937) îl recomandă drept unul dintre cei mai reputați cercetători ai limbilor celtice. În 1921 publică una din cele mai valoroase contribuții ale şcolii sociologice franceze, *Le langage: introduction linguistique à l'histoire*.

Vico, Giambattista (1668-1744). Gînditor italian. În 1774, publică *La scienza nuova* (*Ştiința nouă*), o lucrare masivă şi bogată în idei, în care autorul avansează, între altele, ideea că mitul şi poezia sînt manifestări universale şi supreme ale conştiinței umane. În contrast cu spiritul raționalist, descartian al vremii sale, Vico afirmă forța creatoare a imaginației. În acord cu teza sa despre verosimilitatea mitului, gînditorul afirmă că facultatea limbajului s-a dezvoltat în plan mental, imaginea fiind premergătoare apariției vorbirii articulate. Celor trei vîrste simbolice ale umanității, vîrsta divină, vîrsta eroică şi vîrsta omenească le corespund trei limbi distincte: limba divină, limba eroică şi limba omenească. Limba divină este dominată de tăcere, limba eroilor este expresia egalității dintre tăcere şi vorbire, iar limba oamenilor este dominată de vorbirea articulată.

Vidossi, Giuseppe (1878-1969). Etnolog şi dialectolog italian. Participă la elaborarea primei ediții a *Atlasului lingvistic al Italiei*. Este autorul volumului *Saggi e scritti minori di folklore* (1960, *Eseuri şi scrieri despre folclor*).

Vossler, Karl (1872-1949). Romanist german, întemeietor al idealismului. Pe calea interpretativă deschisă de Benedetto Croce şi ca reacție critică față de preceptele teoretice ale neogramaticilor, Vossler va dezvolta ceea ce posteritatea consideră a fi lucrarea-manifest a şcolii idealiste, *Positivismus un Idealismus in der Sprachwissenschaft* (1904, *Pozitivism şi idealism în lingvistică*). Pentru Vossler, idealismul este direcția de cercetare istorică a limbii ce are ca țel explicarea relațiilor de cauzalitate între faptele de limbaj. Ca expresie şi creație a spiritului uman, limba tezaurizează cunoaştere omului despre sine şi despre lume. Istoria limbii este, în esență, o istorie a formelor de expresie pe care o colectivitate umană le dezvoltă şi le valorifică pentru a reliefa o perspectivă asupra lumii. Spiritul limbii este forța care oglindeşte expresia individualității vorbitorului, limba nefiind decît energia acestei individualități creatoare. În esența ei, limba este o activitate internă, un produs al unei activități spirituale, o intuiție asupra lumii, iar sarcina lingvistului este de a cerceta limba întocmai cum criticul se raportează la creația artistică. Activitatea ştiințifică a lui Vossler a fost bogată şi originală, însă ecourile şcolii sale nu au depăşit cadrul

lingvisticii romanice şi al criticii literare. Dintre lucrările cele mai influente merită menționate volume precum *Sprache als Schöpfung und Entwicklung: Eine theoretische Untersuchung mit praktischen Beispielen* (1905, *Limba ca creație şi dezvoltare: o cercetare teoretică cu exemple practice*), *Italienische Litteraturgeschichte* (1916, *Istoria literaturii italiene*), *Frankreichs Kultur im Spiegel seiner Sprachentwicklung* (1921, *Cultura franceză în oglinda dezvoltării sale lingvistice*). (V. Iorgu Iordan, *Lingvistica romanică: evoluție, curente, metode*, Bucureşti, 1962).

Vostokov, Alexandr Hristoforovici (1781-1864). Poet şi filolog rus, unul dintre cei mai importanți slavişti ai veacului al XIX-lea.

Wartburg, Walther von (1888-1971). Mare lingvist elvețian. Studiază la universitățile din Berna, Zürich, Florența şi Paris. Activează ca profesor de lingvistică romanică la universitățile din Lausanne, Leipzig şi Basel. Este autorul celui mai bun dicționar istoric al limbii franceze, *Französisches etymologisches Wörterbuch* (25 vol., 1928-2002, *Dicționarul etimologic al limbii franceze*), monumet lexicografic al limbii franceze şi al romanisticii, elaborat cu scopul de a explica originea, istoria şi evoluția tuturor cuvintelor din lexicul francez. Deşi a avut mai mulți colaboratori, se estimează că 85% din textul volumelor I-XIV, însumînd peste 11000 de pagini, a fost elaborat de Wartburg însuşi, care s-a ocupat de elaborarea şi publicarea a douăzeci de volume. În paralel cu lucrul la dicționar, învățatul a publicat mai multe contribuții individuale de valoare, între care o istorie a limbii franceze, *Evolution et structure de la langue française* (1971, *Evoluția şi structura limbii franceze*) şi o lucrare despre fărîmițarea unității lingvistice romanice, *Die Ausgliederung der romanischen Sprachräume* (1950, *Separarea spațiilor lingvistice romanice*). A fost unul dintre cei mai reputați editori ai faimoasei publicații *Zeitschrift für romanische Philologie* (*Revista de filologie romanică*). (v. G. Price, „Wartburg, Walther von" în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Weigand, Gustav (1860-1930). Lingvist german, profesor de românistică la Universitatea din Leipzig. Interesul pentru limba română s-a concretizat în publicarea unui prim atlas lingvistic românesc, *Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprachgebietes* (1909), a unor studii despre românii şi dialectele româneşti de la sud de Dunăre, *Vlacho-Meglen* (1892, *Vlaho-meglenii*), *Die Aromunen* (2 vol., 1895, *Aromânii*) precum şi a unei gramatici a

limbii române, *Praktische Grammatik der rumänischen Sprache* (1903, *Gramatica practică a limbii române*).

Wells, Rulon Seymour (1918-2008). Lingvist american. Urmează cursuri de lingvistică şi filologie la Universitatea din Utah şi la Harvard, unde obţine titlul de doctor. Activează ca profesor de lingvistică şi filosofie la Yale şi la Universitatea din Utah. Este creatorul analizei în constituenţi imediaţi, metodă de analiză lingvistică ce constă în descompunerea lanţului sintagmatic reprezentat de un enunţ în elementele constitutive, cu grade de ierarhizare diferite, de la nivelul grupului (nominal, verbal), la nivelul structurii morfematice a cuvîntului.

Wenker, Georg (1852-1911). Dialectolog german. Studiază filologia clasică, istoria şi lingvistica comparativ-istorică şi filosofia la universităţile din Zürich, Bonn şi Marburg. În 1867 obţine titlul de doctor la Universitatea din Tübingen. Este întemeietorul cartografiei dialectale şi iniţiatorul „metodei indirecte" de intervievare a informatorilor, rezultatul cercetărilor sale fiind sintetizat în lucrarea *Sprach-Atlas von Nord- und Mitteldeutschland* (1881, *Atlasul lingvistic* al *Germaniei de Nord şi Centrale*). Materialul adunat de Wenker stă la baza unor lucrări fundamentale de dialectologie a limbii germane, *Kleiner Deutscher Sprachatlas* (1984-1999, *Micul atlas lingvistic german*) şi *Deutscher Sprachatlas* (1926-1956, *Atlasul lingvistic german*). (V. W. H. Veith, „Wenker, Georg" în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Wittgenstein, Ludwig Josef Johann (1889-1951). Unul din cei mai influenţi filosofi ai veacului al XX-lea, personalitate culturală de origine austriacă. Figură centrală a filosofiei analitice, Wittgenstein este unul din reprezentanţii de seamă ai pozitivismului logic. Urmează cursuri de inginerie la Berlin şi Manchester, însă le abandonează în favoarea filosofiei şi logicii, pe care le aprofundează sub îndrumarea lui Bertrand Russell, la Cambridge, după ce face cunoştinţă cu Gottlob Frege, la Universitatea din Jena. Deşi a publicat foarte puţin pe durata vieţii, ideile sale s-au dovedit revoluţionare. Ideile expuse în cea mai vestită dintre lucrări, *Tractatus Logico-Philosophicus* – volum încheiat în 1918 şi publicat, într-o versiune germană, în 1921 şi, după un an, într-o versiune în limba engleză –, valorifică două dintre conceptele de bază ale mentorilor săi spirituali, noţiunea de „formă logică", potrivit căreia fiecare propoziţie cu înţeles reflectă existenţa unei organizări logice specifice, şi noţiunea de „limbă ideală", arhitectură abstractă şi logică, lipsită de ambiguităţi, pe care limbile nu o posedă

în chip perfect. Aceste idei de fond vor fi problematizate în descoperirea limitelor între sens şi nonsens. În cercetările de după 1929, mai cu seamă în scrierile grupate în volumul *Philosophical investigations* (trad. rom. *Cercetări filosofice*, 2004), Wittgenstein se preocupă îndeosebi de problema numirii şi a sensului, unul din pivoții conceptuali ai viziunii sale fiind reprezentat de *teoria jocurilor de limbaj*, metodă descriptivă prin care se arată că diversele tipuri de enunțuri își întemeiază valoarea pe existența şi acțiunea unor reguli. Ideile sale fertile au contribuit la progresului filosofiei limbajului şi al pragmaticii (V. C. Travis, „Wittgenstein, Ludwig", în Peter V. Lamarque, R. E. Asher (editori), *Concise Encyclopedia of Philosophy of Language*, Pergamon, 1997).

Wrede, Ferdinand Victor Karl Paul (1863-1934). Dialectolog german, colaborator şi succesor al lui Georg Wenker la conducerea lucrărilor de elaborare a *Sprachatlas des Deutschen Reichs* (*Atlasul lingvistic al Germaniei*). Activitatea de profesor la Universitatea din Marburg l-a impus ca mentor al şcolii marburgheze de dialectologie. Este fondatorul prestigioasei serii *Deutsche Dialektgeographie* (*Geografia dialectală germană*), echivalentul german al faimoasei *Archivio glottologico italiano* (*Arhiva de studii lingvistice italiene*), întemeiată în 1873 de Ascoli (W. H. Veith, „Wrede, Ferdinand" în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).

Wundt, Wilhelm Maximilian (1832-1920). Psiholog german, considerat unul din părinții fondatori ai psihologiei moderne. După încheierea studiilor de medicină urmate la universitățile din Tübingen şi Heidelberg, obține, în 1855, titlul de doctor în medicină, cu o teză despre rolul neuronilor în procesele inflamatorii. A activat ca profesor la universitățile din Heidelberg, Zürich şi Leipzig. În 1879 a înființat primul laborator de psihologie experimentală din lume. Este autorul unei lucrări de referință în domeniul psihologiei experimentale, *Grundzüge der physiologischen Psychologie* (*Principii de psihologie fiziologică*), a cărei primă ediție, din 1874, a fost îmbogățită prin redacții ulterioare. Tot el pune bazele moderne ale psiholingvisticii, prin inițierea cercetărilor de psihologie socială (aşa-numita psihologie a popoarelor, *Völkerpsychologie*). În concepția lui Wundt, limba este cea mai importantă cale de acces către înțelegerea şi explicarea comportamentelor sociale şi culturale din colectivitățile omeneşti. Produsul ştiințific al acestei viziuni este seria intitulată *Völkerpsychologie* (*Psihologia popoarelor*), alcătuită din zece volume şi publicată între 1900 şi 1920, serie dedicată celor mai importante aspecte culturale: limbajul (volumele I şi II), arta (volumul III), miturile şi religia

(volumele IV, V şi VI), societatea (volumele VII şi VIII), dreptul (volumul IX) şi cultura în istorie (volumul X). (V. E. Schröger, J. P. Rauschecker, „Wundt, Wilhelm" în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006.)

Yerkes, Robert Mearns (1876-1956). Psiholog şi antropolog american, pionier al studiilor asupra inteligenței şi comportamentului animalelor. Prima dintre contribuțiile sale importante este *The Dancing Mouse: A Study in Animal Behavior* (1907, *Şoarecele dansator. Studiu asupra comportamentului animal*), lucrare urmată de *Introduction to Psychology* (1911, *Introducere în psihologie*). Fascinația sa față de comportamentul cimpanzeilor l-a motivat să publice mai multe lucrări de psihobiologie, domeniu de frontieră, cel mai frecvent amintit dintre volume fiind *Chimpanzee Intelligence and its Vocal Expressions* (1925, *Inteligența cimpanzeului şi expresiile sonore ale acestuia*), operă redactată în colaborare cu Blanche W. Learned, în care sînt descrise comportamentele şi reacțiile sonore a doi cimpanzei, Chim şi Panzee, cu observația că sunetele scoase de cele două animale sînt specializate pentru a reda anumite nevoi.

Zeuss, Johann Kaspar (1806-1856). Filolog german, inițiator al cercetărilor privind limbile celtice. Urmează cursuri de filologie şi istorie la Universitatea din München, unde a şi activat ca profesor. Este autorul unor lucrări de pionierat, precum *Die Deutschen und die Nachbarstämme* (1837, *Germanii şi popoarele învecinate*), în care se prezintă originea şi răspîndirea populațiilor din Europa centrală, pe baza documentelor istorice şi a evidențelor lingvistice şi maiestuoasa lucrare *Grammatica Celtica* (1853), capodoperă în care sînt reunite cele mai importante izvoare privind limbile celtice (v. R. Schmitt, „Zeuss, Johann Kaspar" în Keith Brown et al. (editori), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, Elsevier, 2006).